

Hatkassa sijaisperheestä -

Perhehoitajien kokemuksia ja näkemyksiä lapsen sijaishuoltopaikasta luvatta poistumisesta ja sinne palaamatta jättämisestä

Janita Rantanen & Moila Ant-Wuorinen

2023 Laurea

Hatkassa sijaisperheestä - Perhehoitajien kokemuksia ja näkemyksiä lap- sen sijaishuoltopaikasta luvatta poistumisesta ja sinne palaamatta jättämisestä

Janita Rantanen, Moila Ant-Wuorinen

**Hatkassa sijaisperheestä - Perhehoitajien kokemuksia ja näkemyksiä lapsen sijaishuolto-
paikasta luvatta poistumisesta ja sinne palaamatta jättämisestä**

Vuosi 2023 Sivumäärä 69

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli kartoittaa lastensuojelun sijaishuoltopaikasta luvatta poistumista ja sinne palaamatta jättämistä eli hatkaamista perhehoitajien kokemusten ja näkemysten avulla. Tavoitteena oli luoda uutta tietoa hatkaamisesta perhehoidossa laadullisen tutkimuksen keinoin. Opinnäytetyö tehtiin yhteistyössä Pesäpuu ry:n Hatkassa -hankkeen kanssa. Tietoa hatkaamisesta tarvitaan kaikista sijaishuoltopaikoista, jotta hatkaamista voitaisiin ennaltaehkäistä ja lisätä hatkassa olevien lasten turvallisuutta. Suomessa hatkaamista koskeva tutkimus on keskittynyt lastensuojelulaitosten näkökulmaan, eikä aiempaa tutkimustietoa juurikaan ole perhehoidosta hatkaamisesta. Ilmiön kartoittaminen perhehoidon näkökulmasta on tärkeää, sillä perhehoito on lastensuojelulain mukaan ensisijainen sijaishuollon muoto Suomessa. Opinnäytetyön viitekehystenä toimi Suomen lastensuojelun palvelujärjestelmä ja lainsäädäntö, perhehoidon vaikuttavuus sekä hatkaamiseen liittyvät tekijät kuluvan ajan näkökulmasta ennen hatkaa, hatkan aikana ja hatkan jälkeen.

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisen tutkimuksen menetelmin. Aineistonkeruumenetelmänä käytettiin teemahaastattelua. Haastatteluihin osallistui neljä perhehoitajaa, joilla oli kokemusta perheeseen sijoitetun lapsen hatkaamisesta. Aineiston analyysimenetelmänä käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Haastatteluissa nousi laajasti esiin perhehoitajien erilaisia näkemyksiä ja kokemuksia hatkaamista ennen, sen aikana ja sen jälkeen. Esiin nousi myös perhehoitajien kokemuksia ja näkemyksiä toistuvasta hatkaamisesta sekä näkemyksiä hatkaamisen ennaltaehkäisyyn ja nuoren turvallisuuden lisäämiseen hatkan aikana. Tutkimuksessa nousi erityisesti esiin eri toimijoiden välisen yhteistyön merkitys hatkaamisen ennaltaehkäisyksi ja hatkaavan lapsen turvallisuuden lisäämiseksi. Hatkaamista ennaltaehkäiseviksi tekijöiksi nousivat myös perhehoitajien ja muiden perheeseen sijoitettujen lasten kanssa työskentelevien koulutuksen lisääminen. Hatkaamisen jälkeisistä toimista esiin nousi erityisesti lapsen sijaishuoltopaikan muutos sijaisperheestä laitokseen. Tulevaisuudessa hatkaamisen ilmiötä perhehoidossa tulisi tutkia syvällisemmin esiin nousseiden aihepiirien pohjalta sekä laadullisen että määrällisen tutkimuksen keinoin eri toimijoiden näkökulmasta.

Asiasanat: lastensuojelu, sijaishuolto, perhehoito, luvaton poissaolo ja palaamatta jättäminen lastensuojelun sijaishuollossa, hatkaaminen

Janita, Rantanen & Moila, Ant-Wuorinen

Going missing from foster families - foster parents` experiences and views about absent and missing children in foster care

Year

2023

Pages

69

This thesis aimed to examine foster parents` experiences and views about missing children from the care of the child welfare system in family care. The term 'going missing' is used in this thesis to account all types of unauthorized absence from foster care, including those which might be defined as running away. The thesis examined the phenomenon of going missing from family care and sought to understand the foster parents` viewpoint in this matter. The aim of this thesis was to create new information about missing children in family care in Finland using qualitative methods. The thesis was made in cooperation with Pesäpuu ry. Pesäpuu ry's "Hatkassa" -project explores children gone missing in Finland who are under the care of the state's child welfare system. Understanding the phenomenon of children going missing from all forms of care in the child welfare system could help protect them and prevent further incidents of going missing. In Finland the studies made about missing children focus on residential settings instead of foster families. It is also important to also study the foster families` viewpoints in this matter because foster family is the primary out-of-home placement according to the legislation in Finland for children who need out-of-home care. The frame of reference used in this thesis is the child welfare system and legislation in Finland and the factors regarding children going missing before the incident, during the incident and after the incident.

The qualitative research method was used in this thesis. The data was collected through individual focused interviews. Four foster parents were interviewed in this thesis. They all had fostered a child who went missing from the foster family. Content analysis was used to analyse the collected data. The thesis found that the foster parents had many different experiences and visions about missing children and incidents before, during and after they went missing. Different themes arose from the interviews, such as repeatedly missing children, how to prevent children going missing, and how to ensure the safety of the missing children. The main finding was the foster parents` need of cooperation between different operators, such as biological parents, authorities and foster parents. Cooperation is needed to protect the children who are missing and to prevent children from going missing. The importance educating and training foster parents and other authorities working with children under state care also emerged in the findings. Many children were replaced from foster family to residential settings as a result of going missing. Studying the phenomenon of missing children in Finland in the future is needed from different perspectives with qualitative and quantitative study methods based on this thesis and the themes arisen.

Keywords: child protective services, foster care, family care, foster families, going missing from foster care

Sisällys

1	Johdanto.....	8
2	Opinnäytetyön lähtökohtia.....	9
2.1	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite	9
2.2	Opinnäytetyön työelämäkumppani	9
2.3	Aiemmat tutkimukset.....	10
2.4	Käytetyistä käsitteistä.....	10
3	Lastensuojelun sijaishuolto Suomessa	11
3.1	Lastensuojelun palvelujärjestelmä	12
3.2	Sijaishuolto palvelujärjestelmän osana	12
3.3	Sijaishuolto lapsen arjen ympäristönä	13
3.4	Rajoitustoimenpiteet sijaishuollossa	14
4	Perhehoito Suomessa	15
4.1	Perhehoito sijaishuollon muotona	16
4.2	Perhehoitajana toimiminen.....	16
4.3	Perhehoidon vaikuttavuus	17
5	Hatkaaminen sijaishuollosta	19
5.1	Ennen hatkaa - Taustatekijät ja syyt.....	19
5.2	Hatkan aikana - Sijaishuoltopaikan edustajan ja viranomaisten toiminta	21
5.3	Hatkan aikana - Lapsen kohtaamat vaaratilanteet ja riskit	22
5.4	Hatkan jälkeen - Toimintamallit ja seuraukset	23
6	Opinnäytetyön tutkimuksellisen osion toteuttaminen	25
6.1	Laadullinen tutkimus	25
6.2	Kohderyhmänä perhehoitajat	26
6.3	Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä	26
6.4	Aineistolähtöinen sisällönanalyysi	27
7	Opinnäytetyön eettisyys.....	30
8	Opinnäytetyön luotettavuus	32
9	Tutkimustulokset	33
9.1	Perhehoitajien kokemukset ja näkemykset ajalta ennen hatkaa	34
9.2	Perhehoitajien kokemukset hatkan ajalta.....	36
9.3	Perhehoitajien kokemukset hatkan jälkeiseltä ajalta	41
9.4	Perhehoitajien kokemukset ja näkemykset toistuvasta hatkaamisesta	44
9.5	Perhehoitajien näkemykset hatkaamisen ennaltaehkäisyyn	45
9.6	Perhehoitajien näkemykset turvallisuuden lisäämiseksi hatkan aikana	48
10	Johtopäätökset	50
11	Pohdinta	52

11.1	Hatkaamiseen johtavat syyt	52
11.2	Hatkasta palatessa	54
11.3	Hatkaamisen ennaltaehkäisy	56
11.4	Turvallisuus hatkan aikana.....	57
12	Lopuksi.....	58
	Kuviot	62
	Taulukot	62
	Liitteet	63

1 Johdanto

Sijaishuoltopaikasta luvatta poistuminen ja sinne palaamatta jättäminen eli hatkaaminen on monitahoinen ongelma, joka koskettaa laajasti lastensuojelun sijaishuollossa asuvia lapsia, heidän läheisiään ja eri alojen ammattilaisia. Hatkaamiseen liittyy monenlaisia taustatekijöitä, toimintamalleja, riskejä ja vaaroja. Hatkaamiseen liittyviin ongelmiin ei ole olemassa yksinkertaisia ratkaisuja, mutta ymmärtämällä ilmiötä paremmin kaikista näkökulmista, voidaan niihin yrittää löytää yhteisiä toimintamalleja ja ratkaisuja. (Haapala, Kaijanen, Minkkinen & Westlund 2023, 8-9.)

Suomessa hatkojen määrästä mistään sijaishuoltopaikasta ei pidetä kansallista rekisteriä. Viitteitä hatkojen määrästä kuitenkin antaa Isoniemen (2019, 134) väitöskirjatutkimus, jonka mukaan vuosien 2013-2014 aikana kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista luvattomiin poissaoloihin poliisin virka-apua sai 2231 lasta kaikista Suomessa noina vuosina 18 000 sijoitetusta lapsesta. Tuoreimman THL:n tilastoraportin mukaan kodin ulkopuolelle oli sijoitettuna vuoden 2021 aikana 17 727 alle 18-vuotiasta (Forsell & Kuoppala 2022). Hatkaamisen voidaan tutkimuksen perusteella olettaa Suomessa koskettavan tuhansia ihmisiä vuosittain aina hatkaavista lapsista heidän läheisiinsä ja sijaishuoltopaikan työntekijöihin.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on kartoittaa lastensuojelun sijaishuoltopaikasta luvatta poistumista ja sinne palaamatta jättämistä eli hatkaamista perhehoitajien kokemusten ja näkemysten avulla. Tavoitteena on luoda uutta tietoa hatkaamisesta perhehoidossa laadullisen tutkimuksen keinoin. Opinnäytetyön tutkimuskysymyksenä on ”Millaisia kokemuksia ja näkemyksiä perhehoitajilla on sijaishuoltopaikasta luvatta poistumisesta ja sinne palaamatta jättämisestä?”. Perhehoitoa voidaan kohdistaa myös esimerkiksi vanhuksille ja vammaisille, mutta tässä opinnäytetyössä käsittelemme perhehoitoa osana lastensuojelun sijaishuoltoa.

Opinnäytetyö on tehty yhteistyössä Pesäpuu ry:n Hatkassa - sijaishuoltopaikasta luvatta poistuminen ja sinne palaamatta jättäminen -hankkeen kanssa. Hankkeessa on tavoitteena luoda ymmärrystä yhdessä lasten, lasten läheisten, sijaishuoltopaikkojen ja muiden työntekijöiden kanssa siitä, mistä hatkaamisesta on kyse (Pesäpuu ry 2023a). Tämä opinnäytetyö vastaa hankkeen tavoitetta tutkimalla ilmiötä perhehoitajien näkökulmasta, minkä tutkimiseen hankkeella ei tällä hetkellä ole omia resursseja. Tietoa tarvitaan tulevaisuudessa kaikista sijaishuoltopaikoista, jotta hatkaamista voitaisiin ennaltaehkäistä ja lisätä hatkassa olevien lasten turvallisuutta.

2 Opinnäytetyön lähtökohtia

Opinnäytetyön lähtökohtana on työelämäkumppanin kanssa yhteistyössä valittu opinnäytetyön aihe, jonka pohjalta opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite ovat muotoutuneet. Opinnäytetyön työelämäkumppanina toimii Pesäpuu ry:n Hatkassa-hanke. Opinnäytetyön aiheen valintaan vaikuttivat tutkimustiedon puute hatkaamisesta perhehoidossa ja halu tuottaa uutta tietoa tärkeäksi koetusta aiheesta. Aiempien tutkimuksien vähäisyyden vuoksi opinnäytetyön raportissa käytetyt käsitteet ovat tarkentuneet opinnäytetyön tutkimuksellisen osuuden pohjalta.

2.1 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on kartoittaa lastensuojelun sijaishuoltopaikasta luvatta poistumista ja sinne palaamatta jättämistä eli hatkaamista perhehoitajien kokemusten ja näkemysten avulla. Tavoitteena on luoda uutta tietoa hatkaamisesta perhehoidossa laadullisen tutkimuksen keinoin. Opinnäytetyön tutkimuskysymyksenä on ”Millaisia kokemuksia ja näkemyksiä perhehoitajilla on sijaishuoltopaikasta luvatta poistumisesta ja sinne palaamatta jättämisestä?”.

2.2 Opinnäytetyön työelämäkumppani

Opinnäytetyön yhteiskumppanina toimiva Pesäpuu ry on vuonna 1998 perustettu lastensuojelun kehittämissyhteisö. Pesäpuu ry on koko Suomen alueella toimiva yleishyödyllinen yhdistys, jonka toimintaa Sosiaali- ja terveysministeriö tukee Veikkauksen avulla. Yhdistys on Eurochild-järjestön ja Lastensuojelun Keskusliitto ry:n jäsen. Pesäpuu ry:n toimintaperiaatteet ovat avoimia ja lapsilähtöisiä ja ne perustuvat asiakaslähtöisyyteen ja vahvaan kumppanuuteen. (Pesäpuu ry 2023b.)

Yhdistys kehittää lastensuojelua ja sen perhehoitoa. Kehittämisen lähtökohtana on lasten osallisuuden ja kuulluksi tulemisen vahvistaminen sekä lapsen terveyden, kehityksen ja hyvinvoinnin toteutumisen edistäminen. Pesäpuu ry tukee nuorten omia yhteisöjä, järjestää lapsille ja nuorille vertaistukea ja ylläpitää vertaistukiverkostoa maakunnissa. Lisäksi yhdistys kehittää lastensuojelun työmenetelmiä ja lisää työntekijöiden ja vanhempien osaamista tuottamalla välineitä lasten ja nuorten kanssa työskentelyyn. (Pesäpuu ry 2023b.)

Pesäpuu ry:n Hatkassa - sijaishuoltopaikasta luvatta poistuminen ja sinne palaamatta jättäminen -hanke on STEA:n rahoittama vuosina 2022-2024 toimiva kolmivuotinen hanke. Hankkeessa luodaan ymmärrystä hatkaamisen ilmiöstä yhdessä nuorten, nuorten läheisten, sijaishuoltopaikkojen työntekijöiden ja muiden toimijoiden kanssa. Hankkeen aikana on tarkoitus löytää ja luoda yhdessä muiden toimijoiden ja tahojen kanssa toimivia tapoja ja toimintamalleja nuorten hatkaamisen vähentämiseen, nuorten turvallisuuden lisäämiseen hatkojen aikana ja hatkoilta palaamisen onnistuneeseen hoitamiseen. (Pesäpuu ry 2023a.)

2.3 Aiemmat tutkimukset

Sijaishuollossa asuvien lasten hatkaamista on tutkittu kansainvälisesti, mutta Suomessa tutkimustietoa ilmiöstä on vähän (Haapala ym. 2023, 8). Sijaishuoltojärjestelmät eroavat eri maissa, joten ulkomainen tutkimustieto ei suoraan ole verrannollinen Suomen järjestelmään ja tilanteeseen. Kansainvälinen tutkimustieto on kuitenkin hyvä pohja Suomessa tarvittavalle tutkimukselle ja sen perusteella nousevia teemoja voidaan tutkia jatkossa Suomen olosuhteissa. Esimerkiksi Sumuvuori (2019) on tehnyt Pro Gradu -tutkielman kirjallisuuskatsauksena lapsen sijaishuoltopaikasta karkaamisen syy- ja riskitekijöihin kohdistuvasta kansainvälisestä tutkimustiedosta, jota hyödynnämme osin myös tämän opinnäytetyön teoriaosuudessa.

Suomessa tehdyt tutkimukset kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten hatkaamisesta keskittyvät lähinnä lastensuojelulaitoksiin, kuten Lehtosen ja Télénin (2013) kirjoittama ja Lastensuojelun Keskusliiton toteuttama selvitys nuorten luvattomista poissaoloista ja sijaishuoltopaikojen toimintakäytännöistä. Suomessa ei ole tietääksemme tehty suoraan perhehoitoon kohdistettua tutkimusta koskien hatkaamista. Perhehoito tuodaan kuitenkin esille yhtenä lastensuojelun sijoitusmuotona Isoniemen (2019) väitöskirjassa, mikä käsittelee sijaishuoltopaikasta luvatta poistumista ja sinne palaamatta jäämistä poliisin lastensuojeluviranomaiselle antaman virka-avun näkökulmasta.

Tietoa hatkaamisesta on suhteellisen vähän, minkä takia opinnäytetyön yhteistyökumppani Pesäpuu ry:n Hatkassa-hanke on julkaissut Hatkassa Suomessa - kohti kansallista tilannekuvaa lastensuojelun sijaishuollosta kadonneista lapsista -raportin vuonna 2023. Raportin tarkoitus on hankkeen kehittämistyön edistämisen lisäksi jakaa tietoa hatkaamisesta kaikille ilmiön parissa työskenteleville ja siitä kiinnostuneille tahoille. Raporttiin koottu tieto perustuu työpaikkojen sarjaan ja laajaan kyselykokonaisuuteen, joka toteutettiin eri kohderyhmille suunnattuina. (Haapala ym. 2023, 8-9.)

2.4 Käytetyistä käsitteistä

Tutkimuksen vähäisyyden takia hatkaamiseen liittyvä käsitteistö ei ole vielä vakiintunut Suomessa yhdenmukaiseksi. Puhumme tässä opinnäytetyössä lapsista tarkoittaen alle 18-vuotiaita. Suomen lastensuojelulaki (417/2007) määrittelee lapsen alle 18-vuotiaaksi ja nuoren 18-24-vuotiaaksi henkilöksi. Perhehoidossa lastensuojelulain mukaisesti huostaanotettuna on lähtökohtaisesti lapsi, eli alle 18-vuotias. Lastensuojelulain mukaisesti nuorille kuuluu lain mukainen jälkihuolto. Jälkihuolto voidaan toteuttaa myös sijaishuollossa, mikäli nuori on ollut jo lapsena sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Tämä opinnäytetyö käsittelee ainoastaan alaikäisen lapsen hatkaamista perhehoidosta. Iän lisäksi käsitteellä lapsi halutaan tässä opinnäytetyössä korostaa sijaishuollossa olevan lapsen erityisen haavoittuvaa asemaa ja huolenpidon tarvetta sekä huoltavan tahon vastuuta lapsen hyvinvoinnista.

Tämän opinnäytetyön tutkimustuloksien raportoinnissa perhehoitoon sijoitettua lasta kuvataan kuitenkin käsitteellä nuori. Tuloksissa päädyttiin käyttämään käsitettä nuori, sillä haastateltavat kuvasivat haastatteluissa perheeseen sijoitettua lasta useammin käsitteellä nuori siitäkin huolimatta, että haastattelija käytti kysymyksissä pääsääntöisesti käsitettä lapsi. Käsitteen käyttöä tarkasteltiin haastatteluista kerätyn aineiston pohjalta. Haastatteluissa perhehoitajat tarkoittivat nuorella perheeseen sijoitettua alle 18-vuotiasta lasta.

Tässä opinnäytetyössä lapsen sijaishuoltopaikasta luvatta poistumisesta ja sinne palaamatta jättämisestä käytetään käsitettä hatkaaminen. Hatkaaminen määritellään eri lähteissä ja maissa eri tavoin, mutta yleensä siihen liittyy määritelmä poissaolon ajasta (esim. vähintään yön yli kestävä poissaolo), henkilön iästä (esim. alle 18-vuotias) sekä poissaolon luvattomuus huoltavalta taholta (Sumuvuori 2019, 5). Tässä opinnäytetyössä emme kuitenkaan määritelleet hatkaamisen käsitettä haastateltaville tällä tasolla, vaan he saivat itse kuvata, millaisissa tilanteissa kokivat lapsen olevan hatkassa.

Opinnäytetyön yhteistyökumppanin Pesäpuu ry:n Hatkassa-hanke nimessä on käytetty hatkassa käsitettä. Haapalan ym. (2023, 11-12) mukaan hatkaaminen ei ole käsitteenä yksiselitteinen. Hatkassa-hanke on tietoisesti valinnut käsitteen hatka käyttämisen, sillä sitä käytetään lastensuojelun sijaishuollon kontekstissa sekä nuorten että ammattilaisten keskuudessa. Käsitteellä kuvataan lapsen tai nuoren karkaamista ja luvatta poissa olemista lastensuojelulaitoksesta. Hatkassa-hankkeen ensimmäisen vaiheen kansallisessa kyselyssä käsitettä hatka ei määritelty yhteisesti vaan tulkinta jätettiin vastaajille.

Käsitettä hatka ei etukäteen määritelty käytettäväksi tässä opinnäytetyössä perhehoidon kontekstissa, vaan sen käyttö perustuu perhehoitajien käyttämiin kuvauksiin haastatteluissa. Haastatteluiden kysymyksissä käytettiin käsitettä 'lapsen luvatta poistuminen'. Haastatteluista kerätyn aineiston pohjalta perhehoitajat käyttivät omissa kuvauksissaan useimmiten käsitettä hatkaaminen. Hatkaamisen lisäksi perhehoitajat käyttivät satunnaisesti käsitteitä karkaaminen, luvatta poistuminen, jääminen, luvatta jääminen ja palaamatta jääminen.

3 Lastensuojelun sijaishuolto Suomessa

Suomessa asuvista alle 18-vuotiaista suurin osa voi hyvin omassa syntymäkodissaan, niin sanotussa biologisessa perheessään. Aina lapsen parhaaksi ei kuitenkaan ole asua omassa kodissaan ja silloin yhteiskunnan tulee puuttua tilanteeseen lastensuojelun avulla. Lastensuojelu perustuu siihen ajatukseen, että jokaisella lapsella on samat oikeudet, joiden toteutumisesta yhteiskunnan tulee huolehtia, mikäli lapsen omat vanhemmat eivät siihen kykene. Laki antaa lasten suojelulle raamit, mutta sen lisäksi tarvitaan jokaisen lapsen kanssa toimivan tai työskentelevän omaa eettistä harkintaa ja lapsen edun edelle laittamista. (ETENE 2017, 10-13.)

3.1 Lastensuojelun palvelujärjestelmä

Lastensuojelu määritetään lastensuojelulain (417/2007) 3 §:ssä lapsi- ja perhekohtaisena lastensuojeluna. Lisäksi kunta ja hyvinvointialue ovat velvollisia järjestämään ehkäisevää lastensuojelua lapsen ja nuoren hyvinvoinnin edistämiseksi silloin, kun lapsella tai perheellä ei ole lastensuojelun asiakkuutta (Lastensuojelulaki 417/2007 3 a §). Lastensuojelun tarkoituksena on lastensuojelulain (417/2007) 1 §:n mukaisesti taata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun sitä tarvittaessa. Lastensuojelulain (417/2007) 2 §:n mukaan lapsen vanhemmilla on ensisijainen velvollisuus huolehtia lapsesta. Viranomaisten on tuettava vanhempia heidän kasvatustehtävässään ja tarjottava apua riittävän varhain. Lisäksi lapsi ja perhe on ohjattava tarvittaessa lastensuojelun piiriin.

Lapsen lastensuojelun asiakkuus alkaa, kun vastuussa oleva sosiaalityöntekijä on tehnyt palvelutarpeen arvion ja päätynt siihen, että joko lapsen kasvuympäristö vaarantaa tai ei riittävästi turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä, tai lapsi itse vaarantaa käyttäytymisellään omaa kehitystään tai terveyttään ja samaan aikaan lapsi tarvitsee lastensuojelulain mukaisia palveluita. (Lastensuojelulaki 417/2007, 27 §.) Kaikissa lastensuojelun arviointi- ja toteutusvaiheissa on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu (Lastensuojelulaki 417/2007, 4 §).

Lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu toteutetaan tekemällä asiakassuunnitelma sekä järjestämällä ensisijaisesti avohuollon tukitoimia (Lastensuojelulaki 417/2007, 3 §). Lastensuojelussa perhettä tuetaan ensisijaisesti avohuollon tukitoimin siten, että lapsen olisi mahdollista asua omien vanhempiensa kanssa (Lastensuojelulaki 417/2007, 4 §). Avohuollon tukitoimien ollessa riittämättömiä myös lapsen kiireellinen sijoitus, huostaanotto ja niihin liittyvät sijais- ja jälkihuolto kuuluvat lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun (Lastensuojelulaki 417/2007, 3 §).

3.2 Sijaishuolto palvelujärjestelmän osana

Lasta koskeva sijaishuolto tarkoittaa lastensuojelulain (417/2007) 49 §:n mukaisesti huostaanotetun, kiireellisesti sijoitetun tai väliaikais määräyksen perusteella sijoitetun lapsen hoidon järjestämistä kodin ulkopuolella. Suomessa sijaishuolto toteutetaan perhehoitona, laitoshoidon tai muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. Lapsi pyritään sijoittamaan lapsen läheisten luokse, mutta mikäli lapsen läheisverkostoon sijoittaminen ei onnistu, tulee lapsi ensisijaisesti sijoittaa perhehoitoon (Lastensuojelulaki 417/2007 32 § & 50 §).

Vuonna 2021 oli Suomessa kodin ulkopuolelle sijoitettuna yhteensä 17 727 lasta, joista vuoden 2021 viimeisenä päivänä sijaishuollossa oli 9 422 lasta. Sijoitettujen lasten määrä oli n. 1 % kaikista Suomessa asuvista 0-17-vuotiaista lapsista. Lastensuojelulaitoksiin oli sijoitettuna

34 % huostaanotetuista lapsista. Ammatillisissa perhekodeissa asui 8 % ja perhehoidossa yksityisissä kodeissa 55 % sijoitetuista lapsista. (Forsell & Kuoppala 2022, 3-7.)

Lapsi voidaan sijoittaa asumaan kodin ulkopuolelle lastensuojelun avohuollon tukitoimena, mutta tällöin tarvitaan sekä huoltajan, että 12-vuotta täyttäneen lapsen suostumus. Avohuollon tukitoimena tehdyn sijoituksen tarkoitus on joko arvioida lapsen tuen tarvetta, kuntouttaa lasta tai varmistaa lapsen huolenpito varsinaisen huoltajan sairauden tai muun vastaavan syyn vuoksi. (Lastensuojelulaki 417/2007, 34 §.) Mikäli avohuollon tukitoimet eivät ole riittäviä tai eivät ole lapsen hyvinvoinnin kannalta järkeviä, ja mikäli sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista, ja mikäli lapsi joko vaarantaa käyttäytymisellään vakavasti terveyttään tai kehitystään tai mikäli puutteet lapsen kasvuolosuhteissa vaarantavat vakavasti tämän terveyden ja kehityksen tulee lapsi ottaa huostaan. (Lastensuojelulaki 417/2007, 40 §.)

Huostaanoton toteutuessa tulee lapsen asiakassuunnitelmaan kirjata sijoitushuollon tarkoitus ja tavoitteet, tuen ja erityisen tuen järjestäminen lapselle ja hänen huoltajilleen, sekä lapsen terveydenhuollon, varhaiskasvatuksen ja koulunkäynnin toteutus. Suunnitelmaan tulee kirjata myös se, miten lapsen yhteydenpito ja yhteistoiminta omien vanhempien ja muiden läheisten kanssa toteutetaan sijaishuollossa. (Lastensuojelulaki 417/2007, 30 §.)

Kun lapsi on otettu huostaan, on hyvinvointialue vastuussa lapsen sijoituspaikasta, hoidosta, kasvatuksesta, huolenpidosta, valvonnasta, opetuksesta ja terveydenhoidosta (Lastensuojelulaki 417/2007, 45 §). Huostaanotto on voimassa toistaiseksi, mutta huostassa pidon tarvetta tulee arvioida säännöllisesti. Huostaanotto lakkaa vasta kun tarve sijaishuollossa poistuu tai kun lapsi täyttää 18-vuotta. Huostaanottoa ei kuitenkaan saa koskaan lopettaa, mikäli se on vastoin lapsen etua. (Lastensuojelulaki 417/2007, 47 §.)

3.3 Sijaishuolto lapsen arjen ympäristönä

Lapsen muuttaminen sijaishuoltoon merkitsee fyysisen asuinpaikan muuttumisen lisäksi uusien sosiaalisten suhteiden muodostamista, oman paikan löytämistä vieraisissa yhteisöissä ja sopeutumista uuteen arkeen uudessa ympäristössä (Laakso 2016, 186). Keskeisiä sijaishuoltoon ja arkeen liittyviä muutoksia ovat huolenpidossa tapahtuneet muutokset ja arjen muuttuminen yleensä säädellymmäksi. Lapsen huolenpidossa tapahtuneet muutokset liittyvät usein uusien rajojen asettamiseen, vastuun vähenemiseen itsensä huolehtimisesta ja lisääntyneeseen yhdessä oloon ja yhdessä tekemiseen. (Laakso 2016, 163-169.)

Lapsen sijoituksen ei tulisi katkaista yhteydenpitoa lapsen biologisiin vanhempiin tai muihin hänelle läheisiin sukulaisiin (Laakso 2017, 171). Yhteydenpidosta sijaishuollossa säädetään lastensuojelulain (417/2007) 54 §:ssä, jonka mukaan lapselle tulee turvata hänen kehityksensä kannalta turvalliset, jatkuvat ja tärkeät ihmissuhteet. Lapsen sijaishuoltoon tulee edistää ja tukea lapsen ja hänen vanhempiensa ja muiden läheisten henkilöiden välistä

yhteydenpitoa. Laakson (2016, 171-175) mukaan yhteydenpito sisältää usein lapsen ja vanhemman välisiä tapaamisia ja yhteyden pitoa puhelimen välityksellä. Lapsi voi kokea yhteydenpidon ja suhteen vanhempiinsa positiivisena tukea antavana tekijänä tai esimerkiksi jännitteitä ja ristiriitoja syventävänä tekijänä. Myöskään vanhempien läsnäolo lapsen elämässä ei ole itsestään selvää. Syynä voi olla esimerkiksi vanhempien kuolema tai katoaminen.

Lapsen sijoittaminen aiheuttaa lapsen ja vanhempien välisen suhteen lisäksi usein muutoksia myös kaverisuhteissa. Lasten kaverisuhteita ja niiden merkitystä huomioidaan suhteellisen vähän lastensuojelussa ja lastensuojelun periaatteissa. Etenkin sijoituksen alkuvaiheessa tulisi kiinnittää erityistä huomiota vanhemmuussuhteiden lisäksi lapsen vertaissuhteisiin ja välttää yksinkertaistettujen tulkintojen tekeminen niiden luonteesta. (Laakso 2016, 187.)

Vertaissuhteissa tapahtuvia muutoksia ovat esimerkiksi uusien kavereiden saaminen, eronteko itselle haitallisiin kaverisuhteisiin ja kaverisuhteiden ylläpidon vaikeutuminen. Uusia kaverisuhteita voi muodostua esimerkiksi harrastusten ja koulun kautta tai ne voivat tulla lapselle annettuina sijaishuoltopaikan myötä. Kaverisuhteiden muodostamisen lisäksi oleellista on niiden ylläpitäminen. Lapsen siirtyminen sijaishuoltopaikkaan vaikeuttaa usein kaverisuhteiden ylläpitoa. Kaverisuhteiden ylläpitoon vaikuttavia tekijöitä ovat esimerkiksi etäisyydet, koulun vaihtuminen, sijaishuoltopaikan antama tuki kaverisuhteiden ylläpitoon ja sijaishuoltopaikan käytännöt, rutiinit ja kotiintuloajat. Sijaishuoltoon siirtyminen voi myös katkaista lapselle haitalliset kaverisuhteet, jolloin lapsi voi päästä eroon kaveripiiristä, jossa hän on esimerkiksi käyttänyt päihteitä. (Laakso 2016, 175-177.)

Lapsen asuessa sijaishuoltopaikassa voi muutoksia tapahtua myös lapsessa itsessään ja lapsen suhtautumisessa asioihin. Positiivina muutoksina voidaan nähdä lapsen muuttunut suhtautuminen koulunkäyntiin ja päihteisiin, perheen ja kodin arvostaminen, rauhoittuminen ja äkkipikaisen toiminnan hillitseminen, asioista puhumaan oppiminen ja vanhempien huolen ymmärtäminen paremmin. Sijaishuollossa asuminen ei kuitenkaan vaikuta kaikkiin lapsiin samalla tavalla, eikä muutoksia välttämättä tapahdu lapsen käyttäytymisessä tai suhtautumisessa asioihin. Muutokset voivat olla myös negatiivisia. Lapsi voi esimerkiksi sijaishuollon aikana käyttää paljon päihteitä tai saada aikaan koulusta poissaoloja sijaishuoltopaikasta hatkaamisten myötä. (Laakso 2016, 184.)

3.4 Rajoitustoimenpiteet sijaishuollossa

Lastensuojelulaki (417/2007) säätelee eri sijaishuoltomuodoissa sallituista rajoituksista ja niiden käytön edellytyksistä. Laitoshuoltona järjestettävässä sijaishuollossa käytettäviä rajoitustoimenpiteitä ovat yhteydenpidon rajoittaminen, aineiden ja esineiden haltuunotto, henkilöntarkastus, henkilönkatsastus, omaisuuden, lähetysten ja tilojen tarkastaminen ja lähetysten luovuttamatta jättäminen, kiinnipitäminen, liikkumisvapauden rajoittaminen, luvatta

laitoksesta poistuneen lapsen palauttaminen, eristäminen ja erityinen huolenpito. (Lastensuojelulaki 417/2007, 61 §.)

Rajoitustoimenpiteitä saa käyttää vain tilanteessa, jossa rajoitus on lapsen edun mukainen ja oikeasuhtainen lapsen ikään ja kehitystasoon nähden, sekä lapsen hoidon ja huolenpidon kannalta tarkoitukseen sopiva ja perusteltu. Rajoitustoimenpiteitä voidaan käyttää vain, jos niiden käyttäminen on välttämätöntä ruumiillisen koskemattomuuden turvaamiseksi, lapsen tai muiden henkilöiden terveyden vakavan vaarantumisen vuoksi tai merkittävän omaisuusvahingon ehkäisemiseksi. Lisäksi lasta tulee kuulla ja selvittää hänen mielipiteensä rajoituksesta. (Lastensuojelulaki 417/2007, 61a §.)

Rajoitustoimenpiteet on toteutettava aina turvallisesti lapsen ihmisarvoa kunnioittaen ja hänen yksilöllinen tilanne huomioiden. Rajoitustoimenpide ei saa koskaan sisältää kurittamista, alistamista tai muuten loukkaavaa kohtelua. Lisäksi rajoituksen käyttö on lopetettava välittömästi, kun sen käyttö ei ole enää välttämätöntä. Rajoituksien käytöllä ei saa aiheuttaa lapselle haittaa tai vahinkoa, eikä niitä saa käyttää rangaistuksena. (Lastensuojelulaki 417/2007, 61a §.)

Perhehoidossa ainoana rajoitustoimenpiteenä voidaan käyttää yhteydenpidon rajoittamista (Lastensuojelulaki 417/2007, 61 §). Yhteydenpidon rajoittamisella tarkoitetaan lapsen ja vanhempien sekä muiden läheisten tapaamisten rajoittamista, puhelimitse tai muiden yhteydenpitolaitteiden välityksellä käydyn yhteydenpidon rajoittamista tai yhteydenpitoon käytettyjen laitteiden haltuun ottamista tai niiden käytön rajoittamista. Lisäksi yhteydenpitoa voidaan rajoittaa lukemalla ja pidättämällä lapselle osoitettu tai lapsen lähettämä kirje, luottamuksellinen viesti tai muu lähetys. (Lastensuojelulaki 417/2007, 62 §.) Yhteydenpidon rajoittamiseen on tehtävä päätös, joka on aina määräaikainen ja se tehdään enintään yhdeksi vuodeksi kerrallaan. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä valmistelee asian, jonka jälkeen päätöksen tekee viranhaltija. Päätöksessä tulee mainita henkilöt, joihin rajoitus kohdistuu ja rajoituksen syy. Lisäksi päätöksessä on mainittava mitä yhteydenpitoa rajoitus koskee ja millaisessa laajuudessa rajoitus toteutetaan. (Lastensuojelulaki 417/2007, 63 §.)

4 Perhehoito Suomessa

Suomessa kaikista vuonna 2021 kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista viimeisimmän sijoituspaikan mukaan laskettuna oli 42 % lapsista sijoitettu perhehoitoon. Perhehoito sijoitusmuotona koski vuonna 2021 yli 7000 lasta. Perhehoitoon sijoitetuista lapsista 723 oli vuonna 2021 sijoitettuina sukulais- tai läheisperheisiin. Sijaishuoltopaikka vaihtelee lapsen iän mukaisesti niin, että lähes poikkeuksetta alle 6-vuotiaat sijoitetaan perhekoteihin, kun taas 16-17 vuotiaista nuorista jopa puolet sijoitetaan lastensuojelulaitoksiin. (Forsell & Kuoppala 2022, 3-11.)

4.1 Perhehoito sijaishuollon muotona

Perhehoito määritellään perhehoitolain (263/2015) 3 §:n mukaisesti hoidon tai muun vastaavan osa- tai ympärivuorokautista järjestämistä perhehoitajan kotona tai hoidettavan yksityisasunnossa. Perhehoitoon sijoitetut asuvat sijaisperheessä, jonka sosiaalilautakunta on hyväksynyt sopivaksi tehtävään ja jonka kanssa on tehty kirjallinen sopimus. (Forsell, Kuoppala & Säkkinen 2021, 26-27).

Ammatillinen perhehoito eroaa tavallisesta perhehoidosta niin, että tällöin perhehoitajia tulee olla kaksi ja ainakin toisen perhehoitajan tulee olla tarvittava alan koulutus ja riittävä kokemus hoito- ja kasvatustehtävistä (Perhehoitolaki 263/2015, 4 §). Tässä työssä emme kuitenkaan käsittele ammatillisia perhehoitajia tämän enempää.

Perhekodin tulee olla olosuhteiltaan lapsen tarpeita vastaava. Perhekodin ihmissuhteet ja perhehoitajan mahdollisuus ottaa huomioon sijoitettavan lapsen tarpeet tulee arvioida perhekodin sopivuutta harkittaessa. Lisäksi tulee selvittää sijoitettavan mahdollisuus tasavertaiseen asemaan perheen muihin jäseniin nähden. (Perhehoitolaki 263/2015, 5 §.)

Perhekodin sopivuutta lapselle voidaan tarkastella myös sijoituspäätöksen jälkeen. Perhehoidon valvonnasta vastaa hoidettavan lapsen sijoittanut hyvinvointialue. Hyvinvointialueen vastuulle kuuluu varmistaa, että sijoitettu lapsi saa tarvitsemansa palvelut ja tuen sekä että sijoitus on toteutettu lain mukaisesti. Tilat voidaan tarkastaa joko sijoitettavan kotipaikkakunnan mukaisen hyvinvointialueen tai sijaispaikan mukaisen hyvinvointialueen toimesta perustellusta syystä. Perhehoitaja toimii omassa kodissaan, eli tiloja käytetään pysyväisluontoiseen asumiseen. Tällöin tilat voidaan tarkastaa ainoastaan, jos tarkastaminen on välttämätöntä asiakkaan aseman ja tämän tarvitsemien palveluiden varmistamiseksi. Olosuhteet voidaan tällöin tarkistaa ennalta ilmoittamattomalla tarkastuskäynnillä ja epäkohdat tulee korjata annettussa määräajassa. Jos epäkohtia ei korjata määräajassa, perhehoitajana toimiminen ei voi jatkua. (Perhehoitolaki 263/2015, 22 §.)

4.2 Perhehoitajana toimiminen

Perhehoito eroaa monesta muusta sijaishuollosta vaadittavan koulutuksen osalta, sillä perhehoitajilta ja sijaisperheiltä ei vaadita muodollista taustakoulutusta (Pösö 2016, 10). Perhehoitajan tulee kuitenkin olla koulutuksensa, kokemustensa ja/tai henkilökohtaisten ominaisuuksiensa perusteella sopiva antamaan perhehoitoa. Perhehoitajan tulee myös käydä perhehoitajalle suunnattu ennakkovalmennus, joskin tämä voidaan joissain tapauksissa tehdä jälkikäteen erityisellä perusteella. (Perhehoitolaki 263/2015, 6 §.) Ennakkovalmennusta ei lueta muodolliseksi koulutukseksi, vaan perhehoidon on tarkoitus toimia ensisijaisesti niin sanottuna tavallisena perheenä (Pösö 2016, 10). Perhehoitajina toimi vuonna 2020 Suomessa sopimusten perusteella 4841 perhettä (Forsell ym. 2021, 26-27).

Perhehoitaja voi hoitaa kotonaan samanaikaisesti enintään 4 henkilöä, perhehoitajan omat alle kouluikäiset lapset ja muut hoitoa vaativat henkilöt mukaan luettuna. Hoidettavien määrästä voidaan poiketa, jos kyse on sisaruksille tai saman perheen jäsenille annettavasta hoidosta. Lisäksi hoidettavien lukumäärästä voidaan poiketa erityisestä syystä, mutta hoidettavien määrä on aina suhteutettava perhehoitajien määrään, toiminnan luonteeseen ja hoidettavien tarvitsemaan kasvatukseen ja hoitoon. (Perhehoitolaki 263/2015, 7 § & 9 §.)

Perhehoitajan ja hyvinvointialueen välillä tulee tehdä sopimus perhehoidon järjestämisestä. Sopimuksessa tulee sopia perhehoidosta maksettavasta korvauksesta, perhehoidossa olevan kuukausittaisten käyttövarojen maksamisesta ja perhehoidossa olevan yksilöllisistä tarpeista aiheutuvien kustannusten maksamisesta. Lisäksi sopimukseen tulee olla kirjattuna tiedot hoidon arvioidusta kestosta, perhehoitajalle annettavasta valmennuksesta, työnohjauksesta ja tuen toteuttamisesta, sopimuksen irtisanomisehdot ja tarvittavat muut perhehoitoa koskevat seikat. (Perhehoitolaki 263/2015, 11 §.)

Perhehoitajalla suunnattu koulutus ja tuki sisältää valmennusta, työnohjausta ja koulutusta. Niiden järjestämisestä vastaa perhehoidon järjestämisestä vastaava hyvinvointialue. Perhehoitajalle nimetään jokaista hoidettavaa varten oma vastuutyöntekijä, joka vastaa tarvittavan tuen järjestämisestä. Perhehoitajalle tulee järjestää tukea riittävästi ja mahdollisuuksien mukaan vastutyöntekijää. (Perhehoitolaki 263/2015, 15 §.)

4.3 Perhehoidon vaikuttavuus

Perhehoidon vaikuttavuudesta tiedetään kokonaisuudessaan melko vähän, samoin kuin lastensuojelun vaikuttavuudesta ylipäätään (ETENE 2017, 15; Valkonen & Janhunen 2016, 47). Vaikuttavuutta on haastavaa todistaa, sillä tutkimuksissa syy-seuraus-suhteiden osoittaminen on vaikeaa ja lisäksi lapsia, ja lasten haitallisia elinoloja koskevat tutkimukset ovat eettisesti vaikeita toteuttaa. Kuitenkin kansainvälisen tutkimustiedon pohjalta vaikuttaa siltä, että kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset pärjäävät aikuisuudessaan heikommin, kuin vastaavat syntymäkodeissaan kasvaneet lapset. Tämä voi näkyä esimerkiksi tunne-elämän ongelmina, terveysongelmina, päihteidenkäyttönä, rikolliseen toimintaan osallistumisena, työttömyytenä, teinivanhemmuutena ja lyhyempänä elinikänä. Epäselvää kuitenkin on, onko tämä seurausta ennen sijoitusta johtuneista tapahtumista, sijoitukseen liittyvistä tekijöistä, näiden yhteisvaikutuksista vai jostain muusta yhdistävästä tekijästä. (Valkonen & Janhunen 2016, 47.)

Perhehoitoon sijoitettujen lasten hyvinvointiin näyttäisi olevan yhteydessä se, millaista ja minkä verran tukea ja turvaa lapsi saa sijaisvanhemmiltaan, millaiset sosiaaliset taidot sijoitettavalla lapsella on, millainen lapsen pysyvyyden ja kuulumisuuden tunne on sekä minkä verran lapsella on resilienssiä. Lapsen resilienssillä tarkoitetaan tässä yhteydessä lapsen kykyä sopeutua muuttuviin olosuhteisiin ja toimia muutoksista ja vaikeuksista huolimatta. Sanana resilienssi voi tarkoittaa myös esimerkiksi sitkeyttä, lannistumattomuutta ja joustavuutta.

Resilienssiin vaikuttavat tekijät voidaan jakaa sisäisiin ja ulkoisiin tekijöihin. Sisäisiä resilienssiin vaikuttavia tekijöitä ovat esimerkiksi persoonallisuus, kognitiiviset kyvyt ja sosiaaliset taidot. Ulkoisia resilienssiin vaikuttavia tekijöitä ovat esimerkiksi perhe, sosioekonominen asema, elinympäristö, koulu sekä yhteisöt, joihin lapsi kuuluu. Yksi teoria onkin, että perhehoidossa lapsen resilienssikykyä voitaisiin parantaa muuttamalla ulkoisia resilienssiin vaikuttavia tekijöitä suotuisimmiksi. (Valkonen & Janhunen 2016, 48-50.)

Lapsen kiintymyssuhde vaikuttaa lapsen tapaan reagoida tilanteisiin ja ihmisiin myöhemminkin elämässään. Kiintymyssuhde voi muodostua turvalliseksi tai turvattomaksi riippuen siitä, vastaako lapsen ensisijainen hoitaja lapsen tarpeisiin oikea-aikaisesti ja sensitiivisesti. Sijoitetut lapset ovat usein eläneet turvattomassa ympäristössä, ja kiintymyssuhde on voinut muodostua turvattomaksi. Joskus lapsen turvaton kiintymyssuhde aiheuttaa haasteita sijaisperheessä, sillä turvallinen ympäristö voi tuntua lapsesta vieraalta. Perhehoito voi parhaassa tapauksessa tarjota mahdollisuuden turvallisen kiintymyssuhteen luomiseen ja kiintymyssuhdehäiriön korjaamiseen, mikäli lapsen käytöksen taustalla olevat syyt nähdään ja lasta tuetaan oikealla tavalla ja oikea-aikaisesti. Mikäli lapsi kiintyy perhehoitajiinsa, on sillä lapsen hyvinvointia edistävä vaikutus aikuisuuteen asti. (Valkonen & Janhunen 2016, 50-51.)

Perhehoidon positiivinen vaikutus sijoitettuun lapseen välittyy usein vuorovaikutussuhteen kautta. Vanhemmille lapsille on tärkeää kokea olevansa hyväksytyt ja arvostettu omana itsenään sijaisperheessä. Perhehoitajan turvallisuus ja sitoutuminen lapseen emotionaalisesti nousevat tärkeiksi tekijöiksi. Tällöin lapsen itsetunto, resilienssikyky ja fyysinen ja psyykinen terveys paranevat. (Valkonen & Janhunen 2016, 51-52.)

Perhehoitoon sijoitetun lapsen hyvinvoinnin kannalta tärkeää on perhehoidon pysyvyys ja sijoitusperheen oma resilienssi, kuten kyky mukautua uuteen perheenjäseneseen. Sijoitetun lapsen sopeutumista sijaisperheeseen helpottaa aikuisten aloitteellisuus, turvallisuus ja luotettavuus sekä perheen yhteinen toiminta. Myös sijoitetun lapsen ja tämän syntymäperheen välinen kommunikointi on lapsen sijoituksen onnistumisen kannalta tärkeää. Perhehoidon vaikuttavuus onkin vahvasti yhteydessä lapsen ja sijaisvanhempien väliseen vuorovaikutussuhteeseen. Lapsi voi sijaisperheessä paremmin, jos sijaisvanhemmat ovat sensitiivisiä, he ovat saatavilla tarvittaessa, he osoittavat hyväksyntää lasta kohtaan, lapsi otetaan perheenjäseneksi ja yhteistyö eri tahojen kanssa sujuu. (Valkonen & Janhunen 2016, 53-54.)

Sijoitetun lapsen hyvinvointia edistää lapsen kuuluvuuden tunne sijaisperheeseen. Lapsen kuuluvuuden tunnetta voidaan tutkimusten mukaan edistää toivottamalla lapsi tervetulleeksi, osoittamalla arvostusta lasta ja tämän syntymäperhettä kohtaan, osallistamalla lasta arkeen ja juhlaan ja niiden suunnitteluun, kuulemalla ja näkemällä lapsen sellaisena kuin tämä on, kaikkine tarpeineen sekä antamalla lapsen osallistua perheyhteisön toimintaan omalla panoksellaan. (Valkonen & Janhunen 2016, 54.)

5 Hatkaaminen sijaishuollosta

Lastensuojelun sijaishuosta hatkaamisia tapahtuu vuosittain tuhansia (Haapala ym. 2023, 8). Viitteitä luvattomien poissaolojen määrästä antaa Isoniemen (2019, 134) väitöskirjatutkimus, jonka mukaan vuosien 2013-2014 aikana kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista luvattomiin poissaoloihin poliisin virka-apua sai 2231 lasta kaikista Suomessa noina vuosina 18 000 sijoitetusta lapsesta. Suomessa lastensuojelun sijaishuollosta hatkaamisesta ei kuitenkaan ole kansallista rekisteriä. Ulkomaista tutkimusta on aiheesta tehty ja esimerkiksi Skotlantilaisen tutkimuksen mukaan n. 11 % laitokseen sijoitetuista karkaa jossain vaiheessa sijoitustaan (Malloch & Burgess 2011, 62). Teoriassa hatkaamisten määrän tulisi kuitenkin olla sosiaalihuollon tiedossa, sillä sijaishuollolla on ilmoitusvelvollisuus lapsen asioista vastaavalle sosiaaliviranomaiselle (Sosiaali- ja terveysministeriö 2022). Sosiaali- ja terveysministeriö (2022) on julkaissut hatkaavaa lasta koskevan menettely- ja vastuunjako -ohjeistuksen ja sama toimenpideohje koskee sekä yksityisiä että ammatillisia perhekoteja sekä lastensuojelulaitoksia.

5.1 Ennen hatkaa - Taustatekijät ja syyt

Hatkaaminen sijaishuollosta nähdään yleensä lapsen oireena jostain muusta. Sumuvuori (2019, 49) jakaa ulkomaiseen tutkimukseen perustuvassa kirjallisuuskatsauksessaan sijaishuoltopaikasta hatkaamiseen johtavat syyt neljään kategoriaan: lapsen yksilöllisiin taustatekijöihin, sijaishuoltopaikan sisäisiin tekijöihin, sijaishuoltopaikan ulkopuolisiin tekijöihin ja sijoitukseen ja järjestelmään liittyviin tekijöihin.

Lapsen yksilöllisiin taustatekijöihin sisältyy esimerkiksi lapsen ikä ja sukupuoli. Sumuvuori kertoo ulkomaiseen tutkimukseen perustuvassa integroidussa kirjallisuuskatsauksessaan, että hatkaavan lapsen ikä on yleensä yli 12 vuotta ja keskimäärin 16 vuotta. Tytöt hatkaavat jopa kolme kertaa todennäköisemmin kuin pojat. Myös sijoitushistorialla on merkitystä: mitä useampi sijoituspaikka lapsella on takana, sitä todennäköisempää hatkaaminen on. Karkaaminen on Sumuvuoren katsauksen mukaan yleisimmällä sijoituksen alkuvaiheessa. Myös lapsen runsas päihteiden käyttö, osallistuminen rikolliseen toimintaan, psyykinen oireilu ja hankala perheesta ovat yksilöllisiä hatkaamisen riskiä lisääviä taustatekijöitä. (Sumuvuori 2019, 37-40.)

Sijaishuoltopaikan sisäisiin tekijöihin liittyy Sumuvuoren kirjallisuuskatsauksen mukaan esimerkiksi sijaishuoltopaikan säännöt ja määräykset (Sumuvuori 2019, 40). Liian tiukat säännöt ja määräykset tai seuraamusten pelko voi lisätä hatkaamisen riskiä sijaishuollosta. Toisaalta joissain tapauksissa myös liian löysät rajat voivat olla hatkaamista lisäävä tekijä. Muita sijaishuoltopaikan sisäisiä hatkaamiseen vaikuttavia tekijöitä ovat esimerkiksi lasten tekemisen puute, sijaishuoltopaikan ihmissuhteet ja ilmapiiri, sijaishuoltopaikassa koettu kiusaaminen ja väkivalta ja lapsen kokemat tunteet, kuten autonomian menettämiseen liittyvät tunteet. (Sumuvuori 2019, 40-43.)

Sijaishuoltopaikan ulkopuolisiin hatkaamiseen vaikuttaviin tekijöihin Sumuvuori (2019) on koonnut tekijöitä, joita kohti lapsi hatkallaan pyrkii. Ihmissuhteiden ylläpito nousee tärkeäksi tekijäksi, joka houkuttelee lasta pois sijaishuoltopaikasta. Lapsi voi kaivata esimerkiksi biologisen perheensä luokse tai kavereiden seuraan. Sijaishuoltopaikan ulkopuolinen toiminta voi houkuttaa ja lapsi voi kaivata sellaisia tekemisiä, mitä sijaishuoltopaikassa ei sallita, kuten ostoskeskuksissa oleilua tai juhlimista. Myös päihteet ovat sijaishuoltopaikan ulkopuolinen tekijä, joka voi houkuttaa lasta hatkaan. (Sumuvuori 2019, 43-45.)

Sumuvuoren (2019) ulkomaiseen tutkimukseen perustuvan kirjallisuuskatsauksen mukaan lapsen hatkaamiseen vaikuttaa myös sijoitukseen ja järjestelmään liittyviä tekijöitä. Sijaishuoltopaikan valinta on yhteydessä hatkaamisen todennäköisyyteen. Laitoksiin sijoitetut lapset hatkaavat todennäköisemmin kuin perhehoitoon sijoitetut lapset. Sijaishuoltopaikan sijainti ja infrastruktuuri voivat vaikuttaa hatkaamisen todennäköisyyteen. (Sumuvuori 2019, 44-45.) Myös Isoniemen (2019, 103) väitöskirjassa nostettiin esiin lastensuojelun sijaishuoltopaikoista karkaamista ennustavana riskitekijänä esimerkiksi sijaishuoltopaikan keskeinen sijainti kaupungissa. Sijaishuoltopaikan toimintakulttuuri, henkilöstön jaksaminen ja resurssointi sekä johtaminen voivat olla hatkaamiseen vaikuttavia tekijöitä. Myös hatkaamisen ennaltaehkäisevä toiminta ja toimintasuunnitelma hatkaamisen sattuessa vaikuttavat hatkaamisen todennäköisyyteen ja lyhentävät hatkan kestoa. (Sumuvuori 2019, 45-49 & 54-55).

Tilastoja tai tietoja siitä, mitkä tekijät voisivat olla Suomessa perhehoidosta karkaamisen taustalla ei ole tiedossa. Viitteitä antaa kuitenkin hankeraportin kyselyn perusteella nuorten vastaukset lastensuojelulaitosten osalta. Hatkassa -raportissa nuoret itse kertovat hatkaamisen syiksi tekijöitä, jotka on luokiteltu seuraaviin kokonaisuuksiin: lastensuojelulaitoksen ulkopuoliset vetovoimatekijät, lapsen omaan vointiin liittyvät tekijät, lastensuojelulaitoksesta johtuvat syyt, impulsiivisuus ja kaipuu vapauteen. (Lehtonen & Telén 2013, 22.) Uudemmassa Hatkassa Suomessa -hankeraportissa nuoret kertovat itse hatkaamisen syiksi vapauden kaipuun (57 % vastanneista) ja kaverit (54 % vastanneista), mutta aineistossa nousi myös nuorten haluttomuus asua laitoksessa (43 % vastanneista) ja halun käyttää päihteitä (41 % vastanneista). Myös laitoshuoltoon liittyviä tekijöitä nousi nuorten omista vastauksista esiin: 41 % vastanneista nuorista oli sitä mieltä, että laitoksen liian tiukat säännöt olivat yksi syy hatkaamiseen ja jopa 30 % nuorista nimesi hatkaamisen yhdeksi syyksi ristiriidat laitoksen henkilökunnan kanssa. Turvattomuuden tunteen mainitsi 20 % vastanneista nuorista. Kyselyyn vastanneista nuorista 39 % vastanneista nosti esiin yhdeksi hatkaamisen taustasyiksi mielialaan liittyvät tekijät. (Haapala ym. 2023, 95.)

Hatkassa Suomessa -hankeraportin mukaan nuoren viihtyminen ja kiinnittyminen sijaishuoltopaikkaan voi olla yksi hatkaamisen riskiin liittyvä tekijä. Raportissa kysyttiin nuoreten osallisuuden kokemukseen liittyviä väitteitä eri näkökulmista. Esimerkiksi jopa 47 % vastanneista nuorista vastasivat olevansa eri mieltä väitteen ” Saan itse apua silloin kun sitä oikeasti

tarvitsen” ja 45 % nuorista oli eri mieltä väitteen kanssa ”kuulun itselleni tärkeään ryhmään tai yhteisöön.” Jopa 65 % vastanneista nuorista koki, että omalla sosiaalityöntekijällä ei ole riittävästi aikaa hänelle ja lähes 50 % koki, ettei sijaishuoltopaikan aikuisilla ole riittävästi aikaa heille. Myös työntekijöiden suuri vaihtuvuus nousi esiin hankkeen työpajoissa. (Haapala ym. 2023, 56-61.)

Sosiaalihuollon ja lastensuojelun sijoituspaikkojen edustajien näkemykset hatkaamisen syistä eroavat Hatkassa Suomessa -raportin mukaan suuresti nuorten näkemyksistä. Lastensuojelulaitoksen työntekijöiltä kysyttäessä esiin nousee lapsen negatiivinen suhtautuminen sijoitukseen alun perinkin, sijoituksen tapahtuminen myöhäisessä teini-iässä, lapsen vanhempien sijoituksen vastustaminen, sijoituksen valmistelu on ollut puutteellista tai lastensuojelun sijaishuollon paikka ei vastaa lapsen tarpeisiin. (Lehtonen & Telén 2013, 21.) Hatkassa Suomessa -hankkeen raportissa nousee esiin, että lähes puolet sijoitetuista nuorista eivät tienneet sijoituksensa perusteita. Samoin lähes puolet vastanneista nuorista koki, ettei sijoituspaikka vastannut heidän tarpeitaan. Suuri ero oli myös nuorten ja sijaishuoltopaikan työntekijöiden vastauksissa sijaispaikan ilmapiiriä koskien. Sijaishuoltopaikan työntekijöistä 95 % oli sitä mieltä, että laitoksessa on nuorista välittävä ilmapiiri, mutta vastanneista nuorista näin vastasi ainoastaan 42 %. (Haapala ym. 2023, 64-67.) Toisaalta lastensuojelulaitoksista hatkaamiseen liittyy työntekijöiden mielestä vahvasti myös esimerkiksi lapsen tarve käyttää päihteitä (Niemi-nen 2019, 32). Tämä nousi esiin myös Hatkassa Suomessa -raportissa, jossa lastensuojelulaitoksen työntekijöistä jopa 89 % vastasi nuorten ensisijaisen hatkaamisen syyn olevan tarve käyttää päihteitä (Haapala ym. 2023, 100).

5.2 Hatkan aikana - Sijaishuoltopaikan edustajan ja viranomaisten toiminta

Kun sijaishuoltopaikassa ilmenee lapsen hatkaaminen, tulee sijaishuoltopaikan edustajan toimia Sosiaali- ja terveysministeriön ohjeistuksen (2022) mukaisesti. Tällöin ensimmäisenä sijaishuoltopaikan edustajan tulee olla yhteydessä sijoittajakunnan sosiaalitoimeen tai sosiaalipäivystykseen riippuen hatkaamisen ajankohdasta. Sosiaalitoimi tekee poliisille etsintäkuulutuspyyntöä, jonka seurauksena poliisi etsii lasta passiivisesti. Passiivinen etsintä tarkoittaa sitä, että mikäli lapsi tulee vastaan poliisin muissa tehtävissä, tämä ilmoittaa sosiaalitoimelle.

Perhehoidossa olevan lapsen ensisijainen etsintätaho on lapsesta vastuussa oleva sosiaaliviranomainen. Lastensuojelulaitoksesta hatkatessa ensisijainen etsivä taho on lastensuojelulaitoksen henkilökunta. Mikäli lapsi on vaaraksi itselleen tai muille tai vastustaa lastensuojelulaitokseen palaamista, tulee lapsen sijoituskunnan sosiaalitoimen tehdä poliisille virka-apu-pyyntö. Sijaisperheestä karanteen lapsen kohdalla sosiaalitoimen edustajan on oltava fyysisesti paikalla, sillä perusteella, että poliisi voi antaa virka-apua ainoastaan tilanteissa, joissa virassa olevaa, tässä tapauksessa sosiaalitoimen edustajaa, estetään tai voidaan etukäteen perustelluista syistä epäillä estävän suorittamasta virkatehtäväänsä. Poliisi käsittelee virka-

apupyynnön ja tekee asiasta päätöksen, joka toimitetaan sosiaalitoimelle kirjallisena. Tämän jälkeen poliisi laatii myönteisen päätöksen pohjalta virka-aputehtävän, joka lisätään hätäkeskuksen tietojärjestelmään. Tämän jälkeen vapaana oleva partio voi ottaa tehtävän aktiivisesti suoritettavakseen. (STM 2022.)

Kun lapsi on saavutettu, on sosiaalitoimi vastuussa tämän huolenpidosta siihen asti, kun lapsi on saatu onnistuneesti palautettua sijaishuoltopaikkaan. Sosiaalitoimi voi sopia erikseen lastensuojelulaitoksen tai perhekodin kanssa kuljetusjärjestelyistä. Mikäli lapsi löytyy toiselta paikkakunnalta, ei lapsen väliaikaisesta sijoituksesta löytöpaikkakunnan sijaishuoltoon tarvita erillistä päätöstä. Löytötilanteessa poliisilla ei ole oikeutta lastensuojelulain perusteella ottaa lasta säilöön poliisin säilytystilaan pelkän karkaamisen perusteella. Sen sijaan poliisilla on oikeus pitää lasta enintään kuusi tuntia etsintäkuulutetun läsnäolovelvollisuuteen vedoten, mikäli lapsesta on rekisteröity poliisin järjestelmään olinpaikkaetsintäkuulutus ja lisäksi poliisi on tavoittanut lapsen toista poliisitehtävää suorittaessaan tai muun oman toimintansa yhteydessä. Tällöin lasta ei kuitenkaan saa pitää lukitussa tilassa. (STM 2022.)

Lasta saa kuitenkin säilyttää poliisin säilöönottotilassa tapauksissa, joissa lapsi on otettu kiinni henkilön suojaamiseksi, rikoksilta tai häiriöiltä suojaamiseksi tai mikäli lasta epäillään rikoksesta. Henkilön suojaamisella tarkoitetaan tässä tapauksia, missä lapsi ei kykene itse huolehtimaan itsestään, eikä vaaraa voida poistaa muilla keinoin. Vaaralla tarkoitetaan tekijöitä, jotka uhkaavat lapsen henkeä, fyysistä koskemattomuutta, terveyttä tai muuta välittömästi uhkaavaa vaaraa. Lapsi voidaan poliisin toimesta ottaa säilöön myös, mikäli lapsen historian, lapsen esittämien uhkausten tai muun käyttäytymisen perusteella voidaan olettaa lapsen syyllistyvän henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen kohdistuvaan rikokseen tai aiheuttaisi muuten huomattavaa vaaraa tai häiriötä ympäristössään. Päätös poliisin toimivallan käytöstä näissä tilanteissa tulee tehdä tilannetta johtavan poliisin. Päätöksessä on huomioitava lapsen etu. Poliisin on pyrittävä palauttamaan lapsi mahdollisimman pian vastuussa olevalle sosiaalitoimelle tai lapsen sijaishuoltolaitokseen. Lapsen kuljetuksesta vastaa sosiaalitoimi yhdessä sijaishuoltopaikan edustajan kanssa, mikäli kuljetukseen ei tarvita virka-apua poliisilta. (STM 2022.)

5.3 Hatkan aikana - Lapsen kohtaamat vaaratilanteet ja riskit

Lapsen hatkassa olemisen aikaan liittyy paljon erilaisia vaaratilanteita ja riskejä lapsen kasvulle ja kehitykselle (Haapala ym. 2023, 111). Lapsen näkökulmasta hatkaamisen suurin riski on turvallisuuden heikentyminen hatkan aikana. Lapsen turvallisuutta heikentävät hatkan aikana sekä ulkoiset tekijät että lapsen omaan toimintaan liittyvät tekijät sekä poissaolijan itse aiheuttamat riskit. Mitä kauemmin lapsi on hatkassa, sitä suurempi riski tällä on vahingoittua hatkaamisen aikana. (Isoniemi 2019, 103.)

Vaaratilanteita ja lapsen terveyttä uhkaavia riskejä aiheuttaa muun muassa päihteet sekä psyykkiset ja somaattiset sairaudet, joihin ei ole lääkkeitä saatavilla hatkan aikana. Jopa 80 % nuorista kertoo käyttäneensä alkoholia ja yli puolet nuorista kertoo käyttäneensä huumausaineita hatkaamisen aikana. Yli kolmannes nuorista kertoo satuttaneensa itseään tahallisesti hatkan aikana ja yhtä usealla ei ollut lääkkeitä diagnosoituun psyykkiseen sairauteen mukana hatkassa. (Haapala ym. 2023, 111.)

Hatkanneen lapsen voi olla haastavaa hankkia riittävästi ravintoa, suojaisaa ja turvallista yöpymispaikkaa tai suojapaikkaa erilaisilta sääilmiöiltä. Lapsen ollessa hatkassa riski tulla seksuaalisesti hyväksikäytetyksi kasvaa, samoin riski joutua muun rikoksen uhriksi tai tehdä itse rikoksia (Isoniemi 2019, 103). Jopa joka neljäs nuori kertoo joutuneensa hatkassa raiskauksen uhriksi ja lähes joka viides kertoo vaihtaneensa seksiä tai seksuaalisia tekoja esimerkiksi yöpaikkaan tai päihteisiin. Rikoksien osalta hieman alle puolet nuorista kertoo hatkan aikana nähneensä rikoksen ja useampi, joka kolmas oli itse tehnyt rikoksen hatkan aikana. Hatkan aikana nuoret kokevat myös väkivaltaa joutuessaan väkivallan uhriksi tai käyttäytyessään itse väkivaltaisesti. Nuorista noin joka viides kertoo käyttäytyneensä väkivaltaisesti hatkan aikana ja joka kymmenes joutuneensa pahoinpitelyn uhriksi. (Haapala ym. 2023, 111.)

On myös syytä huomioida, että alaikäisyys, päihteiden käyttö, mielenterveysongelmat, turvatomat suhteet aikuisiin ja aiemmin koettu hyväksikäyttö asettavat lapsen erityisen haavoittuvaan asemaan ja alttiiksi vakavalle hyväksikäytölle sekä ihmiskaupalle. Hatkan aikaisiin tekoihin, kuten päihteiden myymiseen ja seksuaalisiin tekoihin voi liittyä aikuisen taholta lapsen uhkailua, houkuttelua, painostusta, pakottamista ja hatkaamisen mahdollistamista. Ihmiskauppa on tärkeää tunnistaa ja muistaa, ettei lasta tule vastuuttaa hyväksikäytöstä, jonka kohteeksi he voivat joutua. Ihmiskaupan muotoja ovat muun muassa rikolliseen toimintaan ja seksin tai seksuaalisten tekojen myymiseen pakottaminen, sekä muu riisto, kuten seksuaalinen hyväksikäyttö tai hyväksikäyttö esimerkiksi majoittajan taholta hatkan aikana. (Haapala ym. 2023, 147.)

5.4 Hatkan jälkeen - Toimintamallit ja seuraukset

Lapsen kohtaaminen on luvattoman poissaolon jälkeen erityisen herkkä tilanne. Aikuisissa karkureissut herättävät yleensä huolta, turhautumista ja myös suuttumusta. Lapsi taas saattaa olla esimerkiksi itkuinen, häpeissään tai uhmakas. Kohtaamisessa on otettava huomioon, että poissaolon aikana lapsi on saattanut kokea kaltoinkohtelua. Lapsen vastaanottamisessa voi painottua joko välittäminen ja empaattisuus, tilanteen läpikäyminen analyttisemmin tai erilaiset rajoitukset. (Lehtonen & Telén 2013, 34.)

Sijaishuoltopaikan pyrkimys ottaa lapsi vastaan mahdollisimman hoivaa antavalla ja huolehtivalla tavalla vastaa nuoren tarpeeseen tulla empaattisesti kohdatuksi palaamisen jälkeen (Lehtonen & Telén 2013, 34). Lämpimän vastaanoton voidaan nähdä madaltavan lapsen

kynnystä palata takaisin sijaishuoltopaikkaan. Kun lapsi saa kokemuksen siitä, ettei häntä hylätty, vaikka hän teki väärin, vahvistuu myös lapsen luottamus aikuisiin. (Järvinen 2022, 48.)

Lapsen hatkaamisen jälkeen käydylle keskustelulla on suuri merkitys tulevien hatkaamisten ennaltaehkäisyyn. Tärkeässä roolissa ovat poliisit, sijaishuoltopaikat, lastensuojeluviranomaiset ja lapsen läheiset. Puheeksi ottamista luvatta poistuneen lapsen kanssa voidaan tarkastella kolmen perusteen kautta, joita ovat toistuviin poissaoloihin puuttuminen ja tulevien poissaolojen ennalta estäminen, lapsen olosuhteiden kokonaisvaltainen tarkistaminen, sekä lasta itseään uhkaavien tekijöiden tarkistaminen. (Isoniemi 2019, 190-191.)

Lapsen ympärillä olevien toimijoiden tulisi pyrkiä selvittämään poissaoloon johtaneet syyt, poissaolon aikaiset olosuhteet ja poissaolon keston vaikuttaneet tekijät. Lisäksi luvattoman poissaolon päättymisen hetkellä lapsen ympärillä olevien toimijoiden olisi varmistuttava siitä, mitkä ovat lapselle turvallisia paikkoja ja ketkä turvallisia henkilöitä. Lapsen turvallisuuden tai turvattomuuden tunne on merkityksellinen asia, eikä sitä tulisi sivuuttaa. Luvattoman poissaolon johtuessa sijaishuoltopaikan tai kodin ongelmista, on tieto saatettava lapsen asioista vastaavan lastensuojeluviranomaisen tietoon ennen lapsen palauttamista kotiin tai sijaishuoltopaikkaan. (Isoniemi 2019, 192.)

Lasta itseään uhkaavan toiminnan tarkistamisella pyritään selvittämään, onko lapsi esimerkiksi ajautunut tekemään rikoksia tai joutunut rikoksen uhriksi hatkan aikana. Lisäksi lasta itseään uhkaavaa toimintaa voi olla lapsen päihteiden ja lääkkeiden väärinkäyttöä sekä itsetuhoisen käytös. On hyvä huomioida, että lapsen kokonaisturvallisuus saattaa olla uhattuna myös hatkasta palaamisen jälkeen. Lapsen kokonaisturvallisuutta voi järjestyttää esimerkiksi päihteiden väärinkäytöstä kertynyt velka, jonka pois maksaminen onnistuu vain uuden hatkaamisen myötä ja mahdollisilla rikollisilla teoilla. Vaihtoehtoisesti velkojen maksamatta jättäminen voi aiheuttaa vielä vakavampia seurauksia. Hatkaamisen ilmiöihin lukeutuu myös seksuaalirikosten uhriksi joutuminen. Puheeksi ottaminen voidaan nähdä keinona saada selville tällainen usein piiloon jäävä rikollisuus, jolloin voidaan myös vaikuttaa lapsen kokonaisturvallisuuteen ja -terveyteen. (Isoniemi 2019, 192.)

Lapsen ollessa sijoitettuna sijaishuoltolaitokseen, hänelle saatetaan paluun jälkeen asettaa lastensuojelulain (417/2007) mukaisia rajoitustoimenpiteitä. Niitä voivat olla esimerkiksi liikkumisvapauden ja yhteydenpidon rajoittaminen ja aineiden ja esineiden haltuunotto. Rajoitustoimenpiteitä käytetään turvaamaan lapsen palaamista ja asettumista yksikköön. Lapsi voi olla palatessaan fyysisesti ja psyykkisesti huonossa kunnossa. Tarvittaessa lapselle voidaan varata aika terveystarkastukseen, sukupuolitautiltiteihin ja raskaustestiin fyysisen voinnin selvittämiseksi ja turvaamiseksi. (Nieminen 2019, 46-47.) Lastensuojelulain (417/2007) 11 luvun 61 §:ssä säädetään, että rajoitustoimenpiteitä saa käyttää ainoastaan sijaishuollon laitoshoidossa, josta poikkeuksena on yhteydenpidon rajoittaminen, jota saa käyttää myös muussa

sijaishuollossa. Rajoitukset on toteutettava aina turvallisesti lapsen ihmisarvoa kunnioittaen, eikä rajoitusta saa koskaan käyttää rangaistuksena (Lastensuojelulaki 417/2007, 61a §).

Lapsen sijaishuoltoajan pysyvyyden ja jatkuvuuden turvaaminen ovat lähtökohtia sijaishuoltoa järjestettäessä. Joskus sijoituspaikkaa voidaan joutua muuttamaan, jos sijaishuoltoajan olosuhteet eivät enää vastaa lapsen etua ja tarpeita. Sijaishuoltoajan muuttuessa työskentelyn tulee olla hallittua ja kaikkien asiaan osallisten täytyy saada riittävästi tukea asian käsittelyyn. (Lastensuojelun käsikirja 2023.) Sijaishuoltoajan muuttamisesta huostaanoton aikana on tehtävä päätös. Päätöksen tekee johtava viranhaltija lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän valmisteltua sijaishuoltoajan muuttamista koskevan asian. (Lastensuojelulaki 417/2007, 43 §.)

6 Opinnäytetyön tutkimuksellisen osion toteuttaminen

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisen tutkimuksen menetelmin huhti-toukokuussa 2023. Aineistonkeruumenetelmänä käytettiin teemahaastattelua. Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina etäyhteydellä huhtikuun aikana. Aineiston analyysimenetelmänä käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Aineisto litteroitiin ja analysoitiin huhtikuun aikana.

6.1 Laadullinen tutkimus

Opinnäytetyö toteutettiin kvalitatiivisella eli laadullisella tutkimusmenetelmällä. Laadullinen tutkimus perustuu tarkastelun kohteena olevan ilmiön ymmärtämiseen tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden näkökulmasta. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään tyypillisesti tuottamaan yksityiskohtaista ja rikasta tietoa tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä. Laadullisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden ajatuksista, kokemuksista, tunteista ja merkityksistä, joita he antavat tutkimuksen kohteena olevalle asialle. (Puusa & Juuti 2020a, 9-11.)

Laadullinen tutkimus voi erota suurestikin käytettävien menetelmien osalta. Vaikka menetelmissä on eroja, niitä yhdistää usein niiden induktiivisuus. Induktiivisuudella tarkoitetaan laadullisen tutkimuksen pyrkimystä tehdä johtopäätöksiä aineistosta käsin siten, että yksittäisistä havainnoista tehdään johtopäätöksiä koskien yleistä. (Puusa & Juuti 2020b, 9-11; Tuomi & Sarajärvi 2018, 107.)

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on kartoittaa lastensuojelun sijaishuoltoajasta luvatta poistumista ja sinne palaamatta jättämistä eli hatkaamista perhehoitajien kokemusten ja näkemysten avulla, joten lähestymistapana laadullinen tutkimus soveltuu tähän tutkielmaan parhaiten. Koska tutkimustietoa aiheesta ei juurikaan ole, on opinnäytetyön tavoitteena tuottaa uutta tietoa ilmiöstä perhehoidossa. Tavoitteen kannalta lähestymistapana laadullinen

tutkimus soveltuu tähän tutkielmaan paremmin kuin määrällinen tutkimus, jotta syntyisi ensin ymmärrys ilmiön merkityksestä ja erilaisista näkökulmista aiheeseen. Tutkielman keskiössä ovat perhehoitajien omakohtaiset kokemukset ja näkemykset ilmiöstä.

6.2 Kohderyhmänä perhehoitajat

Opinnäytetyön kohderyhmänä olivat Suomessa toimivat perhehoitajat, joilla oli kokemusta hatkaamisesta perhehoidon kontekstissa. Kaikki haastatteluihin osallistuneet perhehoitajat ovat toimineet perhehoitajina Suomessa, ja kaikilla oli omakohtaista kokemusta perheeseensä sijoitetun lapsen hatkaamisesta. Haastateltavat perhehoitajat asuivat eri puolilla Suomea. Haastatteluiden määrän ja aiheen arkaluonteisuuden vuoksi haastateltavilta ei kerätty muita taustatietoja, jotta haastateltavat tai heidän huollossaan olleet lapset eivät ole tunnistettavissa.

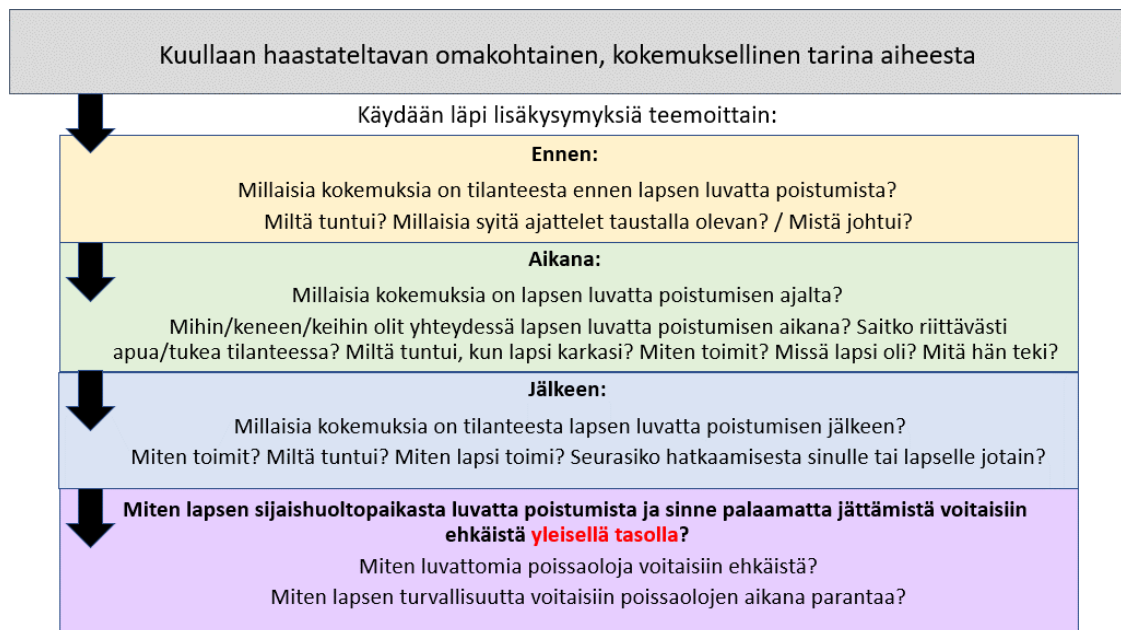
Perhehoitajat saivat haastattelusta tietoa opinnäytetyön yhteistyökumppanin kautta maaliskuussa. Haastateltavat ilmoittautuivat markkinointiviestin nähtyään itse sähköpostilla opinnäytetyöntekijöille, jolloin heille lähetettiin paluuviestillä sähköpostitse saatekirje. Saatekirje sisälsi tietoa opinnäytetyöstä sekä kirjallisen suostumuslomakkeen (liite1). Haastateltavat antoivat kirjallisen suostumuksensa paluuviestillä ja heidän kanssaan sovittiin aika etähaastattelulle. Haastateltavia ilmoittautui viisi, joista neljä haastattelua toteutui.

6.3 Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Opinnäytetyön aineistonkeruumenetelmänä toimi haastattelu. Haastattelu on ennalta suunniteltua päämäärään tähtäävää toimintaa, jonka tavoitteena on informaation kerääminen (Hirsjärvi & Hurme 2017, 42). Tutkimushaastattelulle on luonteenomaista sen suunnitelmallisuus ja haastattelijan perehtyminen tutkimuksen kohteeseen. Haastattelijan tehtävänä on ohjata haastattelua ja motivoida haastateltavaa koko haastattelu ajan. Vuorovaikutustilanteen onnistumiseksi haastateltavan on voitava luottaa tietojen luottamukselliseen käsittelyyn. (Hirsjärvi & Hurme 2017, 42-43.)

Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa uutta tietoa sijaishuoltopaikasta hatkaamisesta perhehoidossa, joten haastattelumenetelmäksi valikoitui teemahaastattelu. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelumenetelmä, jossa haastattelu etenee keskeisten teemojen mukaan. Teemahaastattelu pohjautuu oletukseen, että teemahaastattelumenetelmällä voidaan tutkia kaikkia yksilön ajatuksia, kokemuksia ja uskomuksia. Teemahaastattelu huomioi sen, että merkitykset syntyvät ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa ja ihmisten antamat merkitykset ja tulkinnat asioista ovat keskeisiä. (Hirsjärvi & Hurme 2017, 47-48.) Puolistrukturoitu teemahaastattelu antoi perhehoitajalle mahdollisuuden luoda ilmiölle merkityksiä omien kokemusien pohjalta. Teemahaastattelumenetelmä loi myös raamit keskustelulle ja ohjasi keskustelua pysymään tutkimuksen kannalta oleellisissa teemoissa.

Haastatteluita toteutettiin neljä ja ne olivat kestoiltaan 40-50 minuuttia. Haastateltavat haastateltiin etähaastatteluina huhtikuun 2023 aikana ja haastattelut nauhoitettiin ilman haastateltavien tunnustietoja Microsoft Teams -sovelluksella, jossa tallenteen käyttöoikeudet rajattiin ainoastaan opinnäytetyön tekijöihin. Opinnäytetyön haastattelut toteutettiin saman haastattelijan toimesta ennakoon sovittua haastattelurunkoa mukaillen. Ennen haastattelua haastattelijä esitteli lyhyesti opinnäytetyön tekijät ja yhteistyökumppanin sekä kävi läpi haastateltavien kanssa opinnäytetyön tarkoituksen ja tavoitteen sekä haastattelurungon. Kuvio 1 kuvaa haastatteluissa käytettyä haastattelurunkoa.

Kuvio 1: Haastattelurunko

Kuvion 1 haastattelurunko toimi haastatteluissa kuitenkin suuntaa antavasti, sillä haastateltavat olivat puheliaita ja haastattelijä koki tärkeämmäksi kuulla haastateltavan kertomuksen, kuin tietyn asioiden käsittelyjärjestyksen. Haastattelurunko eteni niin, että ensin haastateltavat saivat vapaamuotoisesti kertoa omasta kokemuksestaan perheeseen sijoitetun lapsen hatkaamiseen liittyen, jonka jälkeen haastattelijä kysyi täydentäviä kysymyksiä kuvion 1 mukaisesti.

6.4 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Opinnäytetyössä aineiston analyysimenetelmänä käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Usein laadullisen tutkimuksen analyysitavat jaotellaan aineistolähtöiseen analyysiin, teoriaohjaavaan analyysiin ja teorialähtöiseen analyysiin. Laadullisen tutkimuksen aineiston analyysin perusanalyysimenetelmä on sisällönanalyysi. Sisällönanalyysi voi olla joko yksittäinen metodi tai sisältöjen analyysin väljä teoreettinen viitekehys. (Tuomi & Sarajarvi 2018, 103 & 113.)

Sisällönanalyysillä menetelmänä voidaan analysoida dokumentteja systemaattisesti. Sisällönanalyysillä pyritään saamaan tutkittavasta ilmiöstä kuvaus yleisessä ja tiivistetyssä muodossa. Menetelmällä kerätty aineisto saadaan järjestetyksi, jonka jälkeen tutkijan tehtävänä on tehdä johtopäätöksiä järjestetyn aineiston pohjalta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 117.)

Aineistolähtöiseen sisällönanalyysiin sisältyy aineiston redusointi eli pelkistäminen, klusterointi eli ryhmittely ja abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. Ennen näitä vaiheita kerätty haastatteluaineisto kuunnellaan ja kirjoitetaan auki sana sanalta, jonka jälkeen aineistoa luetaan ja perehdytään sen sisältöön. Lisäksi ennen analyysin aloittamista määritetään analyysiyksikkö tutkimustehtävän ja aineiston laadun pohjalta, joka voi olla joko yksi sana, lausuma, lause tai useamman lauseen ajatuskokonaisuus. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122-123.)

Ensimmäisenä vaiheena sisällönanalyysissa on alkuperäisen datan pelkistäminen eli redusointi, jossa aineistosta karsitaan kaikki tutkimuksen kannalta epäolennainen pois joko tiivistäen tai pilkkoen. Aukikirjoitetusta aineistosta etsitään kaikki tutkimuskysymykseen vastaavat ilmaiset, joiden pohjalta tehdään pelkistetyt ilmaukset. Pelkistämisvaiheessa on huomioitava, että yhdestä lausumasta voi löytyä useampi pelkistetty ilmaus. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 123-124.)

Opinnäytetyön aineistona olivat etähaastatteluiden nauhoitukset. Microsoft Teams -sovellus teki automaattisesti haastatteluiden aikana yksinkertaiset litteroinnit, jotka vielä manuaalisesti korjattiin vastaamaan alkuperäisiä haastatteluita. Haastattelut toteutettiin saman haastattelijan toimesta. Toinen opinnäytetyöntekijä perehtyi haastatteluaineistoon nauhoitusten pohjalta ja suoritti litteroinnin. Litteroinnin yhteydessä aineistosta poistettiin kaikki tunnistetiedot, kuten henkilöiden nimet ja asuinpaikat. Litteroinnin jälkeen alkuperäiset haastattelu-tiedostot tuhottiin.

Aineistoon perehtymisen jälkeen aineistosta etsittiin kaikki tutkimuskysymykseen vastaavat ilmaiset, jotka merkittiin värikoodeilla. Aineisto jaettiin ensin puoliksi opinnäytetyön tekijöiden kesken, jonka jälkeen vielä molemmat kävivät läpi toistensa alueet aineistosta. Tutkimuskysymyksenä oli ”Millaisia kokemuksia ja näkemyksiä perhehoitajilla on sijaishuoltopaikasta luvatta poistumisesta ja sinne palaamatta jättämisestä?”. Kaikki tutkimuskysymykseen vastanneet ilmaiset koottiin yhteen taulukkoon ja niiden pohjalta muodostettiin yhteensä 254 pelkistettyä ilmausta.

Aineiston redusoinnin jälkeen tehdään aineiston ryhmittely eli klusterointi, jossa pelkistetyt ilmaukset yhdistetään alaluokiksi. Ryhmittelyssä aineistosta etsitään samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. Samaa ilmiötä kuvaavat käsitteet luokitellaan alaluokiksi ja nimetään sen sisältöä kuvaavalla käsiteellä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 124.) Pelkistettyjen ilmauksien ryhmittelyssä alaluokkia muodostui yhteensä 108. Taulukossa 1 on kuvattu esimerkki yhden alaluokan muodostumisesta.

Alkuperäinen ilmaisu	Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka
"No siis mehän joka kerta ilmoitettiin sosiaalipäivystykseen ja sitten tota myös tietysti arjen tultua sosiaalityöntekijälle."	Hatkaamisesta ilmoitettiin sosiaalipäivystykseen ja sosiaalityöntekijälle	Yhteydenotto sosiaaliviranomaisiin
"Mä oon aina tosi nopeasti soittanut sosiaalipäivystykseen, että viimeistään kyllä niinku saman vuorokauden puolella, että jos on vaikka yheksältä sovittu niin kyllä mä yhteentoista mennessä sitten olen jo soittanut ---"	Hatkaamisesta soitettiin sosiaalipäivystykseen	
"Me ei saada omaa sossua kiinni virka-ajan ulkopuolella niin sosiaalipäivystykseen, että nyt on käynyt näin ---"	Virka-ajan ulkopuolella otettiin yhteyttä sosiaalipäivystykseen	

Taulukko 1: Esimerkki alaluokan "Yhteydenotto sosiaaliviranomaisiin" muodostumisesta.

Analyysin seuraava vaihe on abstrahointi, jossa samansisältöiset alaluokat yhdistetään ensin yläluokiksi ja yläluokat edelleen pääluokiksi (Tuomi & Sarajärvi 2018, 125). Alaluokkia yhdistämällä muodostui yhteensä 37 yläluokkaa ja yläluokkia yhdistämällä 13 pääluokkaa. Taulukossa 2 kuvataan esimerkki kahden yläluokan ja yhden pääluokan muodostumisesta.

Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
Yhteydenotto nuoreen	Yhteydenotto	Perhehoitajan oma toiminta hatkan aikana
Yhteydenotto nuoren kavereihin		
Yhteydenotto sosiaaliviranomaisiin		
Yhteydenotto biologiseen perheeseen		
Nuoren paikantaminen	Nuoren etsiminen	
Aktiivinen etsintätö		

Taulukko 2: Esimerkki pääluokan "Perhehoitajan oma toiminta hatkan aikana" muodostumisesta.

Abstrahoinnissa edetään alkuperäisen aineiston ilmauksista teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin ja rakennetaan muodostettujen käsitteiden avulla kuvaus tutkitusta ilmiöstä. Luokkien yhdistämistä jatketaan niin kauan kuin se on mahdollista aineiston sisällön näkökulmasta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 125-127.) Pääluokkia yhdistettiin vielä yhdistäviksi luokiksi siltä osin, kun se oli aineiston kannalta mahdollista. Yhdistäviä luokkia muodostui kolme. Taulukossa 3 on kuvattu esimerkki yhdistävän luokan muodostumisesta.

Yläluokka	Päuluokka	Yhdistävä luokka
Hatkaan lähteminen	Perhehoitajan kokemukset nuoren toiminnasta hatkan aikana	Perhehoitajan kokemukset hatkan aikana
Nuoren turvallisuutta heikentävät tekijät hatkan aikana		
Nuoren turvallisuutta lisäävät tekijät hatkan aikana		
Hatkasta palaaminen		
Yhteydenotto	Perhehoitajan oma toiminta hatkan aikana	
Nuoren etsiminen		
Oman toiminnan tarkasteluun liittyvät tunteet	Perhehoitajan tunnekokemukset hatkan aikana	
Nuoreen kohdistuvat tunnetilat		
Muihin henkilöihin kohdistuneet tunnetilat		
Sijaisperheen muiden jäsenten toiminta hatkan aikana	Perhehoitajien kokemuksia muista toimijoista hatkan aikana	
Biologisten perheenjäsenten toiminta hatkan aikana		
Viranomaisten toiminta hatkan aikana		

Taulukko 3: Esimerkki yhdistävän luokan "Perhehoitajan kokemukset hatkan aikana" muodostumisesta.

Aineiston sisällönanalyysin pohjalta muodostuneet kategoriat ja niiden sisällöt esitetään tutkimustuloksissa. Yhdistäviä luokkia muodostui kolme, joiden ulkopuolelle jäi vielä kolme pääluokkaa. Kaikki kuusi luokkaa ja niiden sisällöt raportoidaan tutkimustuloksissa.

7 Opinnäytetyön eettisyys

Kaikkeen tutkimukseen, myös opinnäytetöihin, liittyy vääjäämättä eettisiä ratkaisuja (Hirsjärvi & Hurme 2017, 19). Jotta opinnäytetyö on toteutettu eettisesti hyväksyttävällä tavalla, tulee siinä noudattaa hyvää tieteellistä käytäntöä. Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluvat rehellisyyden, tarkkuuden ja yleisen huolellisuuden noudattaminen tutkimustyön kaikissa vaiheissa, eettisesti kestävien tutkimusmenetelmien käyttäminen, eri osapuolten kanssa sopiminen vastuista ja oikeuksista sekä muiden töihin asianmukainen viittaaminen. Lisäksi tulee hakea tarvittavat tutkimusluvut sekä selvittää eettisen ennakoarvioinnin tarve. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 4-7.)

Tässä opinnäytetyössä eettisiä näkökulmia pohdittiin etukäteen ja työn kaikissa vaiheissa pyrittiin tekemään eettisesti vastuullisia ja kestäviä ratkaisuja. Opinnäytetyössä noudatettiin hyvää tieteellistä käytäntöä noudattaen rehellisyyttä, tarkkuutta ja huolellisuutta kaikissa opinnäytetyön vaiheissa. Opinnäytetyön aineiston keräyksessä ja hallinnassa noudatimme voimassa olevia tietosuojalakeja ja käytäntöjä. Ennen opinnäytetyön haastatteluosion aloittamista kumpikin opinnäytetyön tekijä perehtyi huolellisesti opinnäytetyön aiheeseen liittyvään teorian tietoon ja tehtyihin tutkimuksiin. Tämä on eettisen toimintatavan mukaista ja tärkeää siksi, että opinnäytetyön tekijät osaavat asettaa tutkimuskysymykset ja tavoitteet asianmukaisesti siten, että opinnäytetyöstä olisi todellista hyötyä ja jotta se antaisi uutta tietoa liittyen lastensuojelun perhehoitoon.

Koska opinnäytetyön käytännön vaiheeseen liittyi haastatteluja, kiinnitettiin ihmisten kohtaamiseen erityistä huomiota. Haastattelija pyrki kohtamaan haastateltavat kunnioittavasti ja avoimesti, jotta luottamus haastateltavan ja haastattelijan välille muodostuisi. Opinnäytetyön haastatteluosioon osallistuminen oli haastateltaville täysin vapaaehtoista ja heille annettiin riittävä tieto opinnäytetyön taustoista ja tarkoituksesta etukäteen. Haastateltavilta kerättiin kirjallinen suostumus ja heille kerrottiin ennen haastattelua, että heillä on oikeus keskeyttää opinnäytetyöhön osallistuminen milloin tahansa ilman erillistä syytä.

Haastateltavista ei kerätty erityisiä henkilötietoryhmiä koskevia arkaluontoisia tietoja, kuten etnistä alkuperää, ammattiliittoon kuulumista, poliittisia mielipiteitä, terveyttä tai seksuaalisuutta koskevia tietoja, uskonnollista vakaumusta tai geneettisiä tai biometrisia tietoja. Haastattelut nauhoitettiin nimettöminä ja ne tuhottiin litteroitujen, numerokoodattujen aineistoiden valmistuttua. Opinnäytetyö kirjoitettiin siten, ettei siitä ole mahdollista tunnistaa yksittäisiä henkilöitä, paikkoja tai tapahtumia. Suoria lainauksia valitessamme pohdimme lainauksen tunnistettavuuden ohella myös niiden eettisyyttä. Arkaluontoisia aiheita käsittelevät lainaukset jätettiin tekstistä pois.

Tulkintamme mukaan opinnäytetyö ei vaatinut ihmistieteiden eettistä ennakoarviointia, sillä haastattelu koski täysi-ikäisiä henkilöitä, jotka ovat vapaaehtoisesti suostuneet haastateltaviksi, eikä haastattelutilanteen katsota aiheuttavan merkittävää haittaa tai turvallisuusuhkaa haastateltaville (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019). Pesäpuu ry ei toimeksiantajana vaatinut tutkimukselle erillistä tutkimuslupaa. Pesäpuu ry:n kanssa tehtiin virallinen opinnäytetyösopimus. Kumpikaan opinnäytetyön tekijöistä ei ole ammattinsa tai muun tekijän puolesta esteellinen tekemään opinnäytetyötä valitusta aiheesta valittujen yhteiskumppanien kanssa, eikä opinnäytetyöhön liity taloudellisten resurssien vaihtoa tai saavuttamista kenenkään opinnäytetyöhön osallistuvan taholta.

8 Opinnäytetyön luotettavuus

Tutkimuksen luotettavuuden arviointi on osa kaikkien tutkimuksien hyvää tutkimuskäytäntöä. Siihen sisältyy tutkimusta ohjaavien sääntöjen tuntemus, luotettavuuskriteereiden omaksuminen ja omien valintojen arvioiva tarkastelu. Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta lisää tutkijan pyrkimys tunnistaa omaa subjektiivisuuttaan ja niitä arvoja, joilla on merkitystä tutkimuksen kulkuun ja sen lopputulokseen. Luotettavuuden tarkastelussa on oleellista tulkintojen jäljitettävyyden ja käytettyjen metodien kuvaus. Luotettavuuden ja uskottavuuden kannalta on tärkeää, että tutkija tekee näkyväksi omat päättelypolkunsä tuloksia tutkittaessa ja analysoitaessa. Mitä yksityiskohtaisemmin, selvemmin ja havainnollisemmin tutkimuksen eri vaiheista on kerrottu, sitä paremmin luotettavuutta voidaan arvioida. (Aaltio & Puusa 2020, 177-181.)

Haastatteluaineiston luotettavuutta määrittää sen laatu. Aineiston keruussa laatuun voidaan vaikuttaa muun muassa suunnittelemalla etukäteen hyvä haastattelurunko, kiinnittämällä huomiota haastattelijoiden haastattelutaitoihin ja varmistamalla tekniikan toimiminen. (Hirsjärvi & Hurme 2017, 184-185.) Aineiston riittävää määrää voidaan tarkastella aineiston saturaatiolla eli kylläntymisellä, jolloin haastatteluissa saatu aineisto alkaa toistamaan itseään (Aaltio & Puusa 2020, 184). Aineiston käsittelyssä laatua voidaan parantaa litteroimalla haastattelut mahdollisimman pian haastatteluiden jälkeen (Hirsjärvi & Hurme 2017, 185). Aineiston analyysissä luotettavuus perustuu valintojen perusteluihin ja prosessin vaiheiden yksityiskohtaiseen kuvaamiseen (Aaltio & Puusa 2020, 184).

Tämän opinnäytetyön laadullisessa tutkimuksessa luotettavuus huomioitiin jokaisessa prosessin vaiheessa. Ensin perehdyimme tutkittavaan ilmiöön aiempien tutkimuksien, lakien ja muun lähdeaineiston pohjalta ja tarkastelimme omia ennakkoluuloja, ajatuksia ja omaa suhdetta tutkittavaan ilmiöön. Valmistauduimme haastatteluihin tekemällä yhdessä hyvän teemoihin pohjautuvan haastattelurungon, joka sisälsi myös apukysymyksiä (Kuvio 1). Ennen haastatteluita suoritimme harjoituksen, jossa kävimme läpi haastattelurungon ja varmistimme tekniikan toimimisen.

Haastateltavien rekrytointitapana toimi perhehoitajien oma ilmoittautuminen Pesäpuu ry:n mainoksen kautta, jonka takia haastatteluun hakeutuneilla perhehoitajilla voi olla eri lähtökohdat kuin perhehoitajilla keskimäärin. Emme myöskään tarkistaneet perhehoitajana toimimisen todenperäisyyttä tai keränneet perhehoitajien taustatietoja vaan luotimme heidän kertomuksiensa todenmukaisuuteen ja rehellisyyteen.

Kummallakaan opinnäytetyön tekijällä ei ollut ennalta kokemusta tutkimushaastatteluiden tekemisestä. Haastattelut päädyttiin toteuttamaan saman haastattelijan toimesta, jotta haastatteluiden eteneminen toteutuisi mahdollisimman yhdenmukaisesti. Haastattelijan tuli säävuttaa haastateltavien luottamus, mutta pyrkiä kuitenkin olemaan neutraali ja antamaan tilaa

haastateltavien kertomuksille pitäen keskustelun toivotuissa teemoissa. Haastattelijä koki haastavaksi pysyä neutraalina ja mieltikin empatian näyttämisen vaikutusta haastatteluihin.

Aineiston käsittelyn laatua pyrimme parantamaan litteroimalla nauhoitetut aineistot viikon sisällä haastatteluista. Sisällönanalyyssissä pohdimme tekemiämme valintoja ja perusteluita niihin. Tulosten raportoinnissa toimme näkyväksi koko prosessin etenemisen sisällyttämällä lainauksia aineistosta ja kuvaamalla jokaisen vaiheen mahdollisimman yksityiskohtaisesti. Koko aineistoanalyysin ajan varmistimme polun säilymisen alkuperäiseen aineistoon ja pyrimme säilyttämään alkuperäishaastatteluiden ydinajatuksia mielessä.

Tutkimusaineiston luotettavuuden lisäämiseksi jätimme pois sellaisen aineiston, mikä perustui toisen käden tietoon ja vahvasti toisen henkilön sisäiseen kokemukseen. Emme sisällyttäneet tähän opinnäytetyöhön esimerkiksi kokemuksia lapsen oletetuista tunnetiloista hatkaamiseen liittyen perhehoitajan tulkitsemana. Koimme, että toisen tunnetiloja on vaikea tulkita oikein ja jätimme ne siksi pois analyysivaiheesta.

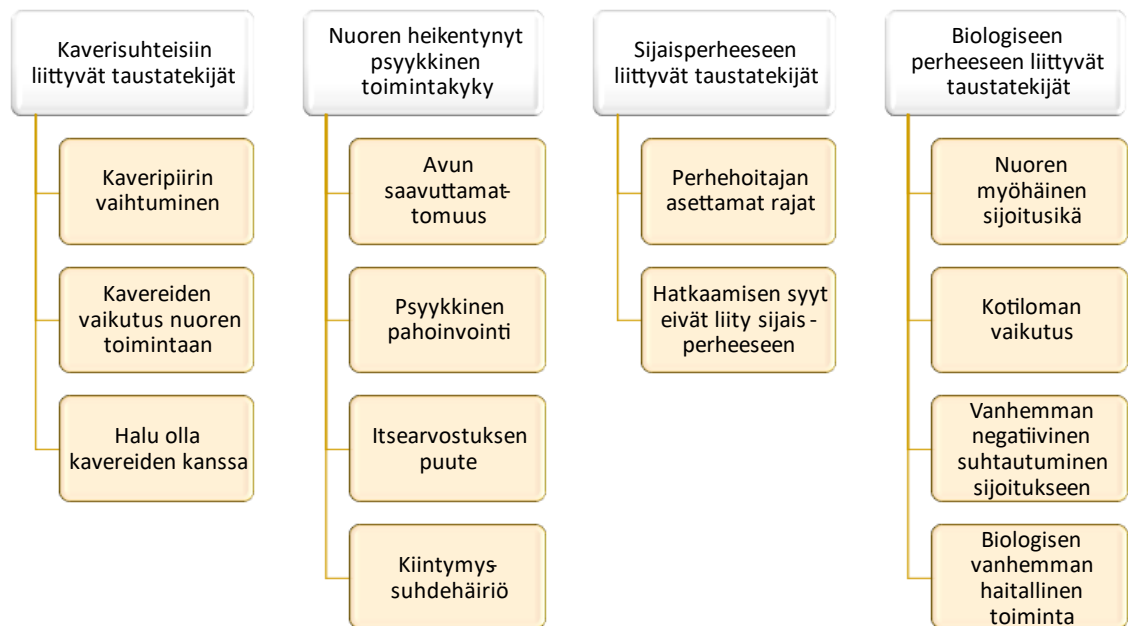
Haastateltavia perhehoitajia ilmoittautui haastateltavaksi vain neljä, joten aineistosta ei voida tehdä induktiivisia päätelmiä, eikä aineisto kylläntynyt, vaan kaikki neljä tarinaa olivat erilaisia. Onkin hyvä muistaa, että tämän opinnäytetyön tuloksia ei voida ajatella koskevan perhehoitajia yleisellä tasolla, vaan ne antavat viitteitä tutkimusaiheista tulevaisuutta ajatellen.

9 Tutkimustulokset

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on kartoittaa lastensuojelun sijaishuoltopaikasta luvatta poistumista ja sinne palaamatta jättämistä eli hatkaamista perhehoitajien kokemusten ja näkemysten avulla. Tutkielma toteutettiin laadullisen tutkimuksen keinoin. Aineistonkeruun menetelmänä oli haastattelu ja aineisto analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyyssillä. Haastatteluihin osallistui neljä perhehoitajaa, joilla kaikilla oli kokemusta perheeseen sijoitetun lapsen hatkaamisesta. Kokemusta hatkaamisesta oli yhden lapsen hatkaamisesta neljän lapsen hatkaamiseen ja hatkojen määrät vaihtelivat yhdestä hatkasta lukuisiin hatkoihin. Kokemusta lapsen toistuvasta hatkaamisesta oli kolmella perhehoitajalla. Toistuva hatkaaminen nousi esiin haastatteluaineistossa merkittävän usein ja ilmiöllä oli omia erityispiirteitä, joten siitä raportoidaan omassa alaluvussa. Kaikkiaan tutkimustulokset raportoidaan kuudessa osassa: kokemukset ja näkemykset ajalta ennen hatkaa, kokemukset hatkan ajalta, kokemukset hatkan jälkeiseltä ajalta, kokemukset ja näkemykset toistuvasta hatkaamisesta, näkemykset hatkaamisen ennaltaehkäisyyn ja näkemykset turvallisuuden lisäämiseksi hatkan aikana. Tutkimustulosten luokittelut esitetään kokonaisuudessaan opinnäytetyön liitteenä (liite 2).

9.1 Perhehoitajien kokemukset ja näkemykset ajalta ennen hatkaa

Opinnäytetyön aineistoanalyysin mukaan perhehoitajien kokemukset ja näkemykset ajalta ennen nuoren hatkaamista voidaan jakaa perhehoitajien näkemyksiin hatkan syistä ja perhehoitajien kokemuksiin nuoren toiminnasta ennen hatkaa. Perhehoitajien näkemykset hatkaamisen taustatekijöistä ja syistä jakautuvat neljään luokkaan, jotka on kuvattu kuviossa 2.

Kuvio 2: Perhehoitajien näkemyksiä hatkan syistä

Perhehoitajien kuvaamia näkemyksiä hatkan syistä olivat kaverisuhteisiin, sijaisperheeseen ja biologiseen perheeseen liittyvät taustatekijät ja nuoren heikentynyt psyykinen toimintakyky (kuvio 2). Perhehoitajien esille nostamia kaverisuhteisiin liittyviä taustatekijöitä olivat kaveripiirin vaihtuminen, kavereiden vaikutus nuoren toimintaan ja nuoren halu olla kavereiden kanssa. Kaverit vaikuttivat nuoren toimintaan esimerkiksi siten, että nuorella oli tarve hatkata, jotta voisi turvata toista hatkaan lähtenyttä ystäväänsä. Kaveripiirin koettiin vaikuttaneen nuoren toimintaan myös vaihteittain. Perhehoitajat kuvasivat kaveripiirin vaikuttaneen ensin nuoren toimintaan esimerkiksi liittyen päihteiden käyttöön ja rikolliseen toimintaan, jonka seurauksena nuori alkoi myös hatkata.

”Ehkä tässä niin oli se kaveripiirin vaihtuminen se aika ratkaiseva asia sitten, että niitä alkoi olla niitä hatkaamisia.”

Nuoren heikentynyt psyykinen toimintakyky koettiin perhehoitajien keskuudessa hatkaamisen taustalla olevaksi syyksi. Perhehoitajat nimesivät taustatekijöiksi avun saavuttamattomuuden, kiintymyssuhdehäiriön, psyykkisen pahoinvoinnin ja itsearvostuksen puutteen.

”Kun siinä on mennyt kuukausia, oltu perheessä, --- että kun alkaakin ehkä vähän kiintyä ja tykätä, niin sitten on ollut pakko lähteä pyristelemään pois.”

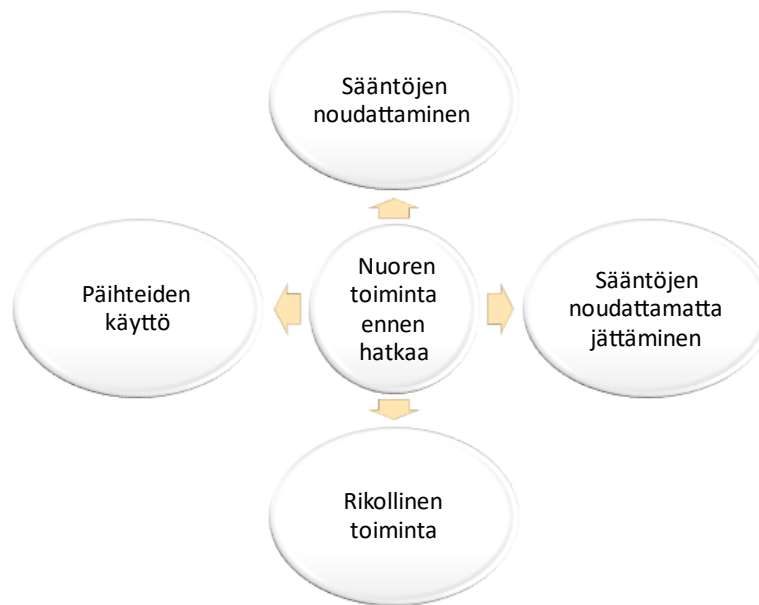
Biologinen perhe ja biologisten vanhempien toiminta koettiin myös hatkaamisen yhdeksi syyksi. Hatkaamisen taustatekijöiksi perhehoitajat nimesivät biologisen vanhemman haitallisen toiminnan, vanhemman negatiivisen suhtautumisen sijoitukseen, kotiloman vaikutuksen ja nuoren myöhäisen sijoitusiän. Biologisen vanhemman haitallisen toiminnan ja negatiivisen suhtautumisen sijoitukseen koettiin vaikuttavan nuoreen ja nuoren toimintaan sekä suoraan että välillisesti biologisen vanhemman ja perhehoitajan välisen suhteen kautta.

”Äiti härkki siinä niin hirveästi ja hän ei ikinä pystynyt sitä hyväksymään, että he meillä asuu --- ja totta kai lapsi, joka haluaa olla lojaali vanhemmilleen niin näinhän siinä käy.”

Esille nostettiin biologisen perheen ja sijaisperheen sääntöjen erilaisuus ja sen vaikutus nuoreen. Sijaisperheeseen liittyväksi taustatekijäksi kuvattiin perhehoitajan asettamia rajoja, vaikkakin niiden vaikutusta ei täysin tunnustettu suoraan hatkaamisen syyksi. Kuvauksissa tuotiin esille rajojen ja kotiintuloaikojen asettaminen ja nuoren kokemus liian tiukoista rajoista. Perhehoitajien keskuudessa kokemusta oli sekä yhdessä nuoren kanssa asetetuista rajoista että täysin erilaisesta näkemyksestä hyvistä rajoista nuoren kanssa. Perhehoitajien keskuudessa koettiin myös, etteivät hatkaamisen syyt liity lainkaan sijaisperheeseen.

”Ja meillä on ollut itse asiassa kaikki, jotka meiltä on hatkannut, niin mä sanoisin että tää sama ilmiö on siellä, että ei kyse ole ollut siitä että ne ei olisi viihtynyt meillä.”

Ajalta ennen nuoren hatkaamista perhehoitajien omaan toimintaan liittyen esille tuotiin nuoren kanssa käydyt keskustelut perhehoitajan ja sosiaalityöntekijän toimesta, joissa nuorta varoitettiin sijaishuoltopaikan muutoksella liittyen nuoren toimintaan. Nuoren kanssa käytyjä keskusteluita sijaishuoltopaikan mahdollisesta muutoksesta ei koettu hatkaamisen taustatekijäksi tai syyksi vaan yritykseksi muuttaa nuoren toimintaa. Nuoren toiminnasta ennen hatkaamista perhehoitajat toivat esiin päihteiden käytön, rikollisen toiminnan, sijaisperheen sääntöjen noudattamisen ja sääntöjen noudattamatta jättämisen (kuvio 3).

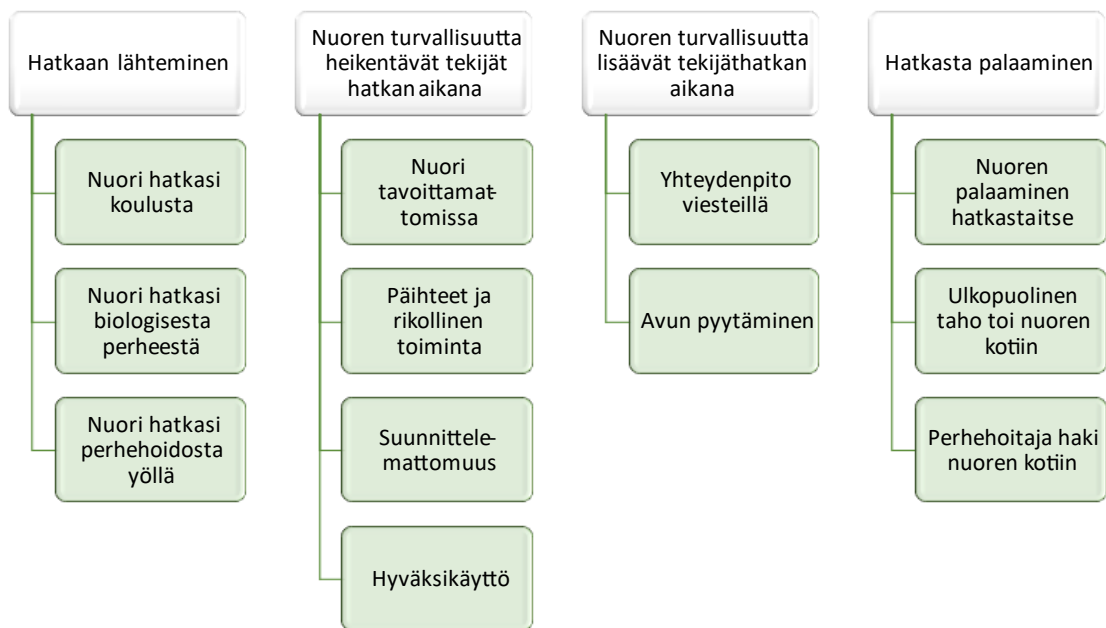
Kuvio 3: Perhehoitajien kokemuksia nuoren toiminnasta ennen hatkaa

Nuoren päihteiden käytöllä tarkoitettiin alkoholin tai huumeiden käyttöä ja nuoren rikollista toimintaa kuvailtiin pieniksi rötöksiksi ja poliisin kanssa tekemisissä olemiseksi. Perhehoitajien kuvatessa nuoren toimintaa, esille nousi toiminnan erilaisuus ja toiminnan ristiriitaisuus. Nuorten toiminta erosi toisistaan esimerkiksi niin, että ennen hatkaa toiset nuoret noudattivat ja kunnioittivat sijaisperheen sääntöjä ja sitten yllättäen hatkasivat ja toiset taas eivät noudattaneet sääntöjä lainkaan tai sääntöjen noudattaminen heikkeni hatkaamisen yhteydessä. Nuoren toiminnan muuttuminen ilmeni esimerkiksi niin, että nuori tuli kotiin jatkuvasti kotiintuloajan jälkeen. Nuoren toiminnan ristiriitaisuudella perhehoitajat tarkoittivat nuoren hyvää käytöstä sijaisperheessä verrattuna nuoren muuhun toimintaan.

”--- poliiseiden kanssakin oltiin tekemisissä, mutta meidän kanssa meni silti hyvin ja kun me tavallaan, että aina kun me sanottiin, että mihin aikaan pitää olla kotona, niin hän ei koskaan myöhästynyt edes niistä tapaamisista.”

9.2 Perhehoitajien kokemukset hatkan ajalta

Opinnäytetyön aineiston mukaan perhehoitajien kokemukset ja näkemykset nuoren hatkaamisen ajalta voidaan jakaa neljään eri luokkaan: perhehoitajien kokemukset nuoren toiminnasta hatkan aikana, perhehoitajan oma toiminta hatkan aikana, perhehoitajan kokemat tunteet hatkan aikana ja perhehoitajan kokemukset viranomaisten toiminnasta hatkan aikana. Kuviossa 4 on kuvattu perhehoitajien kokemukset nuoren toiminnasta hatkan aikana. Kokemukset jakautuvat neljään luokkaan: hatkaan lähteminen, nuoren turvallisuutta heikentävät tekijät hatkan aikana, nuoren turvallisuutta lisäävät tekijät hatkan aikana ja hatkasta palaaminen.

Kuvio 4: Perhehoitajien kokemuksia nuoren toiminnasta hatkan aikana

Perhehoitajat kertoivat nuoren lähteneen hatkaan koulusta, biologisen perheen luota ja sijaisperheestä. Biologisella perheellä perhehoitajat tarkoittivat nuoren biologisia vanhempia ja isovanhempia, ja hatkaamisen kuvattiin tapahtuneen kotilomien aikana. Sijaisperheen kodista nuoren kuvattiin lähteneen hatkaan yöaikaan. Koulusta hatkaamista kuvailtiin tapahtuneen koulumatkalla kouluun mennessä, koulusta koulupäivän aikana ja kotimatalla.

”Hänellä oli tosi paljon koulusta myös poissaoloja, että kun hän teki myös sitä, että hän lähti olevinaan kouluun, mutta ei koskaan mennyt sinne, vaan sitten sinne kavereiden kanssa jonnekin tuntemattomaan paikkaan.”

Perhehoitajat kertoivat nuoren turvallisuuden olleen uhattuna hatkan aikana useasta erisyistä. Perhehoitajien esille nostamat nuoren turvallisuutta heikentävät tekijät voidaan jakaa neljään luokkaan: hatkan suunnittelemattomuuteen, yhteydenpidon puuttumiseen, päihteisiin ja rikolliseen toimintaan sekä hyväksikäyttöön. Nuoren turvallisuutta heikentävänä tekijänä hatkan suunnittelemattomuuden osalta esille tuotiin hatkan päämäärättömyys ja ruuan ja tarpeellisten lääkkeiden puuttuminen. Nuoren tavoittamattomissa olemista kuvailtiin nuoren taroituksellisena toimintana sulkea kännykkä tai olla vastaamatta puheluihin. Toiminnan taustalla nähtiin nuoren halu pysyä piilossa ja pelko puhelimen jäljittämisestä.

”Hänellä oli sitten pelko aina, että hänet helpommin pystytään paikantamaan, jos hän vastaa puhelimeen. Sen hän sano niinku syyksi, että hän ei vastaa sen takia, kun poliisit saa hänet sitten kiinni.”

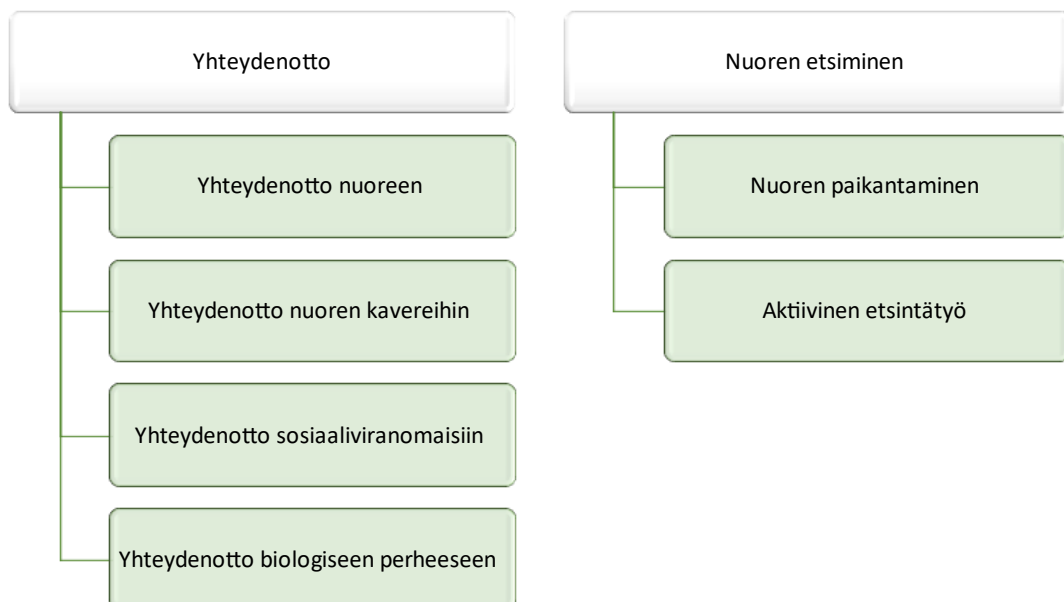
Hyväksikäyttöä kuvailtiin hyväksikäytön riskinä ja tapahtuneena tapahtumana. Päihteillä ja rikollisella toiminnalla perhehoitajat tarkoittivat ryöstämistä, päihteiden käyttöä ja huumeiden myymistä. Perhehoitajat kertoivat nuorten päihteiden käytön olleen lääkkeiden väärinkäyttöä, alkoholin juomista ja kannabiksen ja muiden huumeiden käyttöä.

Nuoren turvallisuutta lisääviksi tekijöiksi hatkan aikana nimettiin viesteihin vastaaminen ja avun pyytäminen. Perhehoitajien keskuudessa oli kokemusta siitä, että nuori vastaa hatkan aikana tai jossain vaiheessa hatkaa viesteihin. Avun pyytämällä tarkoitettiin avun pyytämistä perhehoitajalta tai sosiaaliviranomaisilta.

“Mutta että hän oli itse kuitenkin niinku hakeutunut sen sosiaalipäivystyksen juttusille sitten siellä ja pyytänyt heiltä apua.”

Perhehoitajien keskuudessa hatkojen kuvailtiin kestäneen yleisimmin yhdestä yöstä kolmeen vuorokauteen, mutta myös pidempiä hatkaamisia nousi esiin. Perhehoitajat kertoivat nuoren palanneen hatkasta kotiin joko itse, viranomaisen toimesta tai perhehoitajan hakemana. Viranomaisilla perhehoitajat tarkoittivat poliisia ja sosiaaliviranomaisia.

Nuorten toiminnan lisäksi perhehoitajat kuvasivat omaa toimintaansa hatkan aikana. Perhehoitajien toiminta hatkan aikana voidaan jakaa yhteydenottoihin ja nuoren etsimiseen. Kuvio 5 kuvaa perhehoitajan omaa toimintaa hatkan aikana.

Kuvio 5: Perhehoitajan oma toiminta hatkan aikana

Perhehoitajat kertoivat hatkan aikana ottaneen yhteyttä nuoreen, nuoren kavereihin, sosiaaliviranomaisiin ja nuoren biologiseen perheeseen. Yhteydenotolla sosiaaliviranomaisiin perhehoitajat tarkoittivat yhteydenottoa sosiaalipäivystykseen ja arjen tultua sosiaalityöntekijään.

“Mä oon aina tosi nopeasti soittanut sosiaalipäivystykseen, että viimeistään kyllä saman vuorokauden puolella, että jos on vaikka yheksältä sovittu niin kyllä mä yhteentoista mennessä sitten olen jo soittanut.”

Yhteydenottoa sosiaalipäivystykseen kuvailtiin tärkeäksi vastuun eteenpäin siirtämisen ja oman oikeusturvan vuoksi. Lisäksi esille tuotiin poliisille virallista kautta tehty virka-apu-pyyntö. Yhteyttä otettiin myös nuoren biologisiin vanhempiin ja heille kerrottiin tilanteesta. Nuoren etsimistä perhehoitajat kuvailivat aktiivisena etsintätyönä ja yrityksenä paikantaa nuori. Perhehoitajat toivat esiin oman etsintätyön lisäksi muiden toimijoiden toiminnan. Perhehoitajien keskuudessa kokemuksia oli poliisin tekemästä etsintätyöstä, kaikkien sijaisperheen jäsenten osallistumisesta nuoren etsimiseen ja paikantamiseen sekä nuoren biologisten vanhempien osallistumisesta nuoren etsimiseen.

“Häntä etsittiin, me etsimme, poliisi etsi, yritettiin paikantaa. --- siinä elää vaan sitä hetkeä ja prosessoi että mitä kaikkea nyt voi tehdä ja tekee sitä etsintätyötä.”

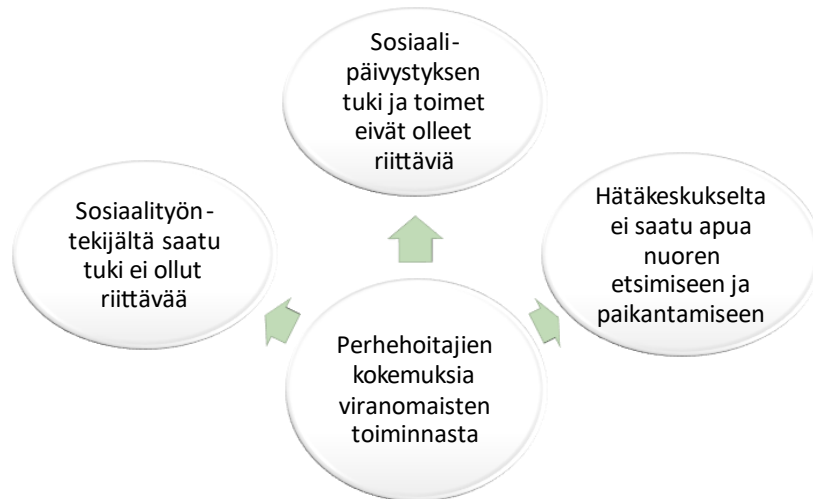
Perhehoitajat toivat esiin kuvauksissaan nuoren hatkaamisen herättämiä tunteita. Perhehoitajien kuvaamat tunteet voidaan jakaa kolmeen luokkaan: oman toiminnan tarkasteluun liittyviin tunteisiin, nuoreen liittyviin tunteisiin ja muihin henkilöihin kohdistuneisiin tunteisiin. Perhehoitajien kuvaamia oman toiminnan tarkasteluun liittyviä tunteita olivat keinottomuuden tunteet, syllisyyden tunteet ja ylivireyden tuntemukset.

“No se tietenkin tulee, että miksi? Tietenkin, että onko tehty jotain väärin? Onko niin väärin tehty, että on niin paha olla, että kääntyi siihen suuntaan.”

Perhehoitajat kertoivat huolen tunteen heränneen nuorta kohtaan hatkaamisen aikana. Huolen lisäksi perhehoitajat toivat esille nuoren toiminnan herättämät harmituksen tunteet sekä kauhun, pelon ja järkytyksen tunteet nuoren turvallisuuden puolesta. Perhehoitajat kuvailivat tunteiden kohdistuneen myös biologisiin vanhempiin, sosiaaliviranomaisiin ja yleisesti koko järjestelmää kohtaan. Perhehoitajien kokemat tunteet sisälsivät ristiriitaisia tunteita, vihan ja surun tunteita sekä epäluottamuksen tunteita. Perhehoitajien kuvauksissa nousi esille myös tunne siitä, etteivät sosiaaliviranomaiset luottaneet perhehoitajan vaistoon ja tilannetta pyrittiin tasoittamaan väheksymällä tilanteen vakavuutta.

Viranomaisten toimintaa kuvatessa tuotiin esiin saatua tukea ja tuen riittämättömyyttä. Tuen tarpeen suhteen vastaukset olivat osin myös ristiriitaisia siten, että samassa haastattelussa tuli esiin saadun avun riittävyys, mutta tarkemmin kysyttäessä tuli esiin myös se, että apua olisi voinut olla enemmänkin. Tarkempaa kuvausta tarvittavasta avusta ei kaikissa haastattelussa tullut ilmi. Saatua tukea kuvatessa yleisemmin nousi esiin joko tarve vahvemmassa tuesta tai toive siitä, että tukea olisi voinut olla enemmän.

Perhehoitajien kokemukset viranomaisten toiminnasta hatkan aikana kohdistuivat sosiaalityöntekijän, sosiaalipäivystyksen ja hätäkeskuksen toimintaan. Kuviossa 6 kuvataan perhehoitajien kokemuksia viranomaisten toiminnasta hatkan aikana.

Kuvio 6: Perhehoitajien kokemuksia viranomaisen toiminnasta hatkan aikana

Perhehoitajien keskuudessa tuotiin esille sosiaalityöntekijältä saatua tukea hatkan aikana ja tarvetta vahvempaan tukeen. Yhdellä perhehoitajalla oli koemusta hyvästä yhteistyöstä sosiaalityöntekijän kanssa kaikissa hatkaamiseen liittyvissä tilanteissa. Perhehoitajien keskuudessa sosiaalityöntekijän tuki koettiin merkittäväksi tekijäksi perhehoitajan jaksamiseen. Sosiaalityöntekijältä toivottiin enemmän tukea ja nopeampia päätöksiä.

”Ehdottomasti koen, että niinku sosiaalityöntekijältä oltaisiin tarvittu enemmän tukea siinä tilanteessa ja semmoisia ehkä nopeampia päätöksiä.”

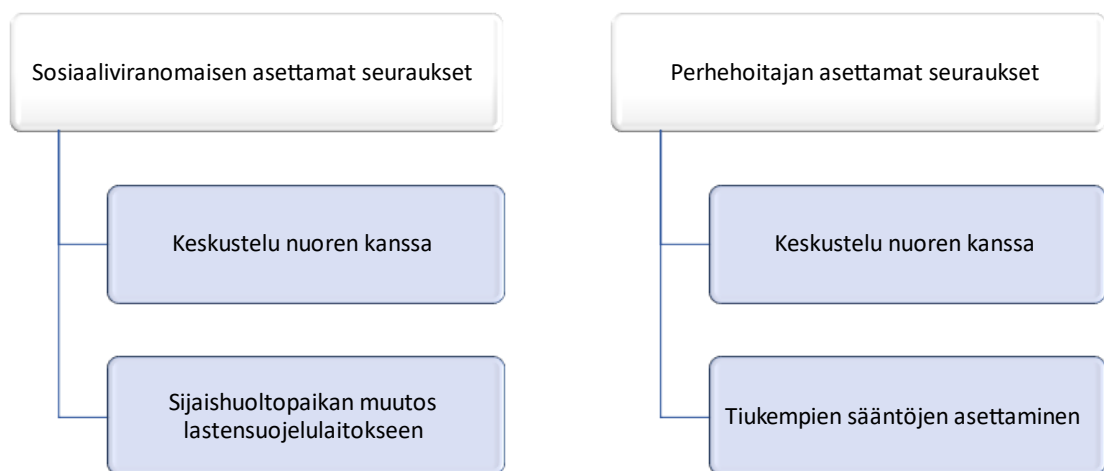
Sosiaalipäivystyksen toimintaa kuvatessa taas tuotiin esiin riittämättömiä toimia nuoren tavoittamiseen, etsimiseen, paikantamiseen ja huolen jakamiseen liittyen. Sosiaalipäivystyksen toimintaa kuvatessa esille nousi kiireen vaikutus toimintaan, sekä se, ettei sosiaalipäivystyksessä tunneta hatkannutta nuorta.

“Ehkä jotain sellaista, että sieltäkin päivystyksestä koittaisivat tavoitella nuorta tai silleen, että itselläkin olisi semmoinen tunne, että joku jakaisi sitä huolta. Mutta ei ne siihenkään lähde kauhean helposti ja senkin mä kyllä ymmärrän, koska on vieras nuori.”

Esille tuotiin myös tilanteista, joissa hätäkeskukseen oli oltu yhteydessä, mutta hätäkeskus ei ryhtynyt perhehoitajan kokemiin tarvittaviin toimiin. Tarvittavat toimet liittyivät nuoren paikantamiseen ja nuoren etsimiseen perhehoitajan osoittamasta paikasta.

9.3 Perhehoitajien kokemukset hatkan jälkeiseltä ajalta

Opinnäytetyön aineiston perusteella perhehoitajien kokemukset hatkan jälkeiseltä ajalta voidaan jakaa neljään eri luokkaan: kokemuksiin hatkaamisen seurauksista, kokemuksiin hatkaamisen käsittelystä, kokemuksiin sosiaaliviranomaisten toiminnasta ja perhehoitajan kokemiin tunteisiin hatkan jälkeen. Perhehoitajien kokemukset hatkaamisen seurauksista nuorelle jakautuvat sosiaaliviranomaisen asettamiin seurauksiin ja perhehoitajan asettamiin seurauksiin. Perhehoitajien kokemuksia hatkaamisen seurauksista nuorelle kuvataan kuviossa 7.

Kuvio 7: Perhehoitajien kokemuksia hatkaamisen seurauksista nuorelle

Perhehoitajien kuvauksissa esille tulleita sosiaaliviranomaisen asettamia seurauksia olivat sosiaalityöntekijän ja nuoren välinen keskustelu ja päätös sijaishuoltopaikan muutoksesta lastensuojelulaitokseen. Perhehoitajat kuvasivat päätöksen sijaishuoltopaikan muutoksesta tapahtuneen joko hatkan jälkeen tai jo hatkan aikana.

“Se lähti sitten suoraan sieltä hatkareissulta sinne laitokseen --- sillä aikaa kun oli siellä hatkassa niin se päätös oli tehty. Se ei sitten palannut enää meille.”

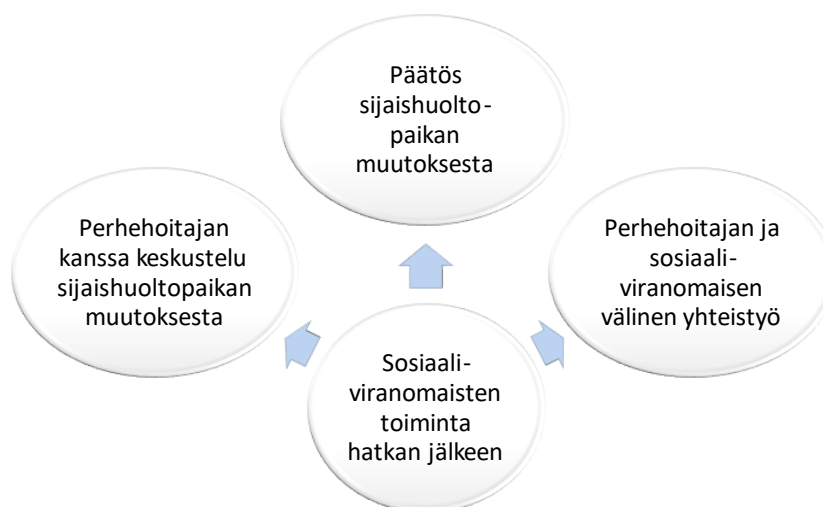
Omaa toimintaa kuvatessaan perhehoitajat toivat esille nuoren kanssa käydyt keskustelut ja tiukempien sääntöjen asettamisen. Nuoren kanssa käytyjä keskusteluita kuvattiin kasvatukselliseksi keskusteluksi, tilanteen käsittelyksi ja keskusteluksi, jossa käydään läpi vaihtoehtoisia toimintamalleja tulevaisuutta ajatellen. Perhehoitajan asettamalla tiukemmilla säännöillä tarkoitettiin kavereiden näkemisen rajoittamista ennalta sovitun ajan, tiettyjen kavereiden näkemisen rajoittamista ja nuoren vartiointia uuden hatkan estämiseksi. Esille tuotiin myös seurausten tapauskohtaisuus.

"Sitten siitä on tietysti tullut seurauksia, että ihan kotikasvatuksen keinoina sitten kotiarestin tapaista tai sellaista, että ei ole ollut niin paljon kaverimenoja seuraavan viikon aikana tai jotakin. Mutta että tietysti aina vähän riippunut mitä siinä on ollut kaikkea taustalla --- niin aina sitten vähän miettii sitä kokonaisuutta kyllä, että mikä siinä on sitten järkevää, että enemmänkin sitten semmoisia kasvatuksellisia keskusteluja sen jälkeen."

Perhehoitajat kuvasivat nuoren palaamisen herättäneen paljon erilaisia tunteita. Perhehoitajien kuvaamat tunnekokemukset vaihtelivat myös paljon riippuen siitä, palasiko nuori sijaisperheeseen vai sijoitettiin nuori muualle. Perhehoitajien tunnekokemukset hatkan jälkeen voidaan jakaa perhehoitajien tunnekokemuksiin nuoren palatessa ja perhehoitajan tunnekokemuksiin sijaishuoltopaikan muutoksen jälkeen. Nuoren palaamiseen liittyviksi tunnekokemuksiksi perhehoitajat nimesivät helpotuksen tunteen, tunteen voimavarojen vähydestä, pelon tunteen hatkan toistumisesta ja huolen tunteen liittyen nuoren turvallisuuteen jatkossa. Perhehoitajien kuvaamia sijaishuoltopaikan muutospäätöksen jälkeisiä tunnekokemuksia olivat epäonnistumisen tunteet, riittämättömyyden tunne, harmitus, kiukku, väsymys ja suru.

"Kyllähän semmoinen riittämättömyyden ja niinku semmoisia tunteita joo, että semmoista harmitusta ja kiukkua ja ihan että olisi halunnut onnistua hänenkin kanssa."

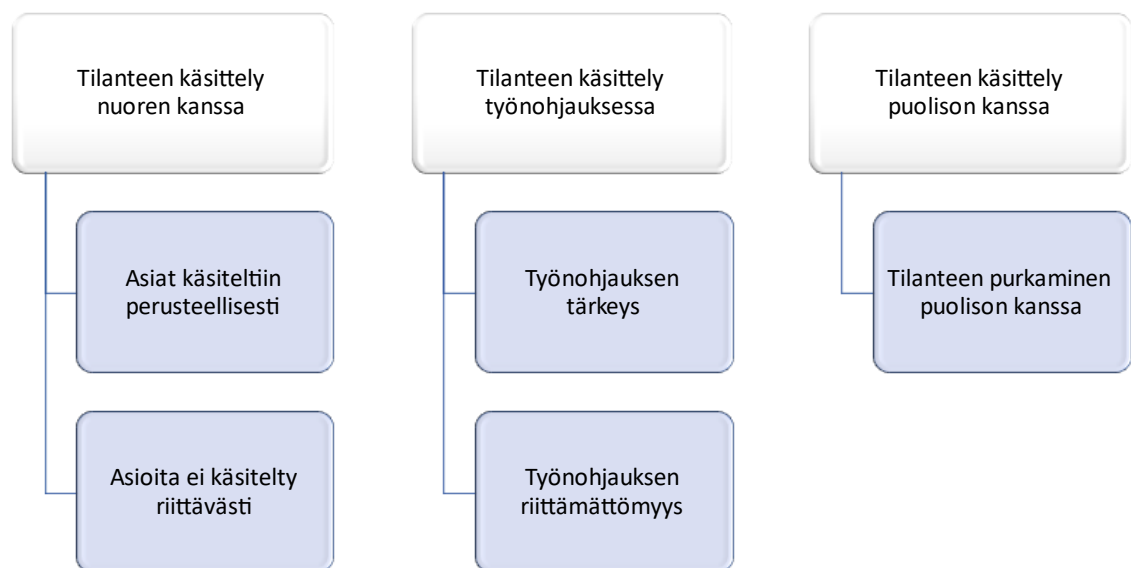
Perhehoitajat olivat sosiaaliviranomaisten kanssa tekemisissä hatkan jälkeen riippumatta siitä, palasiko nuori sijaisperheeseen vai ei. Perhehoitajien kuvaamat kokemukset sosiaaliviranomaisten toiminnasta jakautuvat kolmeen luokkaan: perhehoitajan ja sosiaaliviranomaisen välinen keskustelu sijaishuoltopaikan muutoksesta, päätös sijaishuoltopaikan muutoksesta ja perhehoitajan ja sosiaaliviranomaisen välinen yhteistyö (kuvio 8).

Kuvio 8: Perhehoitajien kokemuksia sosiaaliviranomaisten toiminnasta hatkan jälkeen

Perhehoitajien keskuudessa oli kokemusta sosiaaliviranomaisen kanssa käydyistä keskusteluista, joissa pohdittiin, mitä tilanteessa voi tehdä ja kannattaako sijoitusta perhehoidossa jatkaa. Kuvauksissa perhehoitajat toivat esille omat pohdinnat sijaishuoltopaikan muutoksen tarpeesta, mutta päätöksen tekemistä odotettiin sosiaalityöntekijältä. Perhehoitajan ja sosiaaliviranomaisen välistä yhteistyötä hatkan jälkeen kuvailtiin hyväksi yhteistyöksi. Hyvällä yhteistyöllä tarkoitettiin sosiaalityöntekijän riittäviä toimia tilanteeseen puuttumiseksi ja perhehoitajan tukemista tilanteessa. Lisäksi osalla perhehoitajista oli kokemusta yhteistyön jatkumisesta vielä sijaishuoltopaikan muutoksen jälkeen, jolloin perhe toimi nuoren tukiperheenä.

Perhehoitajien keskuudessa hatkaamisen käsittely koettiin tärkeäksi. Nuoren hatkaamisen käsittelyn laajuudet ja käsittelyyn osallistuneet tahot vaihtelivat perhehoitajien keskuudessa. Perhehoitajat käsittelivät tilannetta yhdessä nuoren kanssa, puolison kanssa ja työnohjauksessa (kuvio 9).

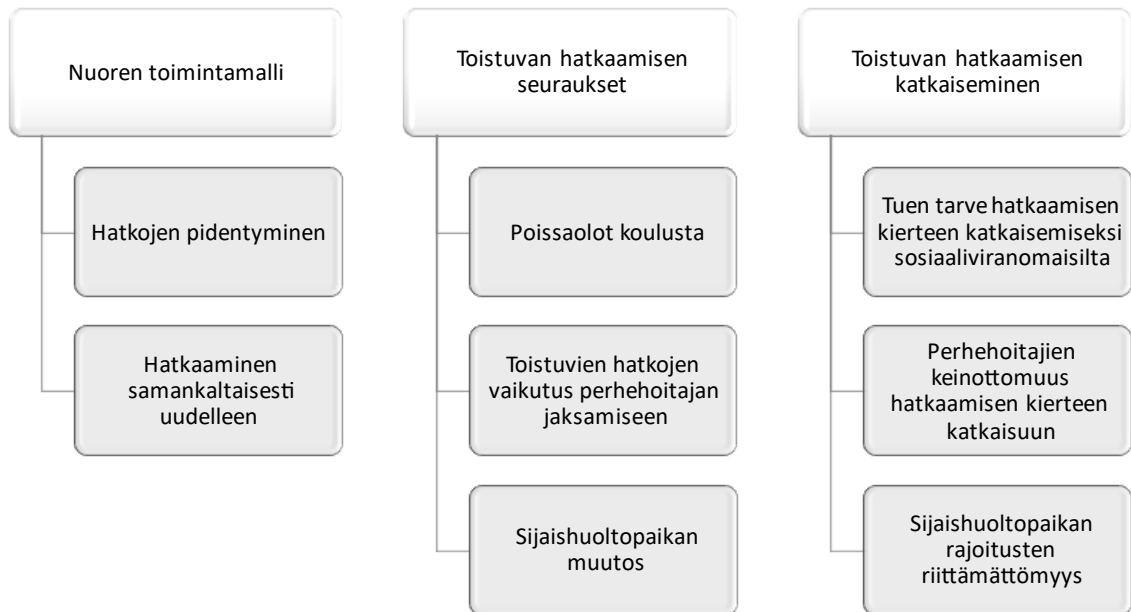

Kuvio 9: Perhehoitajien kokemuksia hatkaamisen käsittelystä

Tilanteen käsittelyä nuoren kanssa perhehoitajat kuvasivat perusteelliseksi ja riittämättömäksi. Kuvauksissa tuotiin esille perhehoitajan ja nuoren välisen keskustelun puuttuminen kokonaan sijaishuoltopaikan muuttuessa heti hatkan jälkeen. Lisäksi esille nousi toive kolmannen osapuolen osallistumisesta keskusteluun, jossa hatkaamista käsitellään nuoren kanssa. Tilanteen käsittelyä työnohjauksessa perhehoitajat luonnehtivat tärkeäksi ja riittämättömäksi. Työnohjauksen tärkeydellä viitattiin kokemuksiin työnohjauksesta ja mahdollisuuteen saada työnohjausta. Työnohjauksen riittämättömyys tuotiin esiin tarpeena saada enemmän työnohjausta nuoren hatkaamisen jälkeen.

9.4 Perhehoitajien kokemukset ja näkemykset toistuvasta hatkaamisesta

Haastateltavista perhehoitajista kolmella oli kokemusta toistuvasta hatkaamisesta ja yhdellä oli kokemusta nuoren yhdestä hatkasta. Kokemus, jossa nuori hatkasi vain yhden kerran, johti suoraan sijaishuoltoapaikan muutokseen ja nuori siirtyi lastensuojelulaitokseen. Perhehoitajien kokemukset ja näkemykset toistuvasta hatkaamisesta voidaan jakaa kolmeen luokkaan: nuoren toimintamallia kuvaaviin havaintoihin, toistuvan hatkaamisen seurauksiin ja toistuvan hatkaamisen katkaisemiseen liittyviin havaintoihin (kuvio 10).

Kuvio 10: Perhehoitajien kokemuksia ja näkemyksiä toistuvasta hatkaamisesta

Perhehoitajien haastatteluissa tuotiin esille, että nuorten toimintamallit olivat tapauskohtaisia. Perhehoitajien keskuudessa oli kokemusta nuoren hatkaamisesta samalla kaavalla toistuvasti, sekä siitä, että hatkat pidentyivät kerta kerralta.

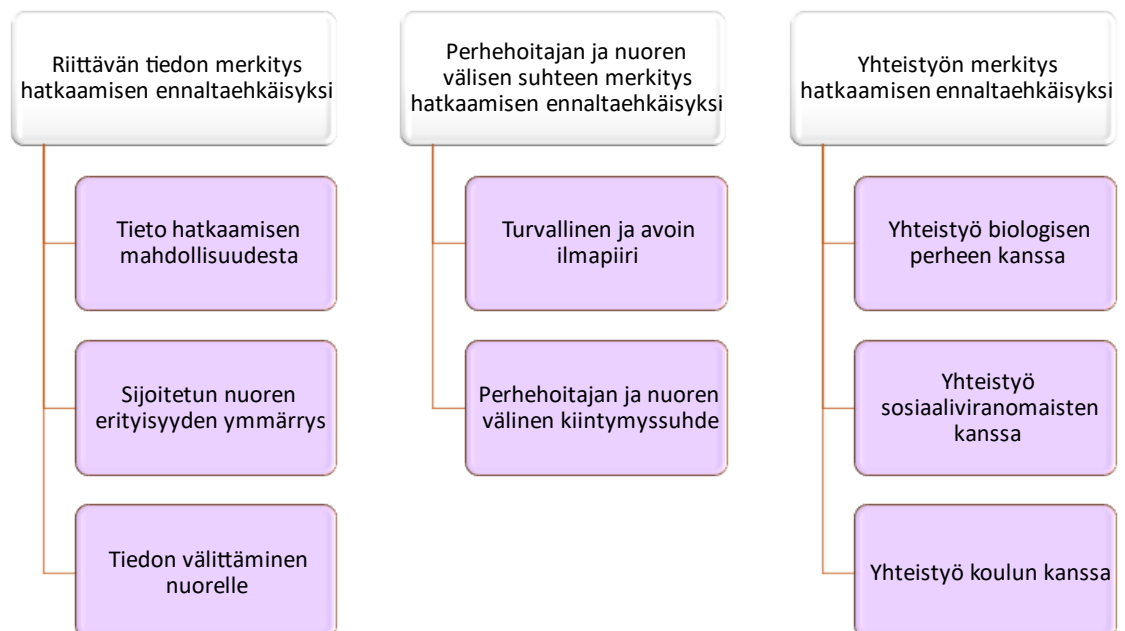
”Sitten niitä rupesi olemaan ensin niitä kertoja, että hän perjantaina jäi luvatta sinne kaupunkiin eikä tullutkaan sitten yöksi kotiin ja sitten tuli seuraavana päivänä pois ja niitä oli ehkä noin joka toinen viikonloppu. Mutta sitten ne pidentyi ja pidentyi ne reissut, että pisimmillään hän oli hatkassa kolme vuorokautta.”

Toistuvan hatkaamisen seurauksena nuorelle tuli paljon poissaoloja koulusta. Nuoren toistuvat hatkaamiset vaikuttivat myös perhehoitajan jaksamiseen. Esille tuotiin keinottomuuden tunteita ja tarvetta rajoittaa tai valvoa nuorta enemmän uusien hatkojen estämiseksi, kun mihin lain mukaan on mahdollisuus.

Perhehoitajat toivat esiin myös tarpeen saada vahvempaa tukea sosiaaliviranomaiselta hatkaamisen kierteen katkaisemiseksi. Esille tuotiin toive sosiaalityöntekijän ja nuoren välisistä keskusteluista sekä perhehoitajan ja sosiaaliviranomaisen välisestä tiiviistä yhteistyöstä toistuvien hatkaamisten ehkäisemiseksi. Perhehoitajat kaipasivat sosiaalityöntekijältä tukea muun muassa nuoren rajojen asettamiseen. Tarve sosiaalityöntekijän ja nuoren välisiin keskusteluihin nähtiin tilanteissa, joissa perhehoitaja koki keinottomuutta estää nuoren toistuvia hatkaamisia. Perhehoitajat toivoivat sosiaalityöntekijän keskustelevan nuoren kanssa sijaishuoltopaikan muutoksen mahdollisuudesta hatkaamisten jatkuessa. Usean nuoren kohdalla perhehoitajat kertoivat toistuvan hatkaamisen johtaneen lopulta nuoren sijaishuoltopaikan muutokseen.

9.5 Perhehoitajien näkemykset hatkaamisen ennaltaehkäisyyn

Perhehoitajat toivat haastatteluissa esiin omia näkemyksiään hatkaamisen ennaltaehkäiseviin toimiin. Perhehoitajien näkemykset hatkaamisen ennaltaehkäisyksi voidaan jakaa kuuteen luokkaan: riittävään tietoon, perhehoitajan ja nuoren väliseen suhteeseen, yhteistyöhön, tukeen ja palveluihin, sosiaaliviranomaisen rooliin ja rajoitustoimenpiteisiin. Kuvio 11 kuvaa tiedon, perhehoitajan ja nuoren välisen suhteen ja yhteistyön osalta perhehoitajien näkemyksiä hatkaamisen ennaltaehkäisyksi.

Kuvio 11: Perhehoitajien näkemyksiä hatkaamisen ennaltaehkäisyksi osa 1

Hatkaamisten ennaltaehkäisyssä perhehoitajien riittävää koulutusta ja tietoa pidettiin tärkeänä. Perhehoitajat nimesivät yhdeksi hatkaamisen ennaltaehkäiseväksi keinoksi tiedon välittämisen nuorelle, millä tarkoitettiin keskustelua nuoren kanssa hatkaamisen mahdollisista seurauksista. Esille tuotiin myös toive siitä, että perhehoitajille annettaisiin tietoa hatkaamisen mahdollisuudesta jo sijaisperhevalmennuksessa.

Hatkaamisen ennaltaehkäisyssä erityisen tärkeäksi koettiin perhehoitajan ymmärrys ja tieto sijoitetun lapsen tai nuoren erityisyydestä. Erityisyyden ymmärtämisellä tarkoitettiin ymmärrystä ja tietoa lapsuuden traumojen vaikutuksesta sijoitettuun lapseen, perhehoitajan osamista asettaa rajoja ja sääntöjä yksilöllisesti yhdessä nuoren kanssa, sekä sitä, ettei nuorelta odoteta tai vaadita liikaa.

"Että ne odotukset niillä sijaisperheilläkin olisi kohtuulliset, niin mun mielestä se on niinku isoin osa sitä ennaltaehkäisyä, että ei odoteta liikaa ja vaadita liikaa ja muuta, että ymmärretään se sijoitetun nuoren erityisyys, niin se on mun mielestä ainut keino jotenkin siihen, että ihan oikeasti pystytään ennaltaehkäisemään niitä."

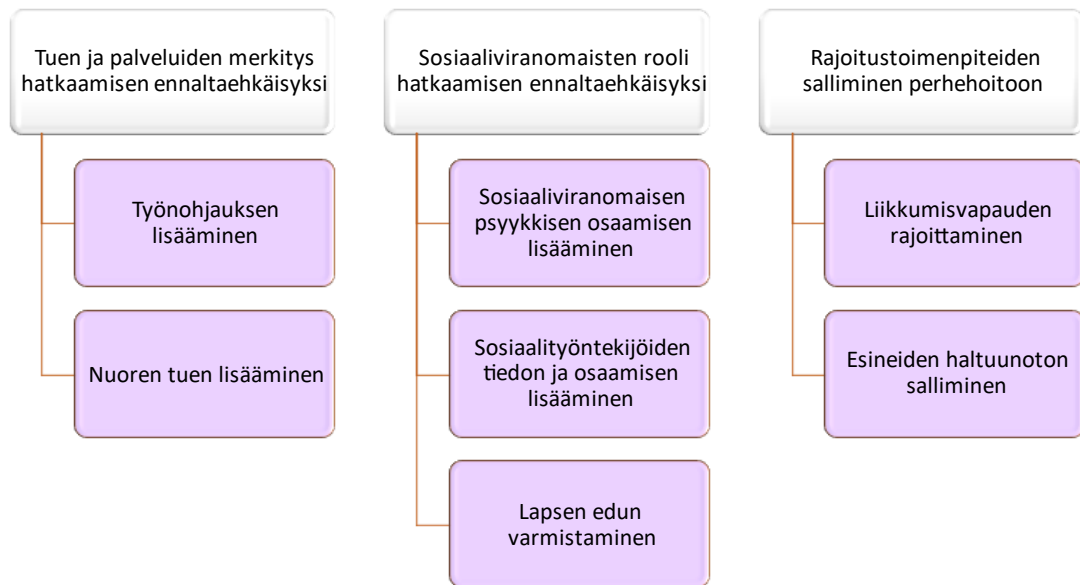
Perhehoitajat kuvasivat nuoren ja sijaisvanhemman välisen suhteen hyvän laadun olevan ennaltaehkäisevä tekijä. Perhehoitajat nimesivät nuoren ja sijaisvanhemman välistä suhdetta edistäviksi tekijöiksi sijaisperheen turvallisen ja avoimen ilmapiirin ja kiintymyssuhteen muodostumisen mahdollistamisen.

"No mä ajattelen, että meillä ainakin, vaikka sitten niitä hatkaamisia on ollut, niin se ennaltaehkäisy on ollut just se semmoinen niinku luottamuksellinen suhde ja se, että se lapsi on tiennyt, että se voi turvallisesti palata, vaikka se olisi jäänyt pois, että siitä ei tapahdu mitään."

Perhehoitajat kuvasivat eri tahojen välisen toimivan yhteistyön ennaltaehkäiseväksi tekijäksi. Perhehoitajat toivat kuvauksissaan esille sujuvan yhteistyö merkityksen nuoren biologisen perheen, sosiaaliviranomaisten ja koulun kanssa.

"Yksi iso osa on sitä se aikuisten välinen yhteistyö, että se sille nuorelle tuo hirveästi turvaa se, että aikuiset tekee keskenään myös luottamuksellista työtä, että ei pelkästään sen nuoren kanssa. ---semmoisella yhteistyöllä mä ajattelen, että paljon saataisiin kyllä ehkäistyä ongelmia ylipäättänsä, ei pelkästään hatkaamista."

Nuoren ja perhehoitajan tuen ja palveluiden saatavuuden parantamisella nähtiin olevan myös rooli hatkaamisen ennaltaehkäisyssä. Perhehoitajat kaipasivat tukea itselleen esimerkiksi työohjauksen muodossa. Kuviossa 12 kuvataan perhehoitajien näkemyksiä hatkaamisen ennaltaehkäisemiseksi tukien ja palveluiden, sosiaaliviranomaisen roolin ja rajoitustoimenpiteiden osalta.

Kuvio 12: Perhehoitajien näkemyksiä hatkaamisen ennaltaehkäisyksi osa 2

Perhehoitajat kuvasivat nuoren tukien ja palveluiden osalta merkittäväksi tekijäksi mahdollisimman varhaisen tuen. Hatkaamisen ennaltaehkäisyyn vaikuttaviksi nuoren tuiksi ja palveluiksi perhehoitajat nimesivät yhteisöllisyyden, vertaistuen, mielenterveyspalvelut ja ulkopuolisen tukihenkilön.

“Mähän haluaisin, että kaikilla sijoitetuilla lapsilla olisi myös esimerkiksi tukihenkilö, mitä ei todellakaan ole, että jos on sen tai sosiaalityöntekijän kanssa olisi niin välittömät välit, että voisi sosiaalityöntekijälle soittaa, että mä mokaan, että mitä mä nyt teen ja sitten olisi sen nuoren äänitorvena ikään kuin siten ja puolustamassa sitä nuorta --- että on sen nuoren ja perheen jotenkin semmoisena tulkina toisillensa niissä murrosiän myllerryksissä.”

Sosiaaliviranomaisten roolin merkityksellä perhehoitajat tarkoittivat sosiaaliviranomaisten ammattitaidon, psyykkisen osaamisen ja lapsen edun varmistamisen merkitystä hatkaamisen ennaltaehkäisyyn. Psyykkisellä osaamisella tarkoitettiin riittävää ymmärrystä persoonallisuushäiriöistä ja muista psyykkisistä häiriöistä ja ongelmista, kuten traumataustoista ja kiintymyssuhdehäiriöistä. Psyykinen osaaminen koettiin merkittäväksi tekijäksi oikean sijaishuoltoapaikan valinnassa, nuorelle suunnattujen tarpeellisten tukien ja palveluiden tarjoamisessa sekä

biologisten vanhempien haasteiden ymmärtämisessä. Ongelmana nähtiin se, että sosiaalialan ammattilaisten näkemys perustuu usein siihen, että kaikki haasteet ovat sosiaalisesti hoidettavissa, eikä riittävää osaamista ole tunnistamaan psyykkisiä häiriötä. Sosiaalityöntekijöiden oman osaamisen lisäämiseksi ratkaisuna nähtiin tiivis yhteistyö ammattilaisten kanssa, joilla on psykiatrian osaamista.

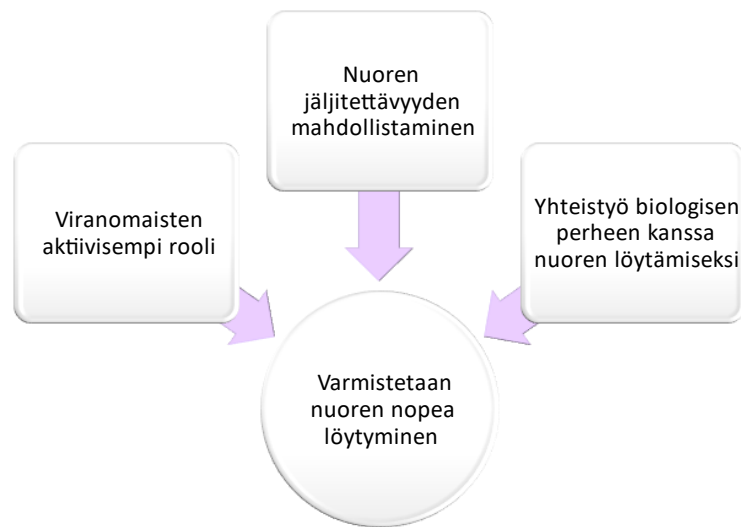
Myös sosiaaliviranomaisten yleistä ammattitaidon merkitystä korostettiin. Yleisellä ammattitaidolla tarkoitettiin sosiaalityöntekijän riittävää osaamista toimia tilanteissa niiden vaatimalla tavalla. Perhehoitajat toivat esiin, kuinka tärkeää on toimia lapsen edun mukaisesti myös niissä tilanteissa, joissa biologinen perhe toimii lapsen edun vastaisesti.

”Ja semmoinen riittävän tiukka oman ammattinsa osaava. ---sosiaalityöntekijän ammattitaidolla on suuri merkitys ja sillä että se ymmärtää ne tilanteet ja että siellä on niinku riittävää osaamista.”

Perhehoitajat nostivat esiin keinottomuutta rajata tai pysäyttää nuoren hatkaamista. Ennaltaehkäiseväksi keinoiksi nimettiin rajoitustoimenpiteiden salliminen muiden sijaishuoltopaikkojen kaltaisesti myös perhehoidossa. Rajoitustoimenpiteistä esille tuotiin tarve liikkumisvapauden rajoittamiseen ja esineiden haltuunoton sallimiseen. Rajoitustoimenpiteiden sallimista kuvattiin keinoksi ennaltaehkäistä hatkaamista, keinoksi rajata ja kasvattaa nuorta sekä keinoksi katkaista toistuvan hatkaamisen kierre. Rajoittamisen haasteita verrattiin myös oman lapsen kasvattamiseen. Perhehoitajat kokivat hankalaksi sen, ettei sijoitettua nuorta voinut kohdella rajoitustoimenpiteiden osalta samoin kuin perheen biologisia lapsia.

9.6 Perhehoitajien näkemykset turvallisuuden lisäämiseksi hatkan aikana

Perhehoitajien näkemykset nuoren turvallisuuden lisäämiseksi hatkan aikana liittyivät nuoren nopeaan löytymiseen. Perhehoitajien kuvaamat keinot nuoren nopeaan löytymiseen liittyivät perhehoitajan ja nuoren väliseen suhteeseen sekä perhehoitajan ja muiden tahojen toimintaan hatkan aikana. Perhehoitajien kuvaamat keinot voidaan jakaa kolmeen luokkaan: viranomaisen aktiivisempaan rooliin, nuoren jäljitettävyyden mahdollistamiseen ja biologisen perheen kanssa tehtyyn yhteistyöhön (kuvio 13).

Kuvio 13: Perhehoitajien näkemyksiä turvallisuuden lisäämiseksi hatkan aikana

Viranomaisten aktiivisemmalla roolilla nuoren etsinnässä viitattiin nuoren paikantamiseen viranomaisten toimesta ja poliisin tekemään etsintätöihin. Nuoren turvallisuutta lisäävänä keinona ehdotettiin, että poliisi alkaisi tekemään aktiivista etsintätöitä nuoren löytämiseksi heti sen jälkeen, kun nuoren hatkaamisesta on ilmoitettu.

”--- poliisi rupeisi heti etsimään tai niin kun aktiivisemmin etsimään sitä, että koska sehän nyt kun me ilmoitetaan sosiaalipäivystykseen, niin siihen tulee se poliisin hakupäälle, mutta se on vaan silleen, että jos poliisi tapaa siellä viranhoidotehtävissä tämän nuoren tuntomerkkien perusteella, niin hän ottaa silloin kiinni ja palauttaa kotiin.”

Nuoren paikantamisen keinoina esille nostettiin paikantavien sovellusten käyttäminen ja niiden käyttämisen salliminen. Nuoren jäljittämisessä ja nuoren palaamisessa perhehoitajan ja nuoren välinen luottamuksellinen suhde koettiin yhdeksi merkittäväksi tekijäksi. Kuvauksissa tuotiin esille nuoren, nuoren kavereiden ja muiden nuoren ympärillä olevien ihmisten tuntemisen tärkeys. Perhehoitajien keskuudessa nostettiin esille myös perhehoitajan ja biologisten vanhempien välisen yhteistyön tärkeys. Nuoren turvallisuutta lisääviksi tekijöiksi nimettiin hyvät välit biologisiin vanhempiin ja yhteistyössä asioiden tekeminen.

Haastatteluissa esille nostettiin myös keinottomuus lisätä nuoren turvallisuutta hatkan aikana, sillä keinojen vaikutuksilla ajateltiin olevan myös negatiivisia vaikutuksia nuoren turvallisuuteen. Tällaisena keinoina nähtiin esimerkiksi rahan antaminen nuorelle turvallisuuden lisäämiseksi hatkan aikana. Rahalla nuori voisi ostaa esimerkiksi ruokaa tai hankkia turvallisen yöpymispaikan, mutta toisaalta nuori voisi käyttää rahat esimerkiksi päihteisiin.

10 Johtopäätökset

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli kartoittaa lastensuojelun sijaishuoltopaikasta luvatta poistumista ja sinne palaamatta jättämistä eli hatkaamista perhehoitajien kokemusten ja näkemysten avulla. Tavoitteena oli luoda uutta tietoa hatkaamisesta perhehoidossa laadullisen tutkimuksen keinoin. Tietoa tarvitaan kaikista sijaishuoltopaikoista, jotta hatkaamista voitaisiin ennaltaehkäistä ja lisätä hatkassa olevien lasten turvallisuutta. Opinnäytetyö antaa uutta tietoa hatkaamisilmiöstä perhehoidossa perhehoitajien näkökulmasta. Haastateltavia perhehoitajia oli neljä ja heillä oli kokemusta yhdestä hatkanneesta lapsesta neljään hatkanneeseen lapseen. Haastatteluiden perusteella perhehoitajien kokemukset ja näkemykset hatkaamisesta olivat keskenään pääosin erilaisia, mutta myös yhteneväisyyksiä löytyi.

Ajalta ennen hatkaa perhehoitajat nostivat esiin haasteet ennakoida lapsen hatkaamista. Haastatteluissa nousi esiin tilanteiden yksilöllisyys ja ennustamattomuus. Osalla perhehoitajista oli kokemusta siitä, että lapsi noudatti tarkoin sääntöjä sijaisperheessä, mutta poistui silti luvatta ilman ennakkoivia varoitusmerkkejä. Osalla perhehoitajista taas oli kokemusta siitä, että lapsi ei ylipäättäen noudattanut sääntöjä, kuten kotiintuloaikoja, tai käytös paheni ajan myötä, kunnes lapsi päätyi hatkaamiseen. Vaikka haastateltavia oli vain neljä, nimettiin hatkaamisen taustatekijöitä kuitenkin laajasti. Suurin osa perhehoitajista koki kavereiden vaikuttaneen merkittävästi lapsen hatkaamiseen. Kaverisuhteisiin liitettiin muun muassa lapsen halu olla kavereiden kanssa, jonka seurauksena lapsi ei noudattanut kotiintuloaikoja. Kaveripiiriin ja sääntöjen noudattamiseen liittyen hatkaamisen ehkäisemisen keinoina perhehoitajat nostivat esiin perhehoitajan ja lapsen välisen luottamuksellisen suhteen, lapsen kaveripiirin hyvän tuntemisen ja lapsen kanssa yhdessä sovitut rajat.

Toisena merkittävänä hatkaamisen taustatekijänä koettiin lapsen psyykinen pahoinvointi. Haastatteluissa nousi esiin varhaisemman tuen tarve ja lapsen psyykkisen tilanteen selvittämisen tarve ennen lapsen sijoitusta perhehoitoon. Ratkaisuna nähtiin sosiaaliviranomaisten tiedon ja osaamisen lisääminen ja mielenterveyspalveluiden tarjoaminen lapselle riittävän varhaisessa vaiheessa. Lisäksi perhehoitajien riittävän tiedon ja osaamisen merkitystä korostettiin. Hatkaamisen ennaltaehkäisemiseksi perhehoitajilla tulisi olla riittävää tietoa ja osaamista lapsuuden traumojen vaikutuksista sijoitettuun lapseen, jotta perhehoitajat osaisivat toimia tilanteen vaatimalla tavalla lapsen yksilöllisyyden huomioon.

Lapsen hatkaan lähtemisestä perhehoitajilla oli myös paljon erilaisia kokemuksia. Osa lapsista hatkasi koulusta, osa jäi kavereille vapaa-ajalla, osa hatkasi yöllä sijaisperheestä ja osa ollessaan kotilomilla. Myös hatkaamisen kaavamaisuudessa oli vaihtelua, sillä osalla se oli samankaltaista ja osalla vaihtelevaa ja osalla hatkaaminen jäi kertaluontoiseksi, sillä lapsi siirrettiin suoraan laitokseen. Hatkaamisen ennaltaehkäisevänä keinona esiin tuotiin laitoshuollossa sallittujen rajoitustoimenpiteiden salliminen myös perhehoitoon, jotta perhehoitajalla olisi

keinoja estää lapsen lähteminen hatkaan. Myös perhehoitajan ja biologisten vanhempien välillä hyvällä yhteistyöllä nähtiin olevan merkitystä hatkaamisen ennaltaehkäisyssä. Toisaalta taas sosiaalityöntekijältä toivottiin osaamista rajata biologisia vanhempia lapsen edun toteutumisen varmistamiseksi ja hatkaamisen ennaltaehkäisemiseksi.

Hatkan aikana perhehoitajat kertoivat lapsen turvallisuuden olleen uhattuna useasta eri syystä. Perhehoitajat nostivat esiin hatkan suunnittelemattomuuden, yhteydenpidon puuttumisen, päihteet, rikollisen toiminnan ja lapsen hyväksikäytön. Perhehoitajien keskuudessa esiin nousi keinottomuus lisätä lapsen turvallisuutta hatkan aikana, mutta myös turvallisuutta lisääviä tekijöitä nostettiin esiin. Lapsen turvallisuutta lisäävinä tekijöinä nähtiin yhteydenpito lapsen ja perhehoitajan välillä ja avun pyytäminen perhehoitajalta tai sosiaaliviranomaiselta. Tässäkin yhteydessä esiin nostettiin perhehoitajan ja lapsen välinen luottamuksellinen ja avoin suhde, jolloin lapsi uskaltaa ja haluaa pitää yhteyttä perhehoitajaan hatkan aikana ja pyytää tarvittaessa apua. Myös perhehoitajan ja biologisen perheen välisen hyvän suhteen nähtiin lisäävän lapsen turvallisuutta hatkan aika, sillä tekemällä yhteistyötä voitaisiin varmistaa lapsen löytyminen mahdollisimman nopeasti. Lapsen nopeaan löytymiseen nähtiin keinona myös viranomaisten aktiivisempi etsintätö ja paikannussovellusten käytön salliminen.

Hatkaamisen päätyttyä perhehoitajat kuvasivat lapsen palanneen joko takaisin sijaisperheeseen tai lapsen siirtyneen suoraan sijaishuoltopaikan muutospäätöksen myötä lastensuojelulaitokseen. Perhehoitajien näkemykset lapsen hyvästä ja turvallisesta paluusta erosivat paljon toisistaan. Esille nostettiin muun muassa lapsen kanssa käytyjen keskusteluiden tärkeys ja lapsen yksilöllisyyden ja tilanteen tapauskohtaisuuden huomioiminen, mutta myös seurauksien asettamista painotettiin. Lapsen kanssa käytyjä keskusteluita kuvattiin kasvatukselliseksi keskusteluiksi, joissa perhehoitaja käsitteli tilannetta yhdessä nuoren kanssa miettien yhdessä vaihtoehtoisia toimintamalleja. Toisaalta taas perhehoitajat kuvasivat asettaneensa keskusteluissa tiukempia rajoja hatkaamisen seurauksena, jotka koskivat kavereiden näkemisen rajoittamista ja nuoren tiukempaa vartiointia hatkaamisen toistumisen ehkäisemiseksi.

Toistuvan hatkaamisen estämiseksi perhehoitajat toivat esiin tarpeen rajoittaa nuorta enemmän, kun mihin lain mukaan on mahdollisuus. Lisäksi perhehoitajat toivat esiin tarpeen saada vahvempaa tukea sosiaaliviranomaiselta hatkaamisen kierteen katkaisemiseksi. Perhehoitajat kuvasivat toistuvan hatkaamisen johtaneen lopulta nuoren sijaishuoltopaikan muutokseen. Haastatteluissa kävi ilmi, että kaikilla haastateltavilla oli kokemusta siitä, että lapsi sijoitettiin hatkaamisen seurauksena lastensuojelulaitokseen. Sijaisperheessä sallitut rajoitustoimenpiteet eivät riittäneet useassa tapauksessa suojaamaan lasta riittävästi, vaan lapsi tarvitsi sosiaaliviranomaisen päätöksen mukaisesti laitospäätöksen mukaisesti laitosympäristön vahvempaa tukea pysyäkseen turvassa.

11 Pohdinta

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli hatkaamisilmiön kartoittaminen perhehoitajien näkökulmasta, jonka takia kerätystä aineistosta muodostui laaja. Seuraavaksi opinnäytetyössä esiin nousseita teemoja pohditaan ja vertaillaan aiempaan lastensuojelulaitoksiin liittyvään tutkimustietoon. Esiin nostetaan myös eri teemoihin liittyviä jatkotutkimustarpeita aihealueittain.

11.1 Hatkaamiseen johtavat syyt

Hatkaamiseen johtavia syitä lapseen liittyen oli haastattelujen pohjalta kavereihin liittyvät syyt, biologiseen perheeseen liittyvät syyt, psyykkiseen vointiin liittyvät syyt ja sijaisperheen rajat ja säännöt. Haastatteluissa suurimmalla osalla hatkaamiseen liittyi jollain tavalla kaverit ja tarve olla kavereiden kanssa. Toisin kuin Sumuvuoren (2019) ulkomaisessa kirjallisuuskatsauksessa, ei haastatteluista kukaan kertonut lapsen hatkanneen ollakseen biologisen perheenjäsenen kanssa vaan biologinen perheenjäsen vaikutti hatkaamiseen kannustavasti muilla tavoin. Sumuvuoren kirjallisuuskatsaukseen viitaten nousi hatkaamisen taustatekijöiden osalta esiin myös yhtäläisyyksiä ulkomaiseen tutkimukseen: lapsen yksilöllisiä taustatekijöitä, kuten psyykinen huonovointisuus, sijaishuoltopaikan ulkopuolisia tekijöitä, kuten kaverien seura ja päihitteet. Riittävä ja oikea-aikainen tuki ja psyykinen hoitokontakti nostettiin haastatteluissa esiin tekijänä, joka olisi voinut olla estämässä lapsen hatkaamista sijaisperheestä. Sijoitetut lapset ovat kaikkein heikommassa asemassa olevia lapsia, joiden tukiverkostot ovat jo valmiiksi usein repaleiset ja sijoitus on saattanut aiheuttaa isoja muutoksia lapsen ympäristöön ja tukiverkoston tai niitä ei ehkä alun perinkään ole ollut. Siksi on äärimmäisen tärkeää, että juuri heidän palvelunsa olisivat tarpeenmukaisia ja oikea-aikaisia.

Haastatteluissa nousi vahvasti esiin perhehoitajien kyky ja tarve reflektoida hatkaamisen yhteydessä omaa toimintaansa ja sen herättämiä tunteita. Perhehoitajat vaikuttivat haluavan aidosti perheeseen sijoitetun lapsen parasta ja olivat hatkaamiseen liittyen ensisijaisesti huolissaan lapsen hyvinvoinnista ja turvallisuudesta. Haastatteluiden perusteella ei kuitenkaan useimmiten tunnistettu sijaisperheen toimintaa tai roolia hatkaamisen taustatekijäksi, vaan se nousi puheessa ennemminkin tekijäksi, joka ei ole myötävaikuttanut lapsen hatkaamiseen. Haastatteluissa nousi esiin haastateltavien omat ristiriitaiset ajatukset eri teemoista. Toisaalta sanottiin, ettei hatkaaminen liittynyt sijaisperheeseen, mutta kuitenkin esimerkiksi nuoren kokemat liian tiukat säännöt mainittiin.

Osassa haastatteluista nousi esiin sijaisperheen tiukat säännöt, jotka saattoivat olla lapsen hatkaamisen taustatekijänä. Myös Sumuvuoren (2019, 40) kansainväliseen tutkimustietoon perustuvassa kirjallisuuskatsauksessa nuorten näkökulmasta sijaishuoltopaikan liian tiukat säännöt nousivat esiin sijaishuoltopaikan sisäisiin tekijöihin liittyvänä taustatekijänä. Myös Hatkassa Suomessa -raportin mukaan nuoret nimeävät lastensuojelulaitoksen liian tiukat säännöt

yhtenä hatkaamiseen vaikuttavana tekijänä (Haapala ym. 2023, 95). Liian tiukat säännöt käsitteenä voi tarkoittaa monenlaisia sääntöjä tai rajoituksia. Usein sijoitetun lapsen biologisessa perheessä sääntöjä on voinut olla vähän ja lapsella on voinut olla suuri vastuu omasta huolenpidostaan (Laakso 2016, 163-169). Tällaisessa tilanteessa ”normaalitkin” säännöt, kuten kotiintuloaika, voi tuntua nuoresta liian rajoittavalta verrattuna entiseen. Kiinnostavaa olisi tutkia sijaisperheestä hatkaamisen taustatekijöitä nuoren näkökulmasta: nouseeko lapsilla esiin erilaisia tekijöitä kuin sijaisperheiden edustajilla? Miten nuori määrittää liian tiukat säännöt? Onko sijaisperheeseen liittyvillä tekijöillä merkitystä hatkaamiseen nuoren näkökulmasta?

Lastensuojelulaitoksissa tehdyissä tutkimuksissa, kuten Hatkassa Suomessa -hankeraportissa (Haapala ym. 2023, 100) oli havaittavissa työntekijöiden edustaman tahon roolin tunnistamisen vaikeutta erityisesti hatkaamisen syitä pohtiessa. Sen sijaan nuorilta kysyttäessä lastensuojelulaitokseen ja sen ilmapiiriin liittyvät syyt nousivat kuitenkin voimakkaasti esiin aiemmissa tutkimuksissa.

Sijoitetun lapsen ja sijaisvanhemman välinen suhde nousee tässä opinnäytetyön aineistossa esiin. Luottamuksellinen suhde ja mahdollisesti syntyvä kiintymyssuhde nousi aineistossa hatkaamista ennaltaehkäisevänä tekijänä, mutta kiintymyssuhteen tai luottamuksellisen ilmapiirin puute voidaan nähdä myös hatkaan lähtemistä edistävänä tekijänä: Jos nuori ei ole kiinnittynyt sijaishuoltopaikkaansa, on kynnys hatkaamiselle matalampi. Lapsen ja tämän ensisijaisen huoltajan kiintymyssuhde on voinut jäädä varhaislapsuudessa muodostumatta tai muodostunut vajavaisesti biologisessa perheessä ja sijaisperheen yksi tavoite onkin tarjota mahdollisuus korjaavaan kiintymyssuhteen muodostumiseen (Valkonen & Janhunen 2016, 50-51).

Opinnäytetyön haastatteluissa kävi ilmi, että kaikki lapset eivät perhehoitajien näkemysten mukaisesti uskaltaneet enää muodostaa kiintymyssuhdetta sijaisvanhempaan aiempien elämäkokemusten perusteella. Jos lapsi on biologisessa perheessään tottunut turvattomiin aikuisiin ja oloihin, voi turvallisuus tuntua vieraalta ja jopa ahdistavalta. Tulisikin pohtia, miten sijaislapsen ja tämän sijaisvanhemman välistä luottamuksellista suhdetta voisi tukea alusta asti, jotta kiintymyssuhteen muodostaminen onnistuisi ja lapsi voisi palauttaa luottamuksen toisiin ihmisiin. Haastatteluissa tuli esiin myös näkemys siitä, että myöhäisessä iässä sijoitetut lapset eivät välttämättä samalla tavalla kaipaa ”korvaavaa” perhettä, vaan joskus perustarpeista huolehtiminenkin voi olla riittävä tuki. Tällaisessakin tapauksessa on kuitenkin syytä kiinnittää vuorovaikutussuhteeseen huomiota, sillä perhehoidon onnistuminen edellyttää usein sitä, että vanhempanakin sijoitettu lapsi kokee olevansa sijaisperheessä hyväksytty ja arvostettu ja sijaisvanhempi osoittaa emotionaalista sitoutumista lapseen ja tuo hänelle turvallisen olon arjessa (Valkonen & Janhunen 2016, 51-52).

11.2 Hatkasta palatessa

Opinnäytetyön haastatteluissa perhehoitajat kertoivat, että osa lapsista palasi itse hatkasta kotiin, osa osasi hakea itse apua muualta, kuten sosiaalipäivystyksestä ja osa tuotiin viranomaisten toimesta takaisin. Hatkasta palaamisen kannalta olennaiselta vaikuttaa opinnäytetyön aineiston perusteella se, millainen ilmapiiri ja suhde perhehoitajaan on muodostunut. Luottamuksellinen ja salliva ilmapiiri mahdollistaa sen, että lapsi uskaltaa pyytää apua ja palata myös takaisin ilman pelkoa seurauksista.

Se, miten hatkaamisen jälkeen asiasta keskustellaan lapsen kanssa voi vaikuttaa tuleviin hatkaamisiin. Onkin vaikea arvioida, minkä verran lapsi tarvitsee tuossa tilanteessa rajoja ja minkä verran ymmärrystä ja empatiaa, mutta näiden tasapaino lienee olennainen. Opinnäytetyön haastatteluiden perusteella perhehoitajilla oli erilaisia painotuksia hatkanneen lapsen palatessa. Osalla perhehoitajista painottui empaattinen lähestymistapa ja osalla painotus oli enemmänkin rajoittamistoimenpiteissä, jotta tulevat hatkat saataisiin ehkäistyä. Myös Lehtonen & Telén (2013, 34) kertovat tutkimuksessaan näistä painotuksista, joihin kuuluu empaattisen lähestymistavan ja rajoittavan lähestymistavan lisäksi analyttisempi tilanteen läpikäyminen. Empaattisen lähestymistavan voidaan katsoa parantavan lapsen luottamusta sijaishuolto- paikan aikuisiin: vaikka hän toimi väärin, hänestä edelleen välitetään, eikä häntä hylätty.

Lapsen sijaishuoltopaikanmuutos voi tuntua lapsesta rangaistukselta tai hylkäämiseltä, mutta joskus se on lapsen turvallisuuden takaamiseksi välttämätöntä, jotta lapsen toistuva hatkaaminen saadaan katkaistua. Tämän opinnäytetyön haastateltavien perhehoitajien hatkanneista perheeseen sijoitetuista lapsista suurin osa siirrettiin lopulta hatkaamisen johdosta lastensuojelulaitoksiin. Osassa haastatteluista nousi esiin ratkaisu, jossa sijaisperhe sai toimia sijaishuoltopaikan muutoksen jälkeen nuoren tukiperheenä. Tällaisessa ratkaisussa sijaisvanhempien läsnäolo säilyy ja mahdolliset turvalliset aikuiset voivat olla lapsen tukena edes osittain, vaikka sijaishuoltopaikka muuttuukin. Osassa tapauksista nuori sijoitettiin laitokseen, eikä sijaisperheellä ollut enää mahdollisuutta tavata nuorta. Tärkeintä hatkaamiseen liittyvissä sijaishuoltopaikan muutoksissa olisi pitää kaikki osapuolet ajan tasalla ja mahdollistaa muutokseen liittyvien tunteiden käsittely tarvittavalla tasolla. Niin nuori kuin sijaisvanhempi voi tarvita tukea tärkeän ihmissuhteen katkeamisen vuoksi tahollaan.

Perhehoidon ja sijaishuoltopaikan muutoksen tutkimuksen tarvetta puoltaa myös ETENE:n (2017,15) julkaisu, jossa esiin nostetaan vähäinen tutkimus perhehoidon vaikuttavuudesta ja siitä, millaisissa tilanteissa lapsi siitä hyötyy ja millaisissa tilanteissa siihen ei tulisi turvautua. Tutkimustiedon puutteen vuoksi saatetaan voimakkaasti oireileva lapsi sijoittaa alun perinkin epäsopevaan sijaishuoltopaikkaan, jossa hän ei saa riittävästi tarvitsemaansa tukea. Seurauksena voi olla sijoituspaikkojen peräkkäiset muutokset, jolloin lapselle aiheutuu toistuvia hylkäämisen kokemuksia. Sosiaalityöntekijöiden resurssit, kuten jokaiseen lapseen käytettävä

aika, tulisi olla riittävät, jotta sijoituspaikan valinta menisi alusta asti lapsen kunnon ja edun mukaisesti.

Haastatteluissa nousi esiin termi ”perhekuntoisuus”, jonka kautta pohdittiin juuri esimerkiksi sijaispaikan muutosta. Haastatteluissa pohdittiin, oliko lapsi alun perinkään perhekuntoinen eli perheeseen sijoitettavassa kunnossa. Perhekuntoisuudelle ei liene mitään yleisesti sovittua määritelmää, vaan se perustuu yksittäisten sosiaalityöntekijöiden arvioihin lapsen voinnista ja sisältää siten mahdollisuuden inhimilliseen virheelliseen arvioon. Haastatteluissa kävi ilmi, että lapsen vointi voi ajan kuluessa myös huonontua ja silloin olisikin ensisijaisen tärkeää varmistaa mahdollisimman varhainen tuki ja apu nuorelle myös sijaishuoltoapaikassa ennen sijais- huoltoapaikan muutosta. Sijaishuoltoapaikan muutokseen perhehoidosta lastensuojelulaitokseen liittyviä tekijöitä ja sen vaikutusta lapseen tulisi tutkia tulevaisuudessa sekä määrällisesti, että laadullisesti: Kuinka paljon sijaishuoltoapaikan muutospäätöksiä tehdään perhehoidosta lastensuojelulaitoksiin ja millaisin perustein? Olisiko niitä voitu jotenkin ennakoida tai estää?

Perhehoitajat kaipasivat hatkaamisen jälkeen lisää mahdollisuuksia rajoittaa sijaislasta, esimerkiksi liikkumisen osalta. Rajoitustoimenpiteiden käyttö ja valvonta on haastava kysymys lasten sijaishuollossa. Perhehoitoon liittyy rajoitustoimenpiteiden osalta erityiskysymyksiä, sillä perhehoidon valvonta on kokonaisuudessaan hyvin haastava toteuttaa ja vastuu valvon- nasta on paikallisella sosiaaliviranomaistaholla, jolla on jo valmiiksi vaikea tilanne saada työn- tekijöiden aika riittämään. Rajoitustoimenpiteiden osalta tulisi asiaa pohtia myös siltä kan- nalta, että rajoitustoimenpiteiden väärinkäytön mahdollisuus on olemassa sijaisperheissä, jos toiminnan valvonta ei ole riittävää. Lasten etu tulisi turvata kaikin keinoin ja myös haastatte- luissa nousi esiin huoli lapsen edun varmistamisesta kaikissa tilanteissa myös biologisten van- hempien oikeuksien yli.

Hatkaamisen aikana perhehoitajat kokivat itsensä keinottomiksi ja teema nousi esiin erityi- sesti useita kertoja hatkanneiden lasten kohdalla. Myös lastensuojelulaitosten työntekijät ko- kevat tutkimuksen mukaan samaa keinottomuutta: jopa 83 % lastensuojelulaitosten työnteki- jöistä kertoi olevansa eri mieltä väitteen ” Lastensuojelulaitosten työntekijöillä on riittävästi keinoja toimia hatkaamistilanteissa” (Haapala ym. 2013, 136). Tämä antaa viitteitä myös siitä, ettei rajoitustoimenpiteiden lisääminen perhehoitoon lastensuojelulaitosten kaltaisesti toden- näköisesti anna riittävästi keinoja hatkaamisen pysäyttämiseksi, vaan ratkaisut on löydettävä muualta.

11.3 Hatkaamisen ennaltaehkäisy

Hatkaamisen ennaltaehkäisyksi nousi haastatteluissa yleisesti tiedon ja koulutuksen tärkeys. Perhehoitajat painottivat sekä perhehoitajien osaamisen ja jatkokoulutuksen, että sosiaalityöntekijöiden osaamisen ja koulutuksen tärkeyttä. Koulutuksissa tulisi huomioida sijoitettujen lasten erityispiirteitä ja mahdollisia traumataustoja sekä kouluttaa sekä perhehoitajia että viranomaisia kohtaamaan sijoitettuja lapsia sensitiivisesti sekä sijoituksen aikana, että mahdollisen hatkaamisen aikana ja jälkeen. Myös lapsen kiintymyssuhteen muodostumiseen ja lapsen kotiutumisen tukemiseen tulisi panostaa jo sijaisperheiden koulutusvaiheessa ja sitä tulisi tukea myös sijoittavan tahon osalta tarvittavalla tuella.

Haastatteluissa nousi esiin hatkaamisilmiön toistuminen useassa tapauksessa ja toistuvasti hatkaavan lapsen hatkaamiskiirteen katkaisemisen vaikeus. Perhehoitajat toivoivat enemmän konkreettista apua ja tukea hatkaamisen lopettamiseksi. Yhteistyöllä eri toimijoiden välillä on suuri rooli lapsen hyvinvoinnin kannalta sekä hatkaamiskiirteen katkaisuun, hatkaamisen ennaltaehkäisyyn sekä hatkaamisen aikana turvallisuuden lisäämiseen liittyen. Saumaton yhteistyö eri toimijoiden välillä mahdollistaa lapsen kiinnittymisen sijaishuoltoon ja toisaalta lapsen voidessa pahoin, on se tärkeää riittävän avun saamiseksi nopeasti ja hatkaamisen satuttaessa myös lapsen löytymiseksi mahdollisimman pian ja hatka-ajan pitämässä mahdollisimman lyhyenä. Yhteistyötahoiksi nostettiin tutkimuksessa sosiaalitoimi, poliisi ja hätäkeskus, koulun henkilökunta, terveydenhuolto, biologiset sukulaiset ja oma työnantaja, kuten sijoituksesta vastaava hyvinvointialue. Haasteet yhteistyön toimivuudessa ovat olleet esillä muissakin aiheeseen liittyvissä tutkimuksissa. Yhteistyön toimimattomuus nostettiin esiin myös Hatkassa Suomessa -hankeraportissa, jonka mukaan jopa yli 60 % sekä sosiaalityöntekijöistä, lastensuojelulaitosten työntekijöistä, että läheisistä on sitä mieltä, ettei yhteistyö toimi hatkaamistilanteissa (Haapala ym. 2023, 89-92). Tulisikin pohtia, miten kaikki toimijat saataisiin tekemään yhteistyötä lapsen etu edellä jo ennen hatkaamista, sen aikana, sekä tilanteen jälkeen.

Yhteistyö biologisen perheen kanssa on turvattu lapsen oikeudeksi lastensuojelulain mukaisesti (Lastensuojelulaki 417/2007, 54 §). Joskus biologinen vanhempi tai vanhemmat voivat itse niin huonosti, että lapsen näkökulmasta he eivät ehkä kykene näkemään tilanteessa ensisijaisesti lapsen etua. Lapsen kodin ulkopuolelle sijoittaminen on lähtökohtaisesti viimeinen tukitoimi, mikä tarkoittaa sitä, että perhettä on ensin tuettu kaikilla muilla mahdollisilla avo- huollon keinoilla. Vasta jos näiden tukitoimienkaan avulla lapsi ei voi biologisessa perheessään hyvin, tulee lapsi sijoittaa kodin ulkopuolelle. Tällaisessa tapauksessa on useimmiten selvää, etteivät perheen aikuiset voi itse hyvin. Opinnäytetyön haastatteluissa tuotiin esiin biologisen perheen ja sijaisperheen välinen yhteistyö ja sen onnistumisen tärkeys lapsen kannalta. Myös biologisen vanhemman riittävä avun saaminen tulisi turvata, jotta yhteistyö onnistuu. Mikäli biologinen vanhempi ei hyväksy sijoitusta, voi siitä olla merkittävää haittaa lapsen

sijaishuoltoon kiinnittymiseen ja hyvinvointiin. Haastattelujen mukaan biologinen vanhempi voi esimerkiksi kannustaa lasta hatkaamaan pois sijaisperheestä. Lapsella on usein luontainen tarve miellyttää omia vanhempiaan, vaikka he olisivat laiminlyöneet lapsen huolenpitoa. Sijoitetun lapsen ja biologisen vanhemman suhdetta kuvataankin usein ristiriitaiseksi: Se voi olla samaan aikaan sekä läheinen että tärkeä ja toisaalta samaan aikaan olla riitaisa ja huolta herättävä (Laakso 2019, 46). Ristiriitaisissa läheissuhteissa lasta tulisi tukea myös emotionaalisesti pelkän yhteydenpidon mahdollistamisen lisäksi.

11.4 Turvallisuus hatkan aikana

Hatkaamisen aikana turvallisuutta lisääviä tekijöitä kertoessaan perhehoitajilla nousi ensisijaisesti tekijöitä, joiden avulla hatkaamisen kesto saadaan lyhennettyä. Myös Isoniemen (2019) väitöskirjassa todetaan hatkaamisen keston olevan olennainen tekijä lapsen vaaraan joutumiselle. Mitä nopeammin lapsi saadaan takaisin kotiin, sitä vähemmän mahdollisuuksia joutua vaarallisiin tai haitallisiin tilanteisiin hatkassa ollessa.

Haastatteluissa esiin nousi perheeseen sijoitettujen lasten ja biologisten lasten erilainen asema perheessä: samoja rajoitustoimenpiteitä ei voida käyttää, eikä esimerkiksi avun hakeminen ole helppoa, jos lapsen tietoja ei saa kertoa koulussa tai perhehoitaja näe esimerkiksi lapsen terveyteen liittyviä kirjauksia. Myös sijaislapsen eriarvoinen asema hatkatessa nousi esiin, sillä perheeseen sijoitettua lasta ei sijaisvanhempi saa esimerkiksi ottaa kiinni hänet löytäessään. Myös poliisin toiminnan eriarvoisuus oman lapsen tai sijoitetun lapsen karatessa tuntui haastateltavista epätasa-arvoiselta. Hatkassa Suomessa -hankkeen raportissa (2023, 187) pohditaan samaa teemaa ja todetaankin, että koska tämänhetkisen tutkimustiedon mukaan jo hatkaaminen itsessään asettaa lapsen todelliseen vaaraan, tulisi hatkannut lapsi ilmoittaa poliisille kadonneeksi henkilöksi. Näin toimiessa sijoitettua lasta voidaan aktiivisesti etsiä samoin kuin biologisesta perheestään kadonnutta lasta poliisivoimin.

Yhdessä haastattelussa pohdittiin laajasti erilaisia turvallisuutta lisääviä tekijöitä, mutta todettiin jokaisen kohdalla, että ne voivat myös lisätä hatkan kestoja, mahdollistaa hatkan lähentämisen tai lisätä lapsen riskiä joutua vaaraan hatkaamisen aikana. Onkin tärkeää muistaa erilaisten turvatoimien molemmat puolet: esimerkiksi jos lapselle antaa rahaa ruokaan, voi se kuluakin päihteisiin. Hatkassa -hankkeessa pohditaan tekijöitä, joiden avulla turvallisuutta saataisiin lisättyä ilman riskiä hatkan pidentymiseen tai hatkassa ongelmiin joutumiseen ja tärkeää olisikin sekä hankkeissa että sijaishuoltopaikoissa tehtävä jatkuva kehitystyö liittyen hatkaamisen yhteydessä käytettyihin toimintamalleihin.

12 Lopuksi

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kartoittaa lastensuojelun sijaishuoltopaikasta luvatta poistumista ja sinne palaamatta jättämistä eli hatkaamista perhehoitajien kokemuksien ja näkemysten avulla. Tavoitteena oli luoda uutta tietoa hatkaamisesta perhehoidossa laadullisen tutkimuksen keinoin. Opinnäytetyössä luodaan uutta tietoa lapsen hatkaamisesta perhehoidosta ainoastaan perhehoitajien näkökulmasta. Jatkossa hatkaamista perhehoidosta tulisi ehdottomasti tutkia myös lapsen näkökulmasta, sillä lasten ääni jäi tässä tutkimuksessa kuulematta. Olisi kiinnostavaa kuulla myös sosiaaliviranomaisten ja muiden yhteistyötahojen näkökulmia perhehoitoon liittyvään hatkaamiseen. Oma äänensä on myös perhehoidosta hatkaavien lasten läheisillä, kuten biologisilla vanhemmilla.

Opinnäytetyö on tehty yhteistyössä Pesäpuu ry:n Hatkassa-hankkeen kanssa. Tämä opinnäytetyö yhdessä muiden Hatkassa -hankkeen tutkimusten ja opinnäytetöiden kanssa luo kokonaiskuvaa sijaishuollossa olevien lasten hatkaamisesta Suomessa. Tämän opinnäytetyön tuottama tieto hatkaamisesta perhehoidossa otetaan osaksi Hatkassa-hankkeen lastensuojelun kehittämistyötä. Suomessa ei olla aiemmin tutkittu hatkaamista perhehoidon kontekstissa, joten opinnäytetyö tuottaa Suomessa uudenlaista tietoa, joka on tärkeää hatkaamisilmiön ymmärtämiseksi ja lastensuojelun kehittämiseksi. Opinnäytetyö voi toimia pohjana tulevalle tutkimukselle ja tulosten perusteella voidaan miettiä tarkempia teemoja, joiden perusteella tutkitaan esiin nousseita ilmiöitä syvällisemmin. Jatkotutkimuksia ajatellen tämän opinnäytetyön tutkimustulosten kaikki luokat esitetään kootusti opinnäytetyön liitteenä (liite 2). Opinnäytetyön tuloksia voisi osin hyödyntää myös esimerkiksi sijaisperheille tarkoitetuissa valmennuksissa.

Perhehoitajat kokivat tämän opinnäytetyön haastattelujen perusteella vahvasti huolen ja välittämisen tunteita sijoitettuja lapsia kohtaan. Perhehoitajat olivat monesti itse etsimässä hatkannutta lasta ja pyrkivät kaikin mahdollisin tavoin edistämään lapsen löytymistä ja sopeutumista sijaisperheeseen. Tässä arvokkaassa työssä perhehoitajia olisikin tärkeää tukea vieläkin voimakkaammin lapsen sijoittavan tahon osalta ja ennaltaehkäisevästi tarjota perhehoitajille tukea esimerkiksi työnohjauksen ja lisäkoulutusten merkeissä. Mikäli perhehoitajat voivat itse hyvin, on heillä paremmat mahdollisuudet tukea sijoitettuja lapsia näiden tarvitsemalla tavalla. Kun vastuuta lapsista otetaan kokonaisvaltaisesti ja yhteisesti eri tahojen osalta, päästään mahdollisimman hyvään lopputulokseen ja voidaan minimoida sijoitettujen lasten kokema inhimillinen kärsimys.

Lähteet

Painetut

Aaltio, I. & Puusa, A. 2020. Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon? Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 177-188.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2017. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Laakso, R. 2016. Huostaanotto ja muutokset lasten elämässä. Teoksessa Enroos, R., Heino, T. & Pösö, T. (toim.) Huostaanotto: lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 177-187.

Puusa, A. 2020. Haastattelutyypit ja niiden metodiset ominaisuudet. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 103-117.

Puusa, A. & Juuti, P. 2020a. Mitä laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan? Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 9-20.

Puusa, A. & Juuti, P. 2020b. Laadullisen tutkimuksen olemus. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 75-85.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Sähköiset

ETENE 2017. Lapsen hyvä ja lapsen suojele. Eettisiä näkökulmia lapsen hyvinvointiin, oikeuksiin ja suojeleluun. Sosiaali- ja terveysministeriö. Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE. ETENE julkaisuja 45. Viitattu 20.2.2023. https://etene.fi/documents/66861912/66865244/44.Lapsen_hyva_suojelu_f.pdf/c57afd85-9761-48c5-a5c4-4752a5571409/44.Lapsen_hyva_suojelu_f.pdf?t=1496652551000

Forsell, M., Kuoppala, T. & Säkkinen, S. 2021. Lastensuojelu 2020. Koronavuosi ei korostunut lastensuojelun tilastoissa - vaikutusten odotetaan näkyvän viiveellä. Tilastoraportti 19/2021. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 11.1.2023. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/142676/Lastensuojelu_2020.pdf?sequence=7&isAllowed=y

Forsell, M. & Kuoppala, T. 2022. Lastensuojelu 2021. Huostaanottojen määrä väheni vuonna 2021. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tilastoraportti 22/2022. Viitattu 17.2.2023. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022060543375>

- Haapala, M., Kaijanen, M., Minkkinen, M. & Westlund, O. 2023. Hatkassa Suomessa. Kohti tilannekuvaa lastensuojelun sijaishuollosta kadonneista lapsista. Pesäpuu ry. Viitattu 28.4.2023. <https://pesapuu.fi/wp-content/uploads/2023/03/HatkassaSuomessa-taittoversio-1.4-1.pdf>
- Isoniemi, S. 2019. Sijaishuoltopaikasta poistuminen ja sinne palaamatta jääminen poliisin lastensuojeluviranomaiselle antaman virka-avun näkökulmasta. Väitöskirja. Vaasan yliopisto. Viitattu 19.2.2023. <https://osuva.uwasa.fi/bitstream/handle/10024/8186/978-952-476-865-8.pdf>
- Järvinen, L. 2022. Huostassa hatkaamatta. Tarveanalyysi ja kehittämissuositukset. YAMK opinäytetyö. LAB-ammattikorkeakoulu. Viitattu 11.1.2023. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/755235/Jarvinen_Leena.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Laakso, R. 2019. ”Ne näki musta”. Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. Raportti 1. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Helsinki. Viitattu 1.6.2023. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137484/URN_ISBN_978-952-343-267-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Lastensuojelulaki 417/2007. Viitattu 19.2.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>
- Lastensuojelun käsikirja 2023. Sijaishuoltopaikan muuttaminen. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 19.2.2023. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuoltopaikan-muuttaminen>
- Lehtonen, I. & Telén, J. 2013. Hatkassa - Selvitys nuorten luvattomista poissaoloista ja sijaishuoltopaikkojen käytännöistä. Lastensuojelun Keskusliitto. Viitattu 11.1.2023. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Hatkassa.pdf>
- Malloch, M. & Burgess, C. 2011. "Responding to young runaways: Problems of risk and responsibility." Youth Justice 11.1: 61-76.
- Nieminen, R. 2019. Monialainen yhteistyö lapsen poistuessa luvatta lastensuojeluyksiköstä. Ylempi sosiaalialan ammattikorkeakoulun opinnäytetyö. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Viitattu 11.1.2023. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/260759/Niemi-Niemi_Riikka.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Pesäpuu ry 2023a. Hatkassa - sijaishuoltopaikasta luvatta poistuminen ja sinne palaamatta jättäminen -hanke. Viitattu 22.1.2023. <https://pesapuu.fi/toiminta/turvallinen-sijais-huolto/hatkassa-sijaishuoltopaikasta-luvatta-poistuminen-ja-sinne-palaamatta-jattaminen-hanke/>

Pesäpuu ry 2023b. Yhdistys. Viitattu 22.1.2023. <https://pesapuu.fi/pesapuu/yleista-pesapuuusta/>

Perhehoitolaki 263/2015. Viitattu 16.1.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajan-tasa/2015/20150263>

Sosiaali- ja terveysministeriö 2022. Sijaishuoltopaikasta (perhekoti tai lastensuojelulaitos) luvatta poissa olevaa lasta koskevat käytänteet, kun hänen ei epäillä olevan konkreettisesti vaarassa. Viitattu 17.2.2023. https://stm.fi/documents/1271139/1359574/Virka-apataulukko_FI.pdf/f5eb11ff-c5e0-3f6d-7b5b-3ed67d3adeb1/Virka-apataulukko_FI.pdf/Virka-apataulukko_FI.pdf/Virka-apataulukko_FI.pdf?t=1648191073479

Sumuvuori, S. 2019. Integroitu kirjallisuuskatsaus lapsen sijaishuoltopaikasta karkaamisen syy- ja riskitekijöihin kohdistuvasta kansainvälisestä tutkimustiedosta. Maisterin tutkielma. Tampereen yliopisto. Viitattu 11.1.2023. <https://core.ac.uk/download/pdf/287372997.pdf>

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Viitattu 25.1.2023. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. Viitattu 25.1.2023. https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf

Valkonen, L. & Janhunen, T. 2016. Tutkimustietoa perhehoidon kehittämiseksi. Katsaus kansainvälisiin tutkimuksiin 2010-2016. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 45/2016. Viitattu 17.2.2023. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131580/URN_ISBN_978-952-302-789-3.pdf?sequence=1

Kuviot

Kuvio 1: Haastattelurunko	27
Kuvio 2: Perhehoitajien näkemyksiä hatkan syistä	34
Kuvio 3: Perhehoitajien kokemuksia nuoren toiminnasta ennen hatkaa	36
Kuvio 4: Perhehoitajien kokemuksia nuoren toiminnasta hatkan aikana	37
Kuvio 5: Perhehoitajan oma toiminta hatkan aikana	38
Kuvio 6: Perhehoitajien kokemuksia viranomaisen toiminnasta hatkan aikana	40
Kuvio 7: Perhehoitajien kokemuksia hatkaamisen seurauksista nuorelle	41
Kuvio 8: Perhehoitajien kokemuksia sosiaaliviranomaisten toiminnasta hatkan jälkeen	42
Kuvio 9: Perhehoitajien kokemuksia hatkaamisen käsittelystä	43
Kuvio 10: Perhehoitajien näkemyksiä toistuvasta hatkaamisesta	44
Kuvio 11: Perhehoitajien näkemyksiä hatkaamisen ennaltaehkäisyksi (osa 1)	45
Kuvio 12: Perhehoitajien näkemyksiä hatkaamisen ennaltaehkäisyksi (osa 2)	47
Kuvio 13: Perhehoitajien näkemyksiä turvallisuuden lisäämiseksi hatkan aikana	49

Taulukot

Taulukko 1: Esimerkki alaluokan "Yhteydenotto sosiaaliviranomaisiin" muodostumisesta. ...	29
Taulukko 2: Esimerkki pääluokan "Perhehoitajan oma toiminta hatkan aikana" muodostumisesta.	29
Taulukko 3: Esimerkki yhdistävän luokan "Perhehoitajan kokemukset hatkan aikana" muodostumisesta.	30

Liitteet

Liite 1: Saatekirje	64
Liite 2: Tutkimustuloksien luokat	66

Liite 1: Saatekirje

Opinnäytetyö: Sijaishuoltopaikasta luvatta poistuminen ja sinne palaamatta jättäminen perhehoidossa - Perhehoitajien kokemuksia ja näkemyksiä kaivataan!

Hei,

Etsimme opinnäytetyöhömmä haastateltaviksi perhehoitajia, joilla on kokemusta sijoitetun lapsen luvattomista poissaoloista sijaisperheessä. Teemme opinnäytetyötä Laurea-ammattikorkeakoulun sosionomikoulutukseen. Opinnäytetyön tarkoitus on kartoittaa sijaishuoltopaikasta luvatta poistumista ja sinne palaamatta jättämistä perhehoitajien näkökulmasta. Lasten luvattomista poissaoloista perhehoidossa ei ole aiempaa tietoa Suomessa, joten osallistuminen olisi todella arvokasta.

Lapsen luvaton poissaolo sijaishuollosta ei ole yksiselitteinen käsite, ja sitä voidaan kuvata erilaisilla termeillä, kuten karkaaminen, katoaminen, hatkaaminen ja luvatta poistuminen ja palaamatta jättäminen tai jääminen. Käsitteitä yhdistää alle 18-vuotiaan luvaton poissaolo sijaishuollosta ennalta määrittämättömän ajan.

Opinnäytetyö tehdään yhteistyössä Pesäpuu ry:n Hatkassa - sijaishuoltopaikasta luvatta poistuminen ja sinne palaamatta jättäminen -hankkeen (2022-2024) kanssa. Opinnäytetyö osana Pesäpuu ry:n hanketta avaa aiheita ensimmäistä kertaa perhehoitajien näkökulmasta. Tavoitteena on auttaa tulevaisuudessa ennaltaehkäisemään luvattomia poistumisia ja palaamatta jättämisistä. Tavoitteena on myös pidemmällä tähtäimellä parantaa lasten turvallisuutta luvattomien poissaolojen aikana.

Opinnäytetyön tutkimusvaihe toteutetaan laadullisen tutkimuksen keinoin yksilohaastatteluna. Haastattelun kesto on 30-60 minuuttia ja sen ajankohta sovitaan jokaisen haastateltavan aikataulujen mukaan yksilöllisesti. Haastattelu järjestetään kasvokkain tai TEAMS-yhteydellä. Opinnäytetyö julkaistaan sen valmistuttua (kesällä 2023) verkossa. Kaikki opinnäytetyön aikana kerätyt tiedot käsitellään luottamuksellisina, eikä niitä luovuteta ulkopuolisille. Keskustelut nauhoitetaan ja tallennetaan ilman tunnistetietoja ja nauhoitukset hävitetään opinnäytetyön valmistuttua. Opinnäytetyö kirjoitetaan ilman nimiä ja tunnistetta siten, ettei yksittäisiä henkilöitä voi tunnistaa tekstistä. Osallistuminen opinnäytetyön haastatteluun on täysin vapaaehtoista ja sinulla on oikeus keskeyttää haastattelutilanne missä vaiheessa tahansa, syytä ilmoittamatta.

Mikäli kiinnostuit ja haluat osallistua opinnäytetyön haastatteluun, otathan yhteyttä toiseen allekirjoittaneista niin sovitaan sinulle sopiva haastattelu-aika. Haastattelut toteutetaan maaliskuussa 2023 joustavasti joko pääkaupunkiseudulla kasvokkain tai Teams -palvelun välityksellä. Toivomme osallistumista matalalla kynnyksellä, sillä yhdenkin kokemuksen jakaminen antaa arvokasta tietoa aiheesta.

Ystävällisesti,

Janita Rantanen
Sosionomiopiskelija
Laurea-ammattikorkeakoulu
Janita.rantanen@student.laurea.fi

Moila Ant-Wuorinen
Sosionomiopiskelija
Laurea-ammattikorkeakoulu
moila.ant-wuorinen@student.laurea.fi

KIRJALLINEN SUOSTUMUS

Opinnäytetyön tarkoitus

Tämän opinnäytetyön tarkoitus on kartoittaa lastensuojelun sijaishuoltopaikasta luvatta poistumista ja sinne palaamatta jättämistä perhehoitajien näkökulmasta. Tavoitteena on luoda uutta tietoa sijaishuoltopaikasta luvatta poistumisesta ja sinne palaamatta jättämisestä perhehoidossa laadullisen tutkimuksen keinoin. Tavoitteena on tutustua ilmiön herättämiin ajatuksiin ja tunteisiin kuullen perhehoitajien kokemuksia ja näkemyksiä.

Hyödyt ja haitat tutkittaville

Kaikki tutkimuksen aikana kerätyt tiedot käsitellään luottamuksellisina, eikä niitä luovuteta ulkopuolisille. Keskustelut nauhoitetaan ja tallennetaan ilman tunnistetietoja. Opinnäytetyö kirjoitetaan ilman nimiä ja tunnisteita siten, ettei yksittäisiä henkilöitä voi tekstistä tunnistaa. Opinnäytetyö julkaistaan verkossa kesän 2023 aikana.

Osallistuminen tutkimukseen on täysin vapaaehtoista. Tutkimukseen osallistuvana sinulla on oikeus keskeyttää koe missä vaiheessa tahansa syytä ilmoittamatta.

- Osallistun opinnäytetyön haastatteluun vapaaehtoisesti

Suostumuksen allekirjoittaja

Nimi: _____

Osoite: _____

Puhelin: _____

Päiväys

Allekirjoitus

Nimen selvennys

Suostumuksen vastaanottaja

Päiväys

Allekirjoitus

Liite 2: Tutkimustuloksien luokat

Alaluokka	Yläluokka	Pääloukka	Yhdistävä luokka
Kaveripiirin vaihtuminen	Kaverisuhteisiin liittyvät taustatekijät	Perhehoitajan kokemukset ja näkemykset hatkaamisen syistä	Perhehoitajan kokemukset ja näkemykset ajalta ennen hatkaa
Kavereiden vaikutus nuoren toimintaan			
Halu olla kavereiden kanssa			
Avun saavuttamattomuus	Nuoren heikentynyt psyykkinen toimintakyky		
Psyykkinen pahoinvointi			
Itsearvostuksen puute			
Kiintymyssuhdehäiriö			
Perhehoitajan asettamat rajat	Sijaisperheeseen liittyvät taustatekijät		
Hatkaamisen syyt eivät liity sijaisperheeseen			
Nuoren myöhäinen sijoitusikä	Biologiseen perheeseen liittyvät taustatekijät		
Kotiloman vaikutus			
Biologisen vanhemman negatiivinen suhtautuminen sijoitukseen			
Biologisen vanhemman haitallinen toiminta			
Koulun vaihtaminen	Ympäristölliset taustatekijät		
Sääntöjen noudattamatta jättäminen	Nuoren toiminta ennen hatkaamista	Perhehoitajan kokemukset ja näkemykset tapahtumista ennen hatkaamista	
Sääntöjen noudattaminen			
Rikollinen toiminta			
Päihteiden käyttö			
Uhkailu sijaispaikan muutoksella	Sijaisvanhempien ja sosiaalityöntekijän toiminta ennen hatkaamista		

Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka	Yhdistävä luokka
Nuori hatkasi koulusta	Hatkaan lähteminen	Perhehoitajan kokemukset nuoren toiminnasta hatkan aikana	Perhehoitajan kokemukset hatkan ajalta
Nuori hatkasi biologisesta perheestä			
Nuori hatkasi perhehoidosta yöllä	Nuoren turvallisuutta heikentävät tekijät hatkan aikana		
Nuori tavoittamattomissa			
Rikollinen toiminta			
Suunnittelemattomuus			
Päihteiden käyttö			
Hyväksikäyttö			
Yhteydenpito viesteillä			
Avun pyytäminen			
Nuoren palaaminen hatkasta itse	Hatkasta palaaminen		
Ulkopuolinen taho toi nuoren kotiin			
Perhehoitaja haki nuoren kotiin			
Hatkan kesto 1–3 vrk			
Yhteydenotto nuoreen	Yhteydenotto	Perhehoitajan oma toiminta hatkan aikana	
Yhteydenotto nuoren kavereihin			
Yhteydenotto sosiaaliviranomaisiin			
Yhteydenotto biologiseen perheeseen			
Tietämättömyys toimintamallista			
Nuoren paikantaminen	Nuoren etsiminen		
Aktiivinen etsintätyö			
Keinottomuuden tunteet	Oman toiminnan tarkasteluun liittyvät tunteet	Perhehoitajan tunnekokemukset hatkan aikana	
Ylivireystila			
Perhehoitajan kelpaamattomuuden tunne			
Perhehoitajan syyllisyyden tunne			
Perhehoitajan keinottomuuden tunne			
Perhehoitajan kauhun ja järkytyksen tunne	Nuoreen kohdistuvat tunnetilat		
Perhehoitajan väsymys ja kireys			
Perhehoitajan huolen tunne			
Perhehoitajan toiveikkuus			
Surun ja vihan tunne	Muihin henkilöihin kohdistuneet tunnetilat		
Epäluottamuksen tunne			
Avun saamiseen liittyvät ristiriitaiset tunteet			
Väheksytytty tunne			
Koko sijaisperhe osallistui nuoren etsintään	Sijaisperheen muiden jäsenten toiminta hatkan aikana	Perhehoitajan kokemukset muista toimijoista hatkan aikana	
Ilmoitus viranomaisille	Biologisten perheenjäsenten toiminta hatkan aikana		
Nuoren etsiminen hatkan aikana	Viranomaisten toiminta hatkan aikana		
Yhteydenpito perhehoitajaan			
Riittämätön tuki sosiaalityöntekijältä			
Riittämätön tuki sosiaalipäivystyksestä			
Riittämätön tuki hätäkeskuksesta			

Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka	Yhdistävä luokka	
Sijaispaikan muutos lastensuojelulaitokseen	Sosiaaliviranomaisen asettamat seuraukset	Perhehoitajan kokemuksia hatkaamisen seurauksista	Perhehoitajan kokemukset ja näkemyksen hatkan jälkeiseltä ajalta	
Keskustelu nuoren kanssa	Perhehoitajan asettamat seuraukset			
Tiukempien sääntöjen asettaminen				
Keskustelu nuoren kanssa	Perhehoitajan tunnekokemus nuoren palatessa	Perhehoitajan tunnekokemukset hatkaamisen jälkeen		
Voimavarojen vähyys				
Toive nuoren pysymisestä sijaisperheessä				
Huoli nuoren turvallisuudesta				
Perhehoitajan keinottomuuden tunne				
Ei voimakkaita tunteita				
Helpotuksen tunne				
Pelko uudesta hatkasta				
Suru				Sijaishuoltoapaikan muutoksen jälkeiset tunnekokemukset
Väsytys				
Riittämättömyyden tunne				
Epäonnistuminen				
Asiat käsiteltiin perusteellisesti	Hatkaamisen käsittely nuoren kanssa	Perhehoitajan näkemyksiä hatkaamisen käsittelystä		
Asioita ei käsitelty riittävästi				
Työnohjauksen tärkeys	Hatkaamisen käsittely työnohjauksessa			
Työnohjauksen riittämättömyys				
Tilanteesta keskustelu puolison kanssa	Hatkaamisen käsittely puolison kanssa			
Keskustelu sosiaaliviranomaisen kanssa sijaishuoltoapaikan muutoksesta	Viranomaisten toiminta hatkaamisen jälkeen	Perhehoitajan kokemukset muista toimijoista hatkaamisen jälkeen		
Sijaishuoltoapaikan muutospäätös sosiaaliviranomaiselta				
Hyvä yhteistyö sosiaaliviranomaisten kanssa				

Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
Hatkojen pidentyminen	Nuoren toimintamalli	Ilmiö toistuvasta hatkaamisesta
Hatkaaminen samankaltaisesti uudelleen		
Poissaolot koulusta	Toistuvan hatkaamisen seuraukset	
Toistuvien hatkojen vaikutus perhehoitajan jaksamiseen		
Sijaishuoltoapaikan muutos toistuvien hatkojen seurauksena	Toistuvan hatkaamisen katkaiseminen	
Tuen tarve hatkaamisen kierteen katkaisemiseksi sosiaaliviranomaisilta		
Perhehoitajien keinottomuus hatkaamisen kierteen katkaisuun		
Sijaishuoltoapaikan rajoitusten riittämättömyys		

Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
Tieto hatkaamisen mahdollisuudesta	Riittävän tiedon merkitys hatkaamisen ennaltaehkäisyksi	Perhehoitajan näkemyksiä hatkaamisen ennaltaehkäisystä
Sijoitetun nuoren erityisyyden ymmärrys		
Tiedon välittäminen nuorelle	Perhehoitajan ja nuoren välisen suhteen merkitys hatkaamisen ennaltaehkäisyksi	
Turvallinen ja avoin ilmapiiri		
Perhehoitajan ja nuoren välinen kiintymyssuhde	Yhteistyön merkitys hatkaamisen ennaltaehkäisyksi	
Yhteistyö biologisen perheen kanssa		
Yhteistyö sosiaaliviranomaisten kanssa		
Yhteistyö koulun kanssa	Tuen ja palveluiden merkitys hatkaamisen ennaltaehkäisyksi	
Työnohjauksen lisääminen		
Nuoren tuen lisääminen	Sosiaaliviranomaisten rooli hatkaamisen ennaltaehkäisyksi	
sosiaaliviranomaisen psyykkisen osaamisen lisääminen		
Sosiaalityöntekijöiden tiedon ja osaamisen lisääminen		
Lapsen edun varmistaminen		
Liikkumisvapauden rajoittaminen	Rajoitustoimenpiteiden salliminen perhehoitoon	
Esineiden haltuunoton salliminen		
Viranomaisten aktiivisempi rooli	Varmistetaan nuoren nopea löytyminen	Perhehoitajan näkemyksiä turvallisuuden lisäämiseksi hatkan aikana
Nuoren jäljitettävyyden mahdollistaminen		
Yhteistyö biologisen perheen kanssa nuoren löytämiseksi		